

Jerry Määttä, Ann Steiner & Karl Berglund

SKILDA VÄRLDAR

Kvalitetslitteraturens villkor i Sverige idag

Jerry Määttä, Ann Steiner & Karl Berglund

SKILDA VÄRLDAR

Kvalitetslitteraturens villkor i Sverige idag

KONTAKT

Svenska Förläggareföreningen Ek. för.

Tel. 08-736 19 40

E-post: info@forlaggare.se

www.forlaggare.se

© Svenska Förläggareföreningen Ek. för.

Stockholm november 2022

ISBN: 978-91-985733-9-8

Innehåll

Förord	5
Inledning	7
Vad är kvalitetslitteratur?	7
Metod och material	10
Rapportens struktur	14
1. Förlagsperspektiv på kvalitetslitteratur	16
Större utgivare av kvalitetslitteratur	17
Kvalitetslitteraturens förlag utifrån utgivning	22
Att ge ut och sprida kvalitetslitteratur, förlagssynpunkter	25
Avslutning	31
2. Kvalitetslitteraturens synlighet i media	33
Kvalitetslitteraturen i dagstidningarnas litteraturkritik och i public service	35
Skillnader i synlighet för förlagens kvalitetslitterära utgivning	38
Den uppmärksammade kvalitetslitteraturens genrer	48
Översättningar och svenska original; författarnas nationalitet och kön.....	50
Avslutning	54
3. Kvalitetslitteratur och medieformat	58
Utgivning i digitala format	60
Utbud i bokströmningstjänster	65
Poesi och röst	70
Format och prestige.....	72
Avslutning	75
Slutord	78
Sammanfattande punkter	82
Appendix. Ett urval bokförlag och imprints med utgivning av skönlitterär kvalitetslitteratur för vuxna 2021	84
Förteckning över tabeller och diagram	86
Källor och litteratur	88

Förord

DEN SVENSKA BOKBRANSCHEN är mångfasetterad. Vissa böcker blir stora kommersiella framgångar medan andra bara hittar fram till en liten läsekrets. För att Sverige ska ha en livaktig bokutgivning måste alla delar finnas, från kioskvältare till experimentell poesi. Kvalitet och popularitet står inte i motsättning till varandra. Men det går inte att förneka att kvalitetslitteraturen ofta har svårt att bära sig ekonomiskt, samtidigt som den är en oumbärlig del av vår kultur.

Under det senaste decenniet har bokmarknaden radikalt förändrats. Digitaliseringen, som ju förändrat hela samhället och all form av media, har också påverkat bokbranschen och dess infrastruktur. Tillgängligheten till böcker har aldrig varit större och under 2020-talet har bokförsäljningen nått rekordnivåer på över fem miljarder kronor. Boken har en självklar position såväl hos allmänheten som på kultursidorna. Samtidigt konkurrerar boken med annan mediekonsumtion – poddar, tv-serier, spel – på ett helt annat sätt än tidigare.

Hur ser kvalitetslitteraturens förutsättningar ut på en sådan marknad? Riskerar vi att se en utarmning av den kvalificerade, nischade, traditionellt sett svårsålda litteraturen? Vi har gett litteratursociologerna Ann Steiner, Jerry Määttä och Karl Berglund i uppdrag att, som oberoende forskare, undersöka tre aspekter av kvalitetslitteraturens villkor idag. Ann Steiner skriver om vilka förlag som ger ut kvalitetslitteratur, och hur de upplever möjligheterna att bedriva sin verksamhet. Jerry Määttä kartlägger kvalitetslitteraturens synlighet i media, både dagspress och public service. Karl Berglund studerar i vilken grad kvalitetslitteraturen är tillgänglig i digitala format och hur det skiljer sig åt mellan olika förlag.

Rapporten visar att det är många förlag som ger ut kvalificerad litteratur idag, men att majoriteten av titlarna ges ut av ett relativt litet antal förlag. Det är framförallt de små förlagen och de stora förlagshusen som har sådan utgivning, och villkoren för verksamheterna skiljer sig så mycket åt att man faktiskt kan tala om skilda världar. Kvalitetslitteraturen har en självklar plats i både dagspress och public service, men mycket tyder på att utrymmet minskar. Den litterära utgivningen är klart mindre digital än bokmarknaden sedd som helhet, och står fortfarande stadigt i den tryckta bokkulturen. Endast en liten andel av titlarna ges ut som ljudbok.

För oss i Svenska Förläggareföreningen är det viktigt att det inte bara är den kommersiellt gångbara litteraturen som har en framtid. I ett land som värderar kultur och bildning måste det finnas förutsättningar även för den kvalificerade

utgivningen. Vår förhoppning är att denna rapport kan öppna för ett samtal om hur vi ska säkerställa de förutsättningarna också framgent.

Sist men inte minst vill vi rikta ett varmt tack till Ann Steiner, Jerry Määttä och Karl Berglund för deras gedigna arbete.

Stockholm november 2022

Jesper Monthán
Ordförande

Mikaela Zabrodsky
VD

Inledning

KVALITETSLITTERATUR ÄR ETT problematiskt, omstritt och i många läger kontroversiellt begrepp. Inte bara tycks det förutsätta en objektiv måttstock för kvalitet; tillsammans med sin motpol populärlitteraturen förefaller begreppet också utesluta att kvalitet kan vara populärt eller att underhållande litteratur kan hålla hög kvalitet. Att den goda smaken aldrig skulle kunna sammanfalla med den breda ger dessutom såväl cyniska som elitistiska konnotationer. Även om gränsen i många fall kan vara svår att dra menar vi att begreppen, förutom att vara inarbetade och svåra att ersätta inom bokmarknadsforskningen, fångar en tydlig logik på bokmarknaden, ofta diskuterad i termer av ”börs och katedral”, högt och lågt eller ekonomiskt och kulturellt kapital.¹ Vissa skönlitterära verk och författarskap har i jämförelse med andra uppenbart högre litterära anspråk, utifrån de normer för god litteratur som är under ständig omförhandling i det litterära fältet (jfr det engelska begreppet *literary fiction*), och kan därmed vara svårare att hitta en given publik för. Ingen höjer väl heller på ögonbrynen åt påståendet att flera av populärlitteraturens genrer, exempelvis deckare och feelgood, har en större och i köpbeteende mer förutsägbar läsekrets, även om det förstås finns verk av högre och lägre kvalitet inom varje genre.

Syftet med denna rapport är att genom tre nedslag undersöka kvalitetslitteraturens villkor i Sverige idag. Vilka slags bokförlag är det som ger ut kvalitetslitteratur idag och hur uppfattar de att förutsättningarna ser ut? Vilka möjligheter och utmaningar ser förlagen med att ge ut det som ofta uppfattas som smalare och svårare litteratur? Hur synlig är kvalitetslitteraturen i medierna, och vilka förlags utgivning är det som uppmärksammas? Vilka slags böcker, vad gäller genrer och författare, är det som syns i dagstidningarnas litteraturkritik och i public services litteraturbevakning? Och hur ser egentligen tillgången till kvalitetslitteratur ut på den alltmer digitaliserade bokmarknaden, där strömmade ljudböcker och e-böcker vunnit andelar de senaste åren? Vilket slags kvalitetslitteratur är det som gör sig i de digitala formaten?

Vad är kvalitetslitteratur?

I denna rapport förstår vi kvalitetslitteratur utifrån en smaksociologisk definition. Vi lägger med andra ord ingen värdering i begreppet *kvalitetslitteratur*, utan arbetar med det som en neutral term för ett visst slags litteratur, ett visst segment

¹ En möjlig ersättning för begreppet kvalitetslitteratur är *prestigelitteratur*, vilket på vissa sätt löser upp laddningen som följer med att begreppet kvalitetslitteratur implicit är (positivt) värderande. Prestigelitteratur är på ett sätt mer neutralt, men för istället med sig det omvända problemet att prestige betonas snarare än exempelvis litterär form. Ett annat begrepp som har använts bl.a. i Litteraturutredningen från 2012 är *kvalificerad litteratur*. Men begreppet är inte mindre värderande än kvalitetslitteratur och i utredningen finns heller ingen definition, utan den ställs bara som motsats till ”mindre komplexa texter” (*Läsandets kultur*, SOU 2012:65, s. 32). Vi har därför valt att använda det mer traditionella och i forskningen etablerade begreppet kvalitetslitteratur.

av böcker på bokmarknaden. Med en smaksociologisk definition menar vi kortfattat att kvalitetslitteratur är det som av centrala och tongivande instanser i det litterära fältet – det Pierre Bourdieu kallade konsekurationsinstanser – uppfattas och behandlas som kvalitetslitteratur.² Vad som utgör och utmärker kvalitetslitteraturen är därmed föremål för kontinuerlig förhandling, och förändras över tid, beroende på hur författarskap, genrer, litterära grepp, teman och motiv uppfattas röra sig mellan det höga och det låga. Även om det är möjligt att tala om ett kvalitetssegment även inom andra utgivningskategorier, exempelvis facklitteratur, barn- och ungdomslitteratur eller tecknade serier, fokuserar vi i denna rapport i princip uteslutande på skönlitteratur – prosa, poesi och dramatik – utgiven på svenska för vuxna (se gränsdragningarna nedan). Att vi som kvalitetslitteraturens motsats undviker att tala om *genre-litteratur*, ett begrepp som efter anglosaxisk influens blivit allt vanligare i den svenska bokbranschen, beror på att begreppet bygger på en föreställning om att endast populärlitteraturen skulle rymma utpräglade genrer. Som litteraturvetare uppfattar vi att även kvalitetslitteraturen utgörs av relativt tydliga genrer – såsom den experimentella diktsamlingen, den autofiktiva konstnärsromanen eller den nostalgiska uppväxtskildringen – även om dessa inte lika explicit skrivs ut på omslagen eller används i marknadsföringen.

Föreställningen om en uppdelning mellan kvalitetslitteratur och populärlitteratur hänförs ofta till den franske litteratursociologen Robert Escarpit, som i sin *Sociologie de la littérature* (1958) föreslog att man kunde dela in litteraturen i två slags kretslopp: å ena sidan det bildade kretsloppet (le circuit lettré) och å andra de populära kretsloppen (les circuits populaires). Enligt Escarpit utmärktes det bildade kretsloppet av erkända författare som fick sina verk utgivna av ansedda bokförlag, och av böcker som såldes i den vanliga bokhandeln, köptes in av biblioteken, ofta recenserades på dagstidningarnas kultursidor och överlag riktade sig till en högutbildad läsekrets. Med de populära kretsloppen syftade han på andra slags kretslopp, och kanske i synnerhet på den populärlitteratur som skrevs av relativt anonyma författare (ofta under pseudonym), utgivna på utpräglade massmarknadsförlag, och där böckerna vanligen såldes utanför bokhandeln, i exempelvis kiosker och tidningsstånd, som ytterst sällan dök upp på bibliotek eller på kultursidorna och som främst köptes och lästes av personer med låg utbildning.³ Trots att denna modell med framgång användes i 1968 års litteraturutredning har det visat sig att den sällan varit helt giltig och att gränserna mellan kretsloppen ofta varit svåra att dra.⁴ För dagens svenska

² Se t.ex. Pierre Bourdieu, *Konstens regler. Det litterära fältets uppkomst och struktur*, övers. Johan Stiernma (Stockholm & Stehag: Brutus Östlings bokförlag Symposion, 2000).

³ Robert Escarpit, *Litteratursociologi*, övers. Nils Peter Tollnert (Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1970), s. 86–110.

⁴ *En bok om böcker. Litteraturutredningens branschstudier*, SOU 1972:80.

bokmarknad ter den sig också vid första anblick förlegad, inte minst då de stora och anrika förlagen ger ut en ansenlig mängd deckare, som ofta recenseras i dagstidningarna, köps in av biblioteken och riktar sig till läsare med varierad utbildningsnivå och socioekonomisk bakgrund. Spår av de populära kretsloppen finns dock kvar, exempelvis de pocketställ med populära deckare och romantikböcker som går att finna i kiosker och matvaruaffärer, även om de utgör en relativt undanskymd del av dagens bokmarknad.

I stället för att strikt utgå från litteraturens produktions-, distributions- och konsumtionsförhållanden är det alltså mer fruktbart att utgå från en smak-sociologisk definition som tar fasta på de föreställningar som vidlåder kvalitetslitteraturen och hur dessa kommer till uttryck i offentligheten. Bokförlagen skiljer ofta själva ut kvalitetslitteraturen från populärlitteraturen genom måttfulla och stilrena omslag och andra markörer i baksidestexter, vilket kanske gör det möjligt att se kvalitetslitteraturen som en bokmarknadsgenre i egen rätt. Centralt är också att kvalitetslitteraturen helst ska framstå som att den står över ekonomiska intressen och god försäljning, även om många titlar och författarskap kan vara nog så ekonomiskt framgångsrika. Fokus ligger istället på estetiska värden, något som Jerry Määttä försökt fånga i följande formulering:

Kvalitetslitteraturen kan [...] kanske enklast ses som den skönlitteratur som av samtida eller senare smakdomare i form av exempelvis litteraturkritiker, litteraturforskare, litterära prisjuryer, stipendienämnder med flera anses ha ett litterärt värde, vilket åtminstone sedan modernismens genombrott ofta har definierats i termer av originalitet (i synnerhet vad gäller stilen), mångtydighet, seriöst syftande samhällskritik och fördjupning i existentiella frågor och erfarenheter.⁵

Med detta försök till definition av kvalitetslitteratur följer att den inte exakt kan avgränsas, men den kan likväl undersökas genom stickprover, exempelvis genom att granska vilka verk och författarskap som nominerats till eller vunnit viktiga litterära priser som Nobelpriset i litteratur eller Augustpriset, behandlats som betydelsefulla och centrala på dagstidningarnas kultursidor eller i litteraturbevakningen i radio och tv, beviljats litteraturstöd från Kulturrådet

⁵ Jerry Määttä, "Populärlitteratur. Vad, varför, hur?", i *Litteraturvetenskap II*, red. Sigrid Schotenus Cullhed, Andreas Hedberg & Johan Svedjedal (Lund: Studentlitteratur 2020), s. 47–68, citat s. 56. Määttä nämner även några specifika kännetecken för det som uppfattas som kvalitetslitteratur, t.ex. "en förkärlek för realism, samtida eller närhistoriska miljöer, ett fokus på stämningar, sammansatta känslor och miljöbeskrivningar snarare än handling och intrig samt på interaktionen mellan runda och dynamiska karaktärer skildrade med övertygande psykologiskt djup" (ibid., s. 56; jfr även Karl Berglund, Mats Dahllöf & Jerry Määttä, "Apples and Oranges? Large-Scale Thematic Comparisons of Contemporary Swedish Popular and Literary Fiction", *Samlaren*, 140, 2019, s. 228–260).

eller stipendierats av Sveriges Författarfond, blivit föremål för litteraturhistorieskrivningen och kanske mest konkret – marknadsförts utan att omslag och placering i bokhandeln och på biblioteken haft tydlig anknytning till populärlitteraturens vedertagna genrer.

Detta slags stickprover, som i varierande grad samlar in det som kan kallas gräddan av den mest ansedda samtida skönlitteraturen, vittnar också om att kvalitetslitteraturen i Sverige i stor utsträckning kan betraktas som en kategori litteratur vars titlar, författare och förlag är föremål för olika slags riktade kulturpolitiska åtgärder (i synnerhet Kulturrådets litteraturstöd samt Författarfondens arbetsstipendier och särskilda biblioteksersättning), införda för att motverka den kommersialisering som populärlitteraturen har ansetts medföra.⁶ Dessa åtgärder utmärks i sin tur av att de vanligen administreras och beslutas om i processer som kan liknas vid peer review, det vill säga att experter i form av (andra) författare, översättare, kritiker, bibliotekarier, forskare, journalister, med flera är satta att förhandla och besluta om vad som utgör kvalitet. Ofta präglas sådana sammanhang av en relativt bred konsensus kring kvalitetsfrågor överlag, även om motsättningar lätt kan uppstå om enskildheter.⁷

En förläggare i vår undersökning uttryckte dock skepsis mot att göra en åtskillnad mellan popularitet och kvalitet: ”Jag skulle önska att man i mindre utsträckning ställde kvalitetslitteraturen mot annan litteratur (som till exempel underhållningslitteratur, barn- och ungdomslitteratur, facklitteratur och läromedel). Det blir lätt en uppdelning i fint och fult, eller viktigt och mindre viktigt, vilket varken speglar deras verkliga status eller betydelse i människors liv och bildning.” Även om vi i mångt och mycket håller med denna synpunkt kan det vara intressant att förstå, analysera och diskutera de olika villkor som gäller för populärlitteratur och kvalitetslitteratur.

Metod och material

I den här rapporten har vi försökt ringa in delar av den samtida kvalitetslitteraturen med hjälp av flera metoder och material. Vi har genomfört dels en *förlagsundersökning* av utgivare av kvalitetslitteratur, dels en *titelundersökning* av utgiven kvalitetslitteratur.

Urvalet av de förlag som ingår i *förlagsundersökningen* grundar sig på tre kriterier: 1) förekomst i olika förteckningar som signalerar förlagsmässig

⁶ Se t.ex. Johan Svedjedal, ”Från A-bokhandel till e-böcker. Trekvarts sekel på svensk bokmarknad”, i *Böckernas tid. Svenska Förläggareföreningen och svensk bokmarknad sedan 1943*, red. Johan Svedjedal (Stockholm: Svenska Förläggareföreningen, 2018), 19–106, s. 74–75, 81–86.

⁷ I sammanhanget bör även nämnas att det finns många andra slags stipendier som har stor betydelse för författare och översättare av kvalitetslitteratur (t.ex. olika stipendier från Bonniers, Natur & Kultur, Samfundet De Nio och Svenska Akademien). Även om de inte styrs av politiska beslut fungerar de i praktiken på liknande sätt som de kulturpolitiska stöden, såväl i termer av litteratursyn som i hur de administreras och beslutas.

professionalitet; 2) en kontinuerlig utgivning; samt 3) utgivning av kvalitetslitteratur. Vad gäller förlagsmässig professionalitet har vi tagit med förlag som är medlemmar i Svenska Förläggareföreningen eller Nordiska oberoende förlags förening (NOFF), som annonserade i *Svensk Bokhandel* i de tre annonsnumren eller katalogerna Vårens böcker, Sommarens böcker och Höstens böcker 2021, och/eller som har beviljats litteraturstöd under 2021 eller tidig vår 2022 (eftersom det finns en förskjutning från utgivning till beviljat stöd). En kontinuerlig utgivning definierade vi som minst tre utgivna kvalitetslitterära titlar under 2021, inklusive återutgivning.⁸

Vad som räknas som kvalitetslitteratur baseras i såväl förlagsundersökningen som i titelundersökningen nedan på hur förlagen kommunicerar genre och inte på den skönlitterära texten. Urvalet förlag är med andra ord baserat på deras utgivning och hur de beskriver denna på bokomslag, baksidestexter och texter i marknadsföring av olika titlar.⁹ Den sammanlagda förteckningen över dessa centrala utgivare av kvalitetslitteratur innehåller 49 förlag och imprints, varav flera ingår i en större förlagskoncern eller förlagsgrupp (se appendix).

För att få förläggarnas synpunkter på kvalitetslitteraturens villkor skickades en enkät ut till dessa 49 förlag. Endast ett fåtal förlag besvarade dock enkäten och svaren ska därför inte betraktas som någon heltäckande bild av hur svenska förlag betraktar situationen, utan snarare som inblickar i hur några förläggare resonerar.

Även urvalet av den kvalitetslitteratur som ingår i *titelundersökningen* utgår från tre kriterier: 1) kvalitetslitteratur som har recenserats i de sex största svenska dagstidningarna med dagliga kultursidor; 2) kvalitetslitteratur som har uppmärksammats i litteraturbevakningen i två centrala kulturprogram på Sveriges Radio och Sveriges Television; samt 3) de skönlitterära titlar skrivna på eller översatta till svenska som beviljades litteraturstöd av Kulturrådet i kategorin ”skönlitteratur för vuxna” år 2021.

⁸ Det finns många utgivare som publicerar någon enskild titel under ett år, men det rör sig om en så sporadisk utgivning att den inte går att betrakta som särskilt central. Några mikroförlag blir dock synliga i titelundersökningen, men de har då ofta bara gett ut en enstaka titel och kan därmed sägas illustrera hur begränsade mikroförlagen är både i omfattning och genomslag. Bland de sporadiska utgivarna återfinns dessutom många egenutgivare, vilka i sammanhanget får anses vara en egen kategori, inte minst då syftet har varit att identifiera de förlag som bedriver en professionell och kontinuerlig utgivning av kvalitetslitteratur.

⁹ I många fall paketerades verk med en tydlig populärlitterär genre angiven på bokomslag, i baksidestext och informationstext (saga). I de flesta fall fanns det en genreredovisning tryckt på bokomslaget, exempelvis deckare, feelgood eller romance, men på en del böcker stod denna främst att finna i baksidestexten eller i marknadsföringsmaterialet. Det rör sig därmed om verk som definierats som populärlitteratur av förlaget, vilket får genomslag i formgivning och marknadsföring. De flesta verk som inte hade en tydlig populärlitterär genre angiven signalerade också ambitioner av att vara verk av högre kvalitet så som det vanligen definieras i det litterära fältet, exempelvis originalitet och stort fokus på stil och form.

En av de faktorer som länge utmärkt kvalitetslitteraturen är att den står i fokus för litteraturkritikens recensioner. För att göra ett stickprov på denna del av kvalitetslitteraturen har vi gått igenom kultursidorna i de sex dagstidningar som vi bedömt har störst betydelse i det litterära fältet i Sverige – *Aftonbladet*, *Dagens Nyheter*, *Expressen*, *Göteborgs-Posten*, *Svenska Dagbladet* och *Sydsvenskan* – under 13 slumpvis utvalda veckor under 2021.¹⁰ Under genomgången har vi sammanställt en databas över all recenserad skönlitteratur för vuxna som inte är uppenbar populärlitteratur i bemärkelsen att förlagen tydligt signalerat att det rör sig om deckare, spänning, feelgood, romance eller liknande.¹¹ Gränsen mellan facklitteratur och skönlitteratur kan, särskilt i autofiktionens spår, vara svår att dra. Vi har valt att inkludera essäer och självbiografiska texter i den mån de skrivits av etablerade skönlitterära författare eller har påtagliga litterära anspråk, men exkluderat rena biografier (om andra), reportageböcker, debattböcker och andra personers dagböcker.¹²

Det slumpmässiga urvalet om 13 veckor, eller en fjärdedel av årets 52 veckor, utgör endast ett stickprov, men vi tror att det torde vara relativt representativt för kultursidornas litteraturrecensioner i allmänhet under året 2021.¹³ Sammantaget förtecknar databasen med dagstidningsrecensioner 162 recenserade titlar.

Vad gäller litteraturbevakningen i Sveriges Radio och Sveriges Television har vi satt ihop en någorlunda jämförbar databas genom att sammanställa alla recenserade kvalitetslitterära titlar i de beskrivningar till ljudklipp som taggats som litteraturrecensioner under 2021 på Kulturnytt i P1:s hemsida och alla

¹⁰ Jfr Henrik Fürst, *Debutant! Vägar till skönlitterär debut och ett särskilt uppmärksammat mottagande* (Uppsala: Avdelningen för litteratursociologi, 2019), som fokuserar på fem av dessa dagstidningar (s. 130–132).

¹¹ De veckor som undersökts är vecka 1, 6, 8, 16, 18, 22, 23, 28, 30, 31, 35, 49 och 51, dvs. med viss övervikt mot vårens och sommarens snarare än höstens litteraturbevakning. Arbetet har utförts genom databasen Svenska dagstidningar (tidningar.kb.se) på Kungliga biblioteket, Stockholm, under april och maj 2022. Med en recension har vi förstätt en text som presenterar och värderar ett förstagångsutgivet eller återutgivet skönlitterärt verk, vilket innebär att vi inte medtagit korta notiser, tips eller annat slags kulturjournalistiskt material (exempelvis författarintervjuer, krönikor eller debattartiklar, även när de kretsar kring skönlitterära verk). Noteras kan att kultursidorna emellanåt underlåter att recensera en titel om de redan uppmärksammat den i exempelvis en intervju, och att sådana titlar alltså utgör ett bortfall i vårt material.

¹² Exempel på några titlar som exkluderats är Jens Lapidus *Paradis City* (spänningsroman), Liza Marklunds *Polcirkeln* (deckare), Zlatan Ibrahimovic och Luigi Garlandos *Adrenalina* (idrottsbiografi/självbiografi) samt Jonas Sjöstedts och Jessica Nordhs *Allt kommer att bli bra* (politiker-memoar). Vi har också exkluderat grafiska romaner och serier, då dessa inte är enkelt jämförbara med skönlitterär prosa och poesi, i synnerhet inte i de digitala formaten.

¹³ Litteraturbevakningen tycks inte lika styrd som förlagen och bokhandeln av bokbranschens årscykel (med exempelvis bokrea i februari och lanseringar av många viktiga verk kring bokmässan i september). Förstadagsrecensionerna, att verk som bedöms som viktiga recenseras samma dag som förlagen angett som första recensionsdag, lever förstås kvar, men mycken kvalitetslitteratur, i synnerhet den smalare, recenseras ofta veckor eller rentav månader efter att titlarna börjat säljas i handeln.

kvalitetslitterära titlar som anges i tablåerna för SVT:s litteraturprogram Babel under 2021 i Svensk mediedatabas.¹⁴ Resultatet är en mindre databas som förtecknar 128 kvalitetslitterära titlar, varav 90 recenserats enbart i Kulturnytt i P1, 14 diskuterats enbart i Babel, och 24 uppmärksammats i både Kulturnytt i P1 och Babel. Förutom att utgöra delar av vårt större stickprov av kvalitetslitteraturen används dessa två databaser också specifikt för att undersöka kvalitetslitteraturens synlighet (se del 2 av rapporten).

De skönlitterära titlar skrivna på eller översatta till svenska som beviljades litteraturstöd av Kulturrådet i kategorin ”skönlitteratur för vuxna” år 2021, slutligen, är sammantaget 298 till antalet.¹⁵ Litteraturstödet ska ges till verk ”av god kvalitet” och kan ses som ett slags kulturpolitiskt erkännande av kvalitetslitteratur.¹⁶ Därigenom fungerar detta urval som ett bra komplement till den kvalitetslitteratur som är erkänd som intressant av kritiker och kulturjournalister enligt 1–2 ovan. Det ska också noteras att litteraturstöd inte beviljas titlar som trycks i över 5 000 exemplar (inklusive tilltryck under de första sex månaderna), eftersom det har den uttalat kulturpolitiska ambitionen att stödja litteratur av god kvalitet som har svårt att hävda sig kommersiellt.¹⁷

Många verk återfinns av naturliga skäl i flera eller ibland i alla tre av dessa databaser. Med dubletter borttagna och allt sammanslaget ges en databas som förtecknar totalt 449 unika titlar (se tabell 0.1). Av dem ingår 18 i samtliga tre urvalsgrupper. Observera dock att dessa 449 titlar inte kan ses som en fullständig siffra över utgivningen av kvalitetslitteratur i Sverige under den studerade

¹⁴ Kulturnytt i P1:s litteraturrecensioner går att finna på <https://sverigesradio.se/grupp/18641>, tablåerna för Babel på <https://smdb.kb.se/catalog/search?q=babel+typ%3Atv&x=23&y=22>. Sammanställningarna genomfördes i april och maj 2022. Uppenbar populärlitteratur, facklitteratur och barn- och ungdomslitteratur har sorterats bort enligt samma kriterier som för dagstidningsrecensionerna (Kulturnytt i P1: 25 titlar; Babel: 10 titlar). Som exempel kan nämnas Pia Koskelas *Karelen!* (grafisk roman), Richard Osmans *Mannen som dog två gånger* (deckare), Julia Ravanis *Skönheten i kaos* (facklitteratur), J. K. Rowlings *Julegrisen* (barnlitteratur) och Mats Strandbergs *Konferensen* (skräckroman).

¹⁵ Kulturrådets arbetsgrupp för skönlitteratur biföll sammantaget 316 ansökningar för litteraturstöd (enligt en databas erhållen per e-post den 7 april 2022 av Jan Kärrö på Kulturrådet). Av dessa har alltså 18 exkluderats: de som inte var på svenska, och de som var utpräglade fackböcker vilka på grund av sitt tematiska innehåll bedömts av den skönlitterära gruppen. (Två exempel på det senare är *Natur & Kulturs litteraturhistoria*, red. Carin Franzén & Håkan Möller samt *Arbetslitteraturens återkomst* av Rasmus Landström.)

¹⁶ Vad ”av god kvalitet” innebär specificeras i *Kulturrådets riktlinjer för statsbidrag till litteratur* (2020). För skönlitteratur gäller att fem utgångspunkter ska vägas in i en samlad bedömning: 1) ”Intensitet och språklig gestaltning”, 2) ”Originalitet, förnyelse och verkets personliga karaktär”, 3) ”Komplexitet och självständighet i litterära tekniker och gestaltade erfarenheter och idéer”, 4) ”Konstnärligt genomförda idéer och konstnärligt medveten gestaltning”, 5) ”Medvetet förhållningssätt till litterära traditioner och tekniker” (s. 6).

¹⁷ Villkoren för Kulturrådets litteraturstöd finns på <https://www.kulturradet.se/sok-bidrag/litteraturstod>.

perioden, ej ens som fullständig avseende de relativt snäva urvalskriterier för ”kvalitetslitteratur” som här föreligger.¹⁸ Istället ska den förstås som ett arbetsredskap för att analysera tendenser inom kvalitetslitteraturen.

Databasen har kompletterats med ISBN-uppgifter om utgåvor i olika medieformat och det är denna information korsanalyserad med andra parametrar såsom utgivande förlag, genre och originalspråk som ligger till grund för många av de centrala resonemangen i delstudie 3. Till detta ska läggas uppgifter från Nextory och Storytel om utbud och popularitet i deras respektive bokströmningstjänster för dessa titlar.

TABELL 0.1. Översikt över urvalet kvalitetslitteratur i titelundersökningen¹⁹

	Totalt antal titlar
Dagstidningar	162 (varav 69 unika)
Public service	128 (varav 51 unika)
Litteraturstöd	298 (varav 208 unika)
Totalt (utan dubletter)	449

Rapportens struktur

Rapporten består av tre delstudier, som var och en täcker in en aspekt av kvalitetslitteraturens villkor på den svenska bokmarknaden idag. I den första delstudien undersöker Ann Steiner vilka bokförlag som publicerar kvalitetslitteratur och hur skillnader i förlagens storlek påverkar utgivningens omfattning. Utifrån resultaten i såväl förlagsundersökningen som titelundersökningen diskuteras även villkoren för stora och små förlag. I den andra delstudien analyserar Jerry Määttä kvalitetslitteraturens synlighet i media, utifrån databaserna med dagstidningsrecensioner och kvalitetslitteratur som uppmärksammats i public service. Fokus ligger på vilka förlags utgivning som syns mest samt vilka slags genrer och författare det är som uppmärksammas. I den tredje delstudien utgår

¹⁸ När det gäller litteraturstödet och titlar uppmärksammade i de två programmen i public service täcker databasen hela 2021, men litteraturkritiken är som framgått ett stickprov som täcker en fjärdedel av

veckorna under samma år. I databasen finns 69 titlar som endast har recenserats i dagstidningarna och som inte ingår i någon av de två andra urvalskriterierna. En komplett lista för kvalitetslitteratur på svenska utgiven kring år 2021 enligt våra urvalskriterier skulle alltså uppskattningsvis kunna innehålla ytterligare någonstans omkring 200 titlar ($69 \times 3 = 207$), men i realiteten förmodligen något färre. Det går även att tänka sig att titlar som förlag har sökt litteraturstöd för men som inte har beviljats (ett slags av förlagen självdefinierad kvalitetslitteratur) skulle kunna ingå i en sådan större stickprovsundersökning.

¹⁹ Av de 162 titlarna i dagstidningarna ingår 49 även i public service och 62 även i litteraturstöd. Av de 128 titlarna i public service ingår 46 även i litteraturstöd.

Karl Berglund från samtliga 449 böcker i titelundersökningen för att diskutera kvalitetslitteratur och medieformat. Mot bakgrund av den digitala ljudbokens snabba genomslag på den svenska bokmarknaden under de senaste åren resonerar i delstudien om kvalitetslitteraturens utbud, synlighet och möjligheter i bokströmningstjänsterna. Rapporten avslutas med några huvudresultat och en blick in i framtiden, där vi tillåter oss att spekulera kring några tänkbara följder av de tendenser vi lagt märke till.

Vi vill tacka Johan Svedjedal för en noggrann genomläsning av vårt manus och många värdefulla synpunkter; Henrik Fürst, som lämnade initierade kommentarer till delstudien om kvalitetslitteraturens synlighet; Maja Andersson på Svenska Förläggareföreningen, som samlade in ISBN för de 449 titlarna i vårt urval; Storytel och Nextory, som gav oss information om utbud och popularitet för kvalitetslitteraturen i vårt urval i deras respektive tjänster; och inte minst Kristina Ahlinder, Mikaela Zabrodsky och Fanny Larsson på Svenska Förläggareföreningen, som gav oss tillfälle att försöka ringa in och undersöka ett så svårfångat fenomen som kvalitetslitteraturen utgör.

Uppsala och Stockholm, oktober 2022

Jerry Määttä, Ann Steiner & Karl Berglund

1. Förlagsperspektiv på kvalitetslitteratur

Ann Steiner

DE BOKBRANSCHAKTÖRER SOM sannolikt påverkar kvalitetslitteraturen allra mest är de svenska bokförlag som publicerar den. Men samtidigt som förlagen bestämmer över utgivningen vittnar många, särskilt mindre, förlag om hur begränsade de är av de olika ekonomiska och praktiska villkor som styr branschen. Denna paradoxala situation väcker många frågor kring vem som egentligen styr och vad marknadsvillkoren innebär för kvalitetslitteraturen.

Till denna rapport genomfördes två undersökningar av vilka förlag som publicerar kvalitetslitteratur i Sverige idag. Syftet med den första undersökningen var att identifiera de viktigaste förlagen för att dels kunna skicka ut en enkät med frågor kring deras syn på kvalitetslitteraturens villkor, dels kunna diskutera förlagens villkor och utveckling generellt. Den andra undersökningen ger en inblick i skillnader i kvalitetslitteraturutgivningens omfattning och hur fördelningen ser ut mellan olika förlag. Det mest slående i båda undersökningarna är hur förlagsmässigt bred och differentierad kvalitetslitteraturens utgivning är, och som konsekvens av detta att villkoren skiljer sig avsevärt beroende på vilken storlek och typ av förlag det rör sig om.

Det finns helt enkelt många olika sorters förlag. Några är allmänutgivare med en bred blandning av skönlitteratur och facklitteratur. Andra har en smal nisch av översättningar från ett visst språk eller ger bara ut en viss genre. Förlag kan skilja sig åt på många sätt – utgivningsinriktning, urvalskriterier, storlek och ägande. En del förlag har en omfattande utgivning och ingår i en större koncern, medan andra har en smal utgivning med få anställda och ytterligare andra är mikroförlag med sporadisk utgivning. Trots att deras verksamhet kan vara väsensskild vad gäller nästan alla aspekter benämns de med samma ord: bokförlag. En sak har de gemensamt, de publicerar böcker. Eftersom det publiceras kvalitetslitteratur av så olika typer av utgivare finns det utmaningar med att mer specifikt försöka identifiera vilka som utgör kvalitetslitteraturens förlag. Förlagen har genom den svenska bokmarknadens utveckling spelat en central roll, men de har också haft en spretig och snabbt föränderlig karaktär.²⁰ För att parafraasera den brittiska bokmarknadsforskaren John B. Thompson: förlagsverksamhet är inte *en* värld utan många olika världar.²¹

Förläggarens uppgifter i den traditionella bokmarknadsstrukturen brukar anges som att välja, tillverka och sälja, men de senaste 20 årens alltmer digitaliserade och komplexa förlags- och bokutgivningsmarknad gör uppgifterna fler

²⁰ Ann Steiner, "En (o)lönsam affär. Förlag och bokutgivare", i *Böckernas tid. Svenska Förläggareföreningen och svensk bokmarknad sedan 1943*, red. Johan Svedjedal (Stockholm: Svenska Förläggareföreningen, 2018), 107–190, s. 110.

²¹ John B. Thompson, "Trade Publishing", i *The Oxford Handbook of Publishing*, red. Angus Phillips & Michael Bhaskar (Oxford: Oxford University Press, 2019), 245–258, s. 245.

samtidigt som de ofta utförs av nya aktörer.²² Den professionella förlagsmarknaden som i Sverige växte fram under 1800-talet präglades av funktionsdelning, men idag talas det alltmer om disintermediering.²³ Det betyder både att förlagens uppgifter har blivit allt fler och samordnade. Men också att det som en gång utgjordes av skilda funktioner på bokmarknaden nu kan göras av en och samma person. Författare har blivit förläggare. Bokdistributörer och försäljare har blivit utgivare. Förlag har blivit försäljningskanaler. Läsare har blivit kritiker och marknadsförare.²⁴ Digital teknik har gjort det enklare och billigare för enskilda individer och för mindre aktörer att hoppa över led som traditionellt har haft särskilda funktioner i branschen.

En disintermedierad bokmarknad har visserligen gjort det otydligare vem som gör vad, men har också lett till möjligheter för små aktörer. För den som vill undersöka vilka förlag som publicerar kvalitetslitteratur skapar det metodiska och praktiska bekymmer. Särskilt egenutgivning, mikroförlag och utgivning direkt i digitala format har under det senaste decenniet blivit en omfattande verksamhet, men det är svårt att avgöra vilken betydelse den har för utgivningen av kvalitetslitteratur idag. Det framstår dock som sannolikt att såsom utvecklingen ser ut blir olika typer av mikroutgivning (sporadiskt verksamma förlag och egenutgivning) en alltmer etablerad del av en bred bok- och litteraturutgivning och även av kvalitetslitteratur. I denna undersökning har vi främst riktat in oss på de mer professionella och etablerade aktörerna även om exempelvis mikroförlag och helt digitala utgivare börjar få allt större genomslag och betydelse även för kvalitetslitteraturen.

Större utgivare av kvalitetslitteratur

Det finns inte någon allmänt erkänd distinktion mellan kvalitetslitteraturförlag och populärlitteraturförlag. En gång i tiden talades det om massmarknadsförlag, men det var en verksamhet av billigböcker utgivna för tidskriftscirkulation och villkoren på bokmarknaden är idag helt andra.²⁵ Inte minst pocketutgivning

²² Se bl.a. Robert Escarpit, *Litteratursociologi*, övers. Nils Peter Tollnert (Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1970) och Bo Peterson, *Välja & sälja* (Stockholm: Norstedts, 2003) samt en problematisering av begreppen i Steiner 2018, s. 109–111.

²³ Angus Phillips, *Turning the Page. The Evolution of the Book* (London & New York: Routledge, 2014), s. XIII–XIV samt beskrivet i relation till samtida digitala plattformar av Carlos A. Scolari, "Networks. From Text to Hypertext, from Publishing to Sharing, from Single Author to Collaborative Production", i *The Oxford Handbook of Publishing*, red. Angus Phillips & Michael Bhaskar (Oxford: Oxford University Press, 2019), 127–146, s. 139.

²⁴ Utvecklingen är inte ny utan beskrevs redan i Johan Svedjedal, "Bortom bokkedjan. Bokmarknadens funktioner – en ny modell och några exempel", *Tidskrift för litteraturvetenskap*, 28:3–4, 1999, s. 3–18.

²⁵ Gunnel Furuland, "Billigbokens förändringar 1940–2017 från folkböcker till pocketserier", i *Böckernas tid. Svenska Förläggareföreningen och svensk bokmarknad sedan 1943*, red. Johan Svedjedal (Stockholm: Svenska Förläggareföreningen, 2018), s. 275–337.

och strömningstjänster har radikalt förändrat och förskjutit gränserna mellan högt och lågt, mellan det som ibland svepande kallas populärt och kvalitet. Av förlagsundersökningen till denna rapport framgick att en åtskillnad mellan kvalitetslitteratur och populärlitteratur upprätthålls av förlagen själva i deras kommunikation både på böckerna och i olika slags kommunikationsmaterial (exempelvis på hemsidor, beskrivningar i Bokinfo samt i sociala medier och annonser). De flesta allmänutgivande förlag publicerade under 2021 en blandning av kvalitetslitteratur, populärlitteratur och fackböcker i olika genrer. Det gäller särskilt de stora och medelstora förlagen, som genomgående har en större och därmed bredare utgivning. Kommersiellt starkare titlar bidrar till förlagets utgivningsbredd medan kvalitetslitteraturen är viktig för ett förlags prestige och position. Det går således inte att skilja ut särskilt många förlag som enbart ger ut kvalitetslitteratur, men de få som kan identifieras är samtliga små förlag.

De små förlagens profiler är ofta mer riktade, utgivningen generellt mindre och med en tydlig nisch. Det är heller inte ovanligt att ett litet förlag har en uttalad inriktning mot kvalitetslitteratur, exempelvis de små förlagen med omfattande kvalitetslitteraturutgivning under 2021: Bakhåll, ellerströms, Faethon, Nirstedt/litteratur, Rámus och Tranan. Att dessa sex förlag har en ambitiös utgivning som mål framgår inte minst av deras hemsidor. Exempelvis har ellerströms som välkomstfras ”Kvalitetslitteratur sedan 1983”, Bokförlaget Faethon definierar sin utgivning som ”kvalitativ skönlitteratur, filosofi, humaniora och andra böcker med höjd” och på Rámus sida anges att de sedan starten 2002 har publicerat ”kvalitetslitteratur av författare från ett 40-tal länder”.²⁶

De 49 förlag som under 2021 publicerade minst tre kvalitetslitterära titlar kan delas in i tre grupper baserade på deras storlek: stora förlagsgrupper, medelstora förlag och små förlag. Att olika typer av mikroförlag saknas beror främst på kravet på tre utgivna titlar under ett år, men de diskuteras i den andra delen av förlagsundersökningen. I den senaste litteraturutredningen, *Läsandets kultur* (2012), definierades förlag utifrån storlek på omsättningen. Trots inflation sedan dess är denna indelning fortfarande användbar:

- Stora förlag/förlagsgrupper: omsättning över 100 miljoner kronor per år.
- Mellanstora förlag: omsättning mellan 10 och 99 miljoner kronor per år.
- Små förlag: omsättning mellan 1 och 9 miljoner kronor per år.
- Mikroförlag/tillfälliga utgivare/egenutgivare: omsättning under 1 miljon kronor per år eller sporadisk bokutgivning.²⁷

²⁶ Bokförlaget Faethon, <https://faethon.se>; ellerströms förlag, <https://ellerstroms.se>; Rámus, <http://www.ramusforlag.se>.

²⁷ *Läsandets kultur*, SOU 2012:65, s. 233.

Det finns som sagt andra sätt att kategorisera förlag, men i sammanhanget har det betydelse vilken storlek ett förlag har eftersom det påverkar allt från ekonomiska förutsättningar till möjligheter att nå ut och utgivningens mottagande.

TABELL 1.1. Kvalitetslitteraturutgivande förlag (endast skönlitteratur) 2021

Förlag enligt storlek/typ	Antal
Stora förlagsgrupper	3 grupper (8 förlag och imprints)
Medelstora förlag	5
Små förlag	33
Hybridförlag ²⁸	3

I förteckningen över kvalitetsutgivande förlag finns de tre stora förlagsgrupperna – Bonnierförlagen, Storytel Books (inklusive Norstedts Förlagsgrupp) samt Natur & Kultur – som alla har flera förlag eller imprints inom företaget och en omfattande utgivning av kvalitetslitteratur. Trots att det rör sig om ett fåtal förlag har dessa en stor produktion med bred spridning genom alla kanaler och omfattande medial synlighet (se del 2 av denna rapport). De är dominant medialt och försäljningsmässigt, men också i sina möjligheter att attrahera författarskap i Sverige och internationellt. Det går knappast att överskatta skillnaderna mellan de stora förlagens möjligheter i jämförelse med de små förlagens.

Den minsta gruppen till antal består av de medelstora förlagen. Den utgörs av tre svenska förlag och två finlandssvenska (se tabell 1.1). Det är kanske inte direkt överraskande att medelstora förlag har svårt att klara sig ekonomiskt, och den korta listan i kombination med flera uppköp under senare år antyder den svåra position medelstora förlag befinner sig i. Redan i Litteraturutredningens översikt av förlag år 2010 konstaterades att de flesta medelstora förlag, och de ekonomiskt starkaste, var inriktade på populärlitteratur. I utredningen listades tretton medelstora förlag som ansågs vara viktiga kvalitetsutgivande förlag och som därmed är särskilt intressanta att jämföra med.²⁹ Utvecklingen för dessa förlag kan konstateras peka på allmänna förändringar i branschen under det

²⁸ Denna kategori består av förlag som publicerar böcker med författarfinansiering som affärsmodell. Förlagen skiljer sig dock mycket åt då en del bara antar verk som de anser håller högre kvalitet medan andra antar alla som har en grundläggande verkshöjd. Begreppet hybridförlag syftar på att deras verksamhet är en hybrid av traditionell förlagsverksamhet och egenutgivning. Begreppet är dock omdiskuterat eftersom det inte finns någon etablerad branschpraxis, och en av grundarna till det egenutgivande Hoi förlag, Sölve Dahlgren, menar att det är dags att avskaffa begreppet då det inte längre är användbart (Sölve Dahlgren, ”Det är dags att skrota begreppet hybridförlag”, *Boktugg*, 13 februari 2021). I branschsammanhang ses hybridförlagen dock med en viss skepsis och det finns en risk att utgivna kvalitetslitterära titlar hanteras på annat sätt än titlar utgivna på traditionella förlag (Matilda Källén, ”Delad syn på hybridförlag”, *Svensk Bokhandel*, 21 oktober 2020).

²⁹ *Läsandets kultur*, SOU 2012: 65, s. 241.

senaste decenniet. Tre av förlagen har blivit uppköpta, två är nedlagda, ett par är nu enbart inriktade på populärlitteratur, och de allra flesta var redan då, eller har sedan dess blivit, renodlade fackboks- eller barn- och ungdomsbokutgivare. Faktum är att endast ett förlag från utredningens lista fortfarande publicerar skönlitterär kvalitetslitteratur – nämligen Ordfront. Resultatet är närmast identiskt med hur Jana Rüegg beskriver förlagsförändringar för utgivning av Nobelpristagare 1970–2016: ”De medelstora förlagens utgivning har förändrats över tid, tills den knappt existerar i sin ursprungliga form. Dessa förlag har i stor utsträckning avslutat sin verksamhet, gått upp i andra förlag eller ändrat inriktning på sin utgivning.”³⁰ Med ett längre tidsperspektiv framgår det att de kraftiga förändringarna bland de medelstora förlagen som publicerar kvalitetslitteratur är något som har pågått i varje fall under de senaste 50 åren, och är inte en effekt av den samtida bokmarknaden.

Små förlag är i undersökningen till antal den största gruppen, med 33 förlag. Att antalet ändå inte är större beror på kravet om tre utgivna skönlitterära titlar under 2021. En bredare definition hade med största sannolikhet gjort små förlag till en ännu större grupp. Intressant nog är små förlag generellt beständiga verksamheter. Om en jämförelse mellan de medelstora förlagen 2010 och 2021 visade på stora förändringar gäller detsamma inte de små förlagen. I Litteraturutredningen nämndes specifikt tolv förlag som angavs vara ”kulturellt sett mycket viktiga”, och dessa är alla fortfarande aktiva.³¹ Jämförelsen visar en betydligt mer konstant situation för små förlag och de flesta har i princip samma verksamhet som ett decennium tidigare även om flera av dem endast publicerar facklitteratur och ett förlag har en begränsad utgivning. Ett par förändringar är dock noterbara: Weyler förlag är numera ett imprint hos Natur & Kultur, och Modernista, som numera har en betydligt mer omfattande utgivning, har vuxit till ett medelstort förlag som dessutom är majoritetsägare i två mindre förlag.³²

Marknadens polarisering har lett till att små förlag har blivit allt viktigare för kvalitetslitteraturens utgivning. I den långa listan av förlag finns det flera som har varit aktiva under lång tid, exempelvis Gidlunds (1968–), Bakhåll (1980–), ellerströms (1983–) och Tranan (1992–). Listan visar också att det kontinuerligt startas nya förlag, exempelvis Atlas (1997–), Rámus (2002–) och Bokförlaget Wanzhi (2014–). Bland de senare årens nyare förlag finns flera som snabbt uppmärksammats, exempelvis Faethon (2015–), Palaver press (2018–) och Kaunitz-Olsson (2019–). Förteckningen över små förlag som publicerar

³⁰ Jana Rüegg, *Nobelbanor. Svenska förlags utgivning av översatta Nobelpristagare i litteratur sedan 1970* (Uppsala: Avdelningen för litteratursociologi, 2021), s. 154.

³¹ De angivna förlagen är Bakhåll, Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Daidalos, Elisabeth Grate Bokförlag, ellerströms, Ersatz, h:ström – Text & Kultur, Modernista, Nya Doxa, Tranan, Svante Weyler Bokförlag och Vertigo (*Läsandets kultur*, SOU 2012:65, s. 242).

³² I Modernista Group ingår numera även Nirstedt/litteratur (2018–) och LB förlag (2016–).

kvalitetslitteratur visar således på en blandning av förlag som varit aktiva mycket länge och helt nya förlag.

Ett förlags storlek påverkar förstås utgivningen. Exempelvis har stora och små förlag olika möjligheter att ge ut böcker med förlust, olika försäljningskanaler och vägar in i dagstidningar, radio och tv. Ett ofta upprepat mantra inom branschen är att ingen vet vilka titlar som kommer att sälja bra.³³ Visserligen stämmer det att det inte går att förutspå försäljningen av varje enskild titel, men det vore också naivt att tro att förlagets storlek, kontakter, förtroende, status och marknadsföringsbudget inte spelar roll för hur väl en titel når ut till läsare och i förlängningen vilken spridning och läsning den får.³⁴

Att kvalitetslitteratur generellt inte säljer i särskilt många exemplar vittnar olika typer av topplistor om. På listan över de 20 mest sålda skönlitterära titlarna under 2021 finns endast tre titlar som kan anses vara kvalitetslitteratur, samtliga utgivna på Albert Bonniers Förlag. En av dem är skriven av en av kvalitetslitteraturens mest etablerade författare, Kerstin Ekmans *Löpa varg*, och två är prisbelönade debutromaner: den skotska författaren Douglas Stuarts Bookerprisbelönade *Shuggie Bain* och Lydia Sandgrens Augustprisvinnare *Samlade verk* (utgiven 2020). Kvalitetslitteraturen är något mer populär i folkbiblioteken där utlåningstoppen från 2021 innehåller fler titlar. Bland de 20 mest utlånade skönlitterära svenskspråkiga originalen för vuxna och ungdomar finns Karin Smirnoffs *Sockerormen* och Ann-Helén Laestadius *Stöld* från 2021 men också Alex Schulmans *Överlevarna* och Ulf Lundells *Vardagar* från 2020 samt Jessica Schiefauers Augustprisbelönade *När hundarna kommer* från 2015.³⁵

Indelningen i stora, medelstora och små förlag säger något om böckernas spridning och kommersiella betydelse. Enligt Litteraturutredningen från 2012 hade de stora förlagen omkring 66 procent av omsättningen av det som brukar kallas allmänlitteraturen (som exkluderar läromedel).³⁶ Det är siffror för hela allmänmarknaden men indikerar hur stor skillnaden är i ekonomiska möjligheter. Oaktat att förlag kan ha olika villkor och möjligheter är de största likaväl som de minsta förlagen viktiga för en levande utgivning av en bred och brokig litteratur. Syftet med det nuvarande litteraturstödet är också att garantera en bred och kvalitativ bokutgivning.³⁷ I den politiska ambitionen för litteraturpolitiken är med andra ord kvalitet och bredd länkade till varandra – ett uttalat mål är att försäkra en blandning av olika typer av verk, översättningar från

³³ John B. Thompson, *Merchants of Culture. The Publishing Business in the Twenty-First Century* (Cambridge & Malden: Polity, 2010), s. 190.

³⁴ Claire Parnell & Beth Driscoll, "Institutions, platforms and the production of debut success in contemporary book culture", *Media International Australia*, 2021, 1–16, s. 2.

³⁵ Sveriges författarfond, "Titeltopp 2021".

³⁶ *Läsandets kultur*, SOU 2012:65, s. 236.

³⁷ Linnéa Lindsköld, *Betydelsen av kvalitet. En studie av diskursen om statens stöd till ny, svensk skönlitteratur 1975–2009* (Borås: Valfrid 2013), s. 21.

många olika språk, litteratur i olika genrer, samt olika typer av språklig stil och karaktär.

Den brittiske bokförläggaren Michael Bhaskar beskriver förlagsverksamhet som att kurera: ”selecting and arranging to add value”.³⁸ Bhaskar menar att det tidigare var ett mål att bokutgivningen skulle vara så omfattande som möjligt men att överflödet av böcker nu har blivit ett problem som behöver lösas. Att kurera utgivningslistor är förlagens sätt att möta överflöd och att skapa värde för de titlar som väljs ut. I sammanhanget av svensk kvalitetsutgivning är det användbart att förstå förlagens verksamhet som en viktig kugge i urval och kurering. Förlagen tillför värde genom att välja ut en titel att investera i samt genom att i sin produktionskedja (allt från redigering och korrekturläsning till sättning och tryckning) höja verkets kvalitet och skapa ytterligare värden. John B. Thompson kallar det en värdekedja där förlagets urval blir en kvalitetsstämpel som har betydelse för ett enskilt verks status och bemötande men också där hela kedjan tillför värden.³⁹ Ett manus i enkel utskrift eller som digital fil tillskrivs, enligt denna modell, inte särskilt höga värden, till skillnad från en vacker hårdinbunden bok som är utgiven på ett prestigefyllt förlag. Det är både förlagets prestige och position på marknaden och den arbetsprocess som utförs som tillför värden och kvalitet till ett verk.

Kvalitetslitteraturens förlag utifrån utgivning

Den första undersökningen av de lite större verksamma förlagen var ett sätt att identifiera den grupp som utgör de mer etablerade aktörerna för kvalitetslitteratur. Den gav dock ingen kunskap om utgivningens omfattning. En andra undersökning av kvalitetslitteraturens förlag är baserad på vår omfattande stickprovsundersökning av kvalitetslitteraturen 2021 (se Metod och material i inledningen). Detta är dock inte någon komplett förteckning och de flesta förlag i den nedanstående diskussionen publicerade sannolikt fler kvalitetslitterära titlar. Undersökningen är ändå användbar som ett grovt mått och kan användas för jämförelser mellan olika typer av förlag.

En första slutsats som kan dras utifrån titelundersökningen är att avsevärt många fler förlag framträder – 86 förlag istället för de 49 som syntes i den första undersökningen. Det beror främst på att den andra undersökningen även innefattar förlag med färre än tre titlar utgivna under året. Det rör sig exempelvis om stora förlag med en mindre utgivning av kvalitetslitteratur, men även om mikroförlag med en eller ett par titlar utgivna under 2021. Undersökningen visar att det finns många utgivare av kvalitetslitteratur som endast publicerar enstaka titlar under ett år.

³⁸ Michael Bhaskar, *Curation. The Power of Selection in a World of Excess* (London: Piatkus, 2016), s. 9–10.

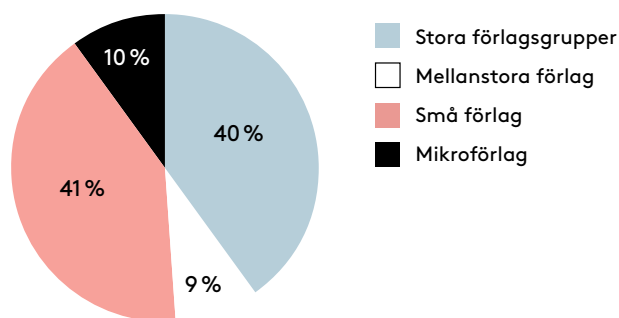
³⁹ Thompson 2010, s. 16.

Det finns också andra indikationer på att det finns ännu fler utgivare av kvalitetslitteratur. I en rapport från Kulturrådet över utdelningen av litteraturstöd 2014–2017 konstaterades att så många som 360–380 utgivare sökt litteraturstöd och att 160–168 hade beviljats stöd.⁴⁰ Det går dock inte att avgöra hur många av dessa förlag som publicerade skönlitteratur för vuxna då uppgifterna täcker in alla typer av utgivning. Statistiken visade också att det är stora skillnader mellan små och stora förlag. Mikroförlagen sökte ofta bara stöd för en eller ett par titlar per år medan de två största hade sökt för omkring 150 titlar var årligen.⁴¹

Från titelundersökningen kan några fler slutsatser dras. En är att mikro-förlag står för en inte oansenlig utgivning, men att den ändå i det stora hela inte är så omfattande, då den endast utgör 10 procent av titlarna (se diagram 1.1). Ett andra resultat är att den redan påtalade bristen på medelstora förlag även den syns i utgivningen – de stod inte heller för mer än 9 procent av kvalitetslitteraturutgivningen.

DIAGRAM 1.1. Utgivning av skönlitterär kvalitetslitteratur 2021 fördelad på förlagsstorlek

De två typer av förlag som istället tycks publicera den absoluta majoriteten av den kvalitetslitteratur som uppmärksammas medialt och får litteraturstöd är de stora och de små förlagen.⁴² De tre stora förlagsgrupperna – Bonnierförlagen, Storytel Books (inklusive Norstedts Förlagsgrupp) samt Natur & Kultur – stod för en avsevärd andel av utgivningen, 40 procent. Å andra sidan stod de små förlagen för lika många titlar. Det framstår därmed som att den svenska kvalitetslitteraturen är helt beroende av att dessa två grupper har goda möjligheter att fortsätta sin nuvarande verksamhet med goda villkor.

⁴⁰ *Mångfald, kvalitet och fördjupning. Uppföljning av Kulturrådets stöd till litteratur 2014–2018* (Stockholm: Kulturrådet, 2019), s. 19.

⁴¹ *Mångfald, kvalitet och fördjupning*, s. 7.

⁴² Liknande resultat har Jana Rüegg kommit fram till i sin undersökning av utgivning av Nobelpristagare efter 1970 där hon visar hur avgörande de små förlagen är för utgivningen, se Rüegg 2021.

Antalet utgivna titlar per förlag visar hur få aktörer det är som publicerade något fler kvalitetslitterära titlar under 2021 – inte fler än 23 förlag publicerade minst fem titlar i vårt material. Ur tabell 1.2, över de större utgivarna, framgår hur få förlag det rör sig om och även hur stora skillnaderna är mellan de olika förlagen.

TABELL 1.2. Större utgivare av kvalitetslitteratur 2020–2021, utifrån stickprovsundersökning

Förlag	Antal titlar	Andel titlar i procent
BONNIERFÖRLAGEN	101	29,3 %
Albert Bonniers Förlag	(80)	(23,2 %)
Wahlström & Widstrand	(18)	(5,2 %)
Romanus & Selling	(3)	(0,9 %)
STORYTEL BOOKS (Norstedts Förlagsgrupp)	50	14,5 %
Norstedts	(42)	(12,2 %)
Lind & Co	(5)	(1,4 %)
Brombergs Bokförlag	(3)	(0,9 %)
NATUR & KULTUR	27	7,8 %
Natur & Kultur	(20)	(5,8 %)
Weyler	(7)	(2,0 %)
Modernista	23	6,7 %
Nirstedt/litteratur	23	6,7 %
ellerströms	21	6,1 %
Faethon	18	5,2 %
Tranan	15	4,3 %
Råmus	14	4,1 %
Bakhåll	7	2,0 %
Ordfront	6	1,7 %
Polaris	6	1,7 %
Elisabeth Grate Bokförlag	6	1,7 %
Ersatz	6	1,7 %
Novellix	6	1,7 %
it-lit	6	1,7 %
Nilsson	5	1,4 %
Kaunitz-Olsson	5	1,4 %
Total för dessa förlag	345	100 %

Det är anmärkningsvärt få förlag som står bakom merparten av de titlar som ingår i vårt stickprov. Mer än 75 procent av titlarna i vårt stickprov är publicerade av 18 förlag eller förlagsgrupper. Det betyder sannolikt att några få förlag bär ett stort ansvar för och har stor inverkan på den kvalitetslitteratur som ges ut i Sverige.

I materialet framträder alltså en liten grupp förlag med avgörande betydelse för kvalitetslitteraturutgivningen i Sverige. Det är också en polariserad marknad med stora och små aktörer som arbetar under skilda premisser och möjligheter.

Att ge ut och sprida kvalitetslitteratur, förlagssynpunkter

Utifrån svaren på de frågor som ställdes till förläggarna i undersökningen framgår med tydlighet att förlagen – beroende på storlek – har vitt skilda synsätt och villkor. Polariseringen som var så framträdande i förlagsundersökningarna speglas helt i svaren från de olika förlagen. Sammanfattningsvis uttrycker sig personer på stora förlag i betydligt mer positiva tongångar än förläggarna på små förlag. ”Generellt tycker jag att villkoren för kvalitetslitteratur är bra”, menar exempelvis en förläggare på ett stort bokförlag. På andra sidan ställer sig förläggare på små förlag som om villkoren använder ord som ”hårda” och ”ganska tuffa”, och de uttrycker också stark oro för att de ska ha svårt att följa med i bokbranschens utveckling.

Patrik Hadenius, förlagschef på Norstedts, för ett längre resonemang om villkoren:

Men jag tycker att vi ibland är onödigt dystra. Det finns många och mycket bra svenska författare, det ges ut fantastiska böcker, det finns gott om välutbildad personal, medierna uppmärksammar ofta god litteratur, universitetet har framstående utbildningar, det finns en stor variation av små och stora förlag, en bredd i format och kanaler och många läsare i alla åldrar och socialgrupper. Man kan förstås önska sig ännu fler läsare, att fler unga skulle läsa mer, att vissa typer av böcker skulle sälja bättre, att konkurrensen från annat som tar tid skulle vara mindre. Men jag tror att dessa problem till stor del ligger utanför vad vi inom branschen kan påverka och att vi skulle tjäna på att oftare lyfta fram det som är bra och fungerar. Bokens status är hög.

Det är ett sätt att beskriva villkoren, men i flera av svaren, i synnerhet från förläggare på små förlag, räknar de upp utmaningar eller hot mot utgivningen av kvalitetslitteratur. Genomgående finns det många svar som kan förklaras av att det är svårt att få ekonomin att gå ihop för enskilda titlar, men också för hela förlagen, exempelvis på grund av:

- Att bokens pris är för lågt.
- Att det är svårt att ta betalt för det arbete som ligger bakom varje enskild titel.
- Att det kan bli svårt att tillgodose en bredd när marginalerna blir sämre, med hög arbetsinsats och små upplagor.
- Att det är kostsamt, på produktionssidan, att arbeta både med översatt och svenskt.
- Att det är dyrt att producera ”kvalitetslitteratur” eftersom det kräver stora redaktionella insatser.
- Att snittupplagorna för kvalitetslitteratur sjunker.
- Att produktionskostnaderna för inbundna böcker av högre materiell kvalitet är höga.
- Att det är svårt att göra ljud av kvalitetslitterära titlar; produktionskostnaderna blir allt för höga.
- Att det är svårt att göra ljudböcker av översatt litteratur, då internationella författare och agenter är tveksamma till den svenska modellen.

Trots att kostnaderna generellt sett över tid har sjunkit för bokproduktion upplever med andra ord många förläggare att kostnaderna för redaktionella insatser, översättning, tryck och produktion är högre än det pris som en bok i slutändan kan säljas för. Dessutom konstateras det att varje tryckt titel säljer allt sämre.⁴³ Till detta ska läggas att många förläggare av kvalitetslitteratur tycker att det är dyrt att producera ljudböcker och att författare och utländska förlag är tveksamma till ersättningsmodellerna i de svenska bokströmningstjänsterna. Att det finns en oro bland många förläggare vid små förlag är inte överraskande. Som småföretagare har de varken ekonomiska resurser eller praktiska möjligheter att möta svängningar på marknaden och effekterna av bokströmningstjänsternas genomslag har skapat oro på marknaden.

Vad gäller distribution, spridning och försäljning av böcker uttrycker nästan alla förläggare oro över att bokhandeln har svårt att klara sig på att sälja böcker,

⁴³ Att försäljningen per titel sjunker beläggs i *Förlagsstatistik 2021*, som visar hur sålda volymer per titel har halverats under 2000-talet. Med reservation för att fler förlag tillkommit visar statistiken att snittförsäljningen åren 2000–2010 låg på 5 000 exemplar per titel och därefter har sjunkit till under 3 000 exemplar per titel. Under 2021 var snittförsäljningen 2 600 exemplar per utgiven titel (*Förlagsstatistik 2021* (Stockholm: Svenska Förläggareföreningen, 2022), s. 17).

att allt fler bokhandlare stänger och att snart nog varannan kommun i Sverige står utan bokhandel.⁴⁴ Så här uttrycker exempelvis en förläggare det:

Det är oslagbart med den fysiska upplevelsen och den mänskliga kontakten. Men det är ett problem att den fysiska handeln minskar i omfattning, med färre boklådor, smalare utbud och mindre försäljning. Jag skulle gärna se större bredd och fler olika fysiska boklådor.

Flera förläggare uttrycker oro för att den ekonomiska pressen på bokhandeln leder till minskat utbud och att det därmed blir än svårare för små förlag att få titlar inköpta och synliga i bokhandeln. De centraliserade inköpen inom Akademibokhandeln beskrivs som ett hinder för att ens komma in i enskilda butiker där de små förlagens titlar kunde ha en målgrupp. Flera mindre förlag beskriver hur de arbetar nära några enskilda bokhandlare och vilken betydelse det har för dem att synliggöras i en fysisk bokhandel.

Vad gäller de senaste fem årens förskjutning av marknaden till en allt större andel försäljning via bokströmningstjänster (se vidare del 3) har förläggarna mycket olika synpunkter på utvecklingen. Från de flesta små förlag uttrycks stor oro över att de inte har kunskap, praktiska möjligheter eller ekonomiska medel för att göra ljudböcker. Generellt råder en osäkerhet kring konsekvenserna av ljudböckernas expansion på kvalitetslitteraturens möjligheter eftersom utvecklingen har gått så fort. Det finns också blandade erfarenheter och funderingar kring följderna för kvalitetslitteraturen. En förläggare konstaterar att de digitala kanalernas utbud är imponerande i sin bredd, men att gränssnittet mot bokläsaren är begränsande: ”Det betyder att sortering, algoritmer och mänsklig kurering av vad som visas blir viktigt”. Särskilt algoritmernas betydelse lyfts fram som ett bekymmer. Exakt vad det betyder är oklart eftersom systemen för rekommendationer i de olika bokströmningstjänsterna fungerar på olika sätt. Men det är tydligt att det uppfattas som ett direkt hot mot kvalitetslitteraturen att digitala system för rekommendationer ersätter den personliga bokhandlaren.

I kommentarerna från förlagen identifieras tre huvudsakliga problem för kvalitetslitteraturen i bokströmningstjänsterna. Den första är frågan om synlighet och om rekommendationssystem i appar där topplistetitlar har en tendens att dominera. En svårighet för kvalitetslitteraturen är att denna i mycket

⁴⁴ År 2022 stod 135 kommuner utan bokhandel i Sverige, vilket är en kraftig ökning från de 75 som var i samma situation år 2000. Att antalet bokhandlare har sjunkit kraftigt under 2000-talet är väl dokumenterat i Leif Olsson, ”Den svenska bokhandelns struktur 1943–2017”, i *Böckernas tid. Svenska Förläggareföreningen och svensk bokmarknad sedan 1943*, red. Johan Svedjedal (Stockholm: Svenska Förläggareföreningen, 2018), s. 243–246 samt i Kristian Lönner, ”Så ska fler kommuner få en bokhandel”, *Svensk bokhandel*, 2022:4.

begränsad utsträckning syns i bokströmningstjänsternas gränssnitt och rekommendationer. Den andra aspekten handlar om kostnader och de enskilda förlagens inriktning på olika format. Nästan alla små förlag ser sig främst som utgivare av tryckta böcker och har många gånger inte intresse av eller kunskap om ljudböcker. Dessutom är det höga kostnader förknippade med ljudboksutgivning, med risk för att det inte betalar sig. En tredje aspekt som förs fram är svårigheten att få rättigheter till ljudböcker främst vad gäller översatta titlar. Det stora genomslaget för ljudböcker i Sverige saknar motsvarighet i andra länder. Utomlands finns det en högst annorlunda syn på ersättningar och när en ljudbok bör publiceras (samtidigt med den tryckta boken eller efter viss karantän):

En stor utmaning vi står inför när det gäller den översatta litteraturen är utländska rättighetsinnehavares ovilja att släppa ifrån sig rättigheter för digitala utgåvor i strömningstjänsterna. En del vill inte alls, andra bara mot royaltynivåer som gör det omöjligt för oss att få ekonomi i affären. När nu ljudbokstjänsterna är så stora är det ett problem för den översatta kvalitetslitteraturen, eftersom vi som ägnar oss åt den går miste om en stor del av marknaden om vi inte kan finnas där. Men det är ett faktum [att] de översatta ljudböckerna är mycket dyrare att producera och att vi med de låga ersättningsnivåer vi har från strömningstjänsterna har mycket längre till break even för en översatt ljudbok än för en svensk. I kombination med agenterna[s] ovilja mot den svenska modellen riskerar detta att leda till en helt lokal marknad i de här tjänsterna.⁴⁵

Den sammantagna synen som förlagen har är att kvalitetslitteratur som ljudbok har svårt att synas i strömningstjänsterna, att den är för dyr att producera och att det finns särskilda hinder för översatta titlar. En del förläggare anser heller inte att publiken är intresserad av kvalitetslitteratur i ljudformat, men det är svårt att avgöra huruvida det stämmer eller om det beror på att tillgången fortfarande är relativt låg (se del 3 av denna rapport).

Ekonomi, produktionsvillkor, försäljning och distributionskanaler är alla aspekter av kvalitetslitteraturens villkor, men det gäller också att nå ut till sina läsare. Många synpunkter från förlagen handlar således om synlighet och uppmärksamhet samt i förlängningen hur svårt det är att kommunicera och nå ut till läsarna. I en tid då det har blivit – relativt sett – billigt att ge ut böcker har uppmärksamhet och synlighet blivit en alltmer attraktiv men svårtillgänglig tillgång. Den omfattande utgivningen av skönlitteratur i Sverige, ibland negativt benämnd som *bokfloden*, ger en fingervisning om konkurrensen om

⁴⁵ Förläggare vid litet förlag med inriktning mot översättningar, e-post den 29 juni 2022.

synlighet.⁴⁶ Under 2021 registrerades det 5 456 skönlitterära nyutgivna samt återutgivna verk på svenska i Nationalbibliografin, men siffran är sannolikt högre eftersom många egenutgivna verk aldrig registreras av Kungliga biblioteket.⁴⁷ Siffran omfattar alla typer av nya tryckta utgåvor, men även en avsevärt mer specifik uppgift som utgivningen från Svenska Förläggareföreningens 65 medlemsförlag av nya inbundna skönlitterära titlar på svenska låg för år 2021 på 953 titlar.⁴⁸ Kampen om synlighet och läsare är benhård och det finns måhända en inneboende motsättning för kvalitetslitteraturen att bibehålla sin ansedda position och samtidigt befinna sig på en marknad präglad av det som brukar kallas uppmärksamhetsekonomi (hur svårt det är diskuteras i detalj i del 2).⁴⁹

Det är uppenbart att stora och små förlag har skilda erfarenheter av möjligheterna till medial synlighet. Flera förläggare skriver i sina svar att recensioner i dagstidningarna fått mindre utrymme och att reportage och intervjuer om litteratur samtidigt har minskat. Betydelsen av att litteratur syns och diskuteras i olika medier framhålls: ”Att skriva och att läsa är sociala verksamheter och mediernas speglingar är en viktig del av det offentliga sociala livet”, menar en förläggare.

De små förlagen beskriver genomgående att det är svårt att få medial uppmärksamhet och att det minskade recensionsutrymmet fått konsekvenser. Den omfattande strukturomvandling som har skett i dagstidningarna beskrivs som en kraftfull försämring för kvalitetslitteraturen:

Möjligheten att synas i dags- och kvällspress har förändrats radikalt sedan mina första år som förläggare [...]. Som alla inom småförlagsbranschen vet har det kulturella klimatet för recensioner i regelrätta tidningar, såväl som tidningarnas och mediernas möjlighet att ta upp liknande ”perifera” områden, försämrats kraftigt. Jag skulle vilja påstå att det i princip är omöjligt för ett litet förlag att få en bok recenserad på någon av de stora tidningarnas kultursidor i dagens läge. Vi får i stället förlita oss på bloggare, mer nischade litteratursidor på nätet och kunniga människor med spetskunskap för att synas.

⁴⁶ Trots att överutgivning kan tyckas ha blivit ett alltmer omdebatterat begrepp är ordet ”bokflod” belagt i SAOB redan 1905. Uppenbarligen har upplevelsen av för stor bokutgivning funnits under lång tid.

⁴⁷ Viss egenutgivning registreras heller inte i Nationalbibliografin om den inte anses ha varit till allmän försäljning (se Kungliga biblioteket, ”Utgivningspuls 2022”).

⁴⁸ *Förlagsstatistik 2021*.

⁴⁹ Svårigheterna för kvalitetslitteraturen på förlagsmarknaden har bl.a. undersökts i Sander Bax, ”The Most Successful Writer of the Netherlands”. On the Success Myth of Dutch Bestselling Author Herman Koch”, i *Branding Books Across the Ages. Strategies and Key Concepts in Literary Branding*, red. Helleke van den Braber, Jeroen Dera, Jos Joosten & Maarten Steenmeijer (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2021), 215–238, s. 217–219.

Nästan identiskt beskriver andra förläggare utvecklingen:

Under de 13 åren vi har hållit på har det blivit svårare, åtminstone i de traditionella kanalerna, eftersom utrymmet för litteratur har minskat betydligt, färre kanaler; det finns ju många olika exempel på det, så var ju exempelvis bokpratet i morgonsofforna väldigt bra för kvalitetslitteraturen.

Utrymmet för litteraturkritik krymper varje år, ironiskt nog i takt med att bokförsäljningen går upp. Vi har märkt detta under tio års tid, men med en dramatisk minskning de senaste två åren. Vi har nu titlar som inte får en enda recension som skulle ha fått flera för bara 5 år sedan. Å andra sidan skulle jag vilja hävda att genomslaget för en recension är betydligt mindre idag än tidigare och konverterar sällan i försäljning som syns.

Kultursidornas i mångt och mycket krympande omfång och resurser är omvittnade och det är tydligt att många förläggare uppfattar det som ett allvarligt bekymmer. En del förläggare tycker att mediebevakningen blivit ytligare medan andra snarare anser att bevakningen av ljudböcker och populärlitteratur är för liten i dagstidningar, radio och tv, vilket gör att den nästan enbart sker i andra sammanhang, exempelvis webbplatser som Goodreads och i sociala medier som Instagram, Youtube och Tiktok. Dessa sammanhang lyfts av flera förläggare fram som avsevärt viktigare än tidigare och de beskrivs både som sätt att nå nya läsare generellt och som sätt att samla följare till sitt förlag eller en utgivningsinriktning. För en del förlag är det ett vanligt sätt att nå ut till sina läsare.

Men läsare gör inte alltid som förlagen vill. En del förläggare vittnar om att nära och direkt kontakt med sina trogna läsare är avgörande för att överleva som litet förlag. Andra menar att de har svårt att nå ut till läsarna och att det finns en konstant konkurrens om människors tid och uppmärksamhet. Ett par förläggare är direkt kritiska till låga bildningsideal och att läsare är mer intresserade av lättläst populärlitteratur än kvalitetslitteratur.

I våra undersökningar har det inte funnits någon ambition att reda ut vad som hade varit möjliga eller önskvärda politiska åtgärder för kvalitetslitteraturen, men kanske inte helt oväntat är det flera förläggare som för fram olika förslag på kulturpolitiska insatser. Flera förläggare framhåller hur ovärderligt litteraturstödet är för att kunna ge ut en bred blandning av titlar som inte kan bära sig kommersiellt.⁵⁰ Men flera förläggare förde också fram förslag på:

⁵⁰ Betydelsen av litteraturstödet finns belagt i Erik Peurell, "Litteraturstödet tillkomst och effekter ur Svenska Förläggareföreningens perspektiv", i *Böckernas tid. Svenska Förläggareföreningen och svensk bokmarknad sedan 1943*, red. Johan Svedjedal (Stockholm: Svenska Förläggareföreningen, 2018), 499–568, s. 544–552 samt för utgivning av författare som har tilldelats Nobelpriset i litteratur i Rüegg 2021.

- Ett förstärkt litteraturstöd.
- Bättre stöd till översättningar.
- Distributionsstöd till bokhandlare.
- Stärkta läsfrämjande åtgärder.
- Fasta bokpriser.

Genomgående saknar förläggarna en offentlig diskussion kring en kulturpolitik som ser till att det finns en levande och stark svensk bokutgivning av titlar som sprids genom många olika kanaler. Intresseorganisationer har vid flera tillfällen gjort utspel i hopp om att deras medlemmars intressen ska kunna tillvaratas, men dessa har sällan lett till några ytterligare diskussioner kring hur en modern kulturpolitik för litteratur skulle kunna se ut.

I en undersökning som jag genomförde tillsammans med norska kollegor av hur bokströmningstjänster i Norge och Sverige har påverkat diskussioner kring bland annat kulturpolitik blev det tydligt hur kraftigt det kan skilja sig åt. Målet med kulturpolitik är mer eller mindre detsamma – att ha en bred utgivning av kvalitetslitteratur med god spridning – men skillnaderna mellan vad som anses vara kulturpolitik, vilka önskemål som förs fram i olika debatter och uppfattningarna av vilka verktyg som kan användas skiljer sig radikalt åt.⁵¹ I Norge är exempelvis marknadsreglering ansett som ett av de viktigaste verktygen för att få en levande bokbransch (exempelvis karantän för billigboksutgivning och ljudboksutgivning samt fasta bokpriser) men i Sverige har sådant knappt diskuterats sedan 1970-talet. Utan att ha en uppfattning om hur en kulturpolitik för litteratur bör se ut kan det ändå konstateras att förläggarna har rätt i att det inte finns någon offentlig debatt att tala om (även om det rimligen på sina håll pågår en intern diskussion).

Avslutning

Sammanfattningsvis är det många förlag som ger ut kvalitetslitteratur i Sverige idag, vilket tyder på goda möjligheter för olika typer av förlag. Den avsevärt största delen av utgivningen kommer dock från ytterst få förlag: 18 förlag eller förlagsgrupper publicerade 75 procent av de kvalitetslitterära titlarna i vårt stickprov från 2020–2021. Det gör marknaden känslig för förändringar och starkt beroende av en relativt liten grupp förläggares verksamhet.

De mest aktiva och synliga förlagen är de stora förlagsgrupperna och de små förlagen. Det är få medelstora förlag som publicerar kvalitetslitteratur och mikroförlagens mediala genomslag är begränsat. Att de mest aktiva utgivarna av kvalitetslitteratur antingen är stora eller små förlag har lett till en kraftigt polariserad marknad. Skillnaden i villkor för de stora och de små förlagen är så

⁵¹ Kim Talleras, Terje Colbjørnsen & Ann Steiner, ”Talking about audio. Analysing book industry trade talk on audiobooks and streaming in Sweden and Norway” (kommande).

stor att det knappast går att tala om någon slags gemensam marknad. Det blir ytterligare belyst i hur de förläggare som svarade på enkäten uttryckte sig. Förläggare från stora förlag var generellt relativt positiva till kvalitetslitteraturens villkor, till skillnad från de små förlagen som var bekymrade och identifierade flertalet problem.

Ett orosmoment som lyfts fram av flera förläggare är svårigheterna att nå ut i olika försäljningskanaler. Bokförsäljningen i Sverige har sedan 1970-talet växlat många gånger – bokklubbar, varuhus och livsmedelsaffärer, kiosker och resebutiker, nätbokhandel och strömningstjänster – och beroende på hur dessa har sett ut har det haft inverkan på var och hur kvalitetslitteraturen säljs. Klart är att de stora förlagen finns i alla försäljningskanaler, fysisk bokhandel, nätbokhandel, strömningstjänster, med flera, men det gäller däremot inte små förlag. Deras förläggare vittnar om svårigheter att få möjlighet att sälja genom flera kanaler, främst fysisk bokhandel och mindre bokförsäljare som dagligvaruhandel, kiosker och resebutiker. Samtidigt minskar antalet bokhandlare och snart nog varannan kommun i Sverige saknar idag bokhandel.⁵² Kombinationen av att det finns allt färre bokhandlare och att dessa tar in ett allt smalare utbud av utgivningen påverkar otvivelaktigt kvalitetslitteraturens möjligheter att nå ut till läsare.

Flera förläggare vittnar i sina svar också om att litteraturstödet har en avgörande betydelse för att det ska finnas en bred utgivning av kvalitetslitteratur, men lyfter också frågan om det finns behov av andra stödfunktioner eller regelverk än de nuvarande. Det kan i alla fall konstateras att det knappast ens finns en diskussion kring vad som skulle behövas och hur sådana möjligheter skulle kunna te sig.

Oroliga förläggare på små förlag – centrala för en bred och livaktig utgivning av kvalitetslitteratur – är inte på något sätt en nyhet men vid varje kraftigt skifte på bokmarknaden förändras deras villkor. Vid stora skiften finns det några vinnare och andra som blir förlorare. Bokströmningstjänsterna är vad som brukar kallas en disruptiv innovation, eller omvälvande teknik, som påverkar de flesta i bokbranschen – från författare till förläggare, bokhandlare och läsare.⁵³ Risken är att det är de små förlagen som blir förlorarna i den pågående mediala och tekniska utvecklingen på bokmarknaden.

⁵² Lönner 2022.

⁵³ Linn-Birgit Kampen Kristensen & Mona Solvoll, "Digital payments for a digital generation. Disruptive technology in book and local newspaper industries", *Nordic Journal of Media Studies*, 2019:1, s. 125–136.

2. Kvalitetslitteraturens synlighet i media

Jerry Määttä

EN CENTRAL ASPEKT av kvalitetslitteraturens villkor idag är dess synlighet – i bokhandeln, på biblioteket, i den digitala och fysiska offentligheten i allmänhet och inte minst i media. Ett förlags utgivning kommer helt enkelt få svårt att hitta köpare och läsare om det inte finns kanaler genom vilka den kan uppmärksammas.

De mediala händelser som genererar kanske mest uppmärksamhet för den på svenska utgivna kvalitetslitteraturen är det årliga utdelandet av Nobelpriset i litteratur och Augustpriset. Varje höst, från oktober till december, riktas strålkastarljuset på dels några av de föregivet främsta levande författarna i världen, och i synnerhet den som tilldelas Nobelpriset, dels de svenska (och finlands-svenska) författare som nomineras till och vinner Augustpriset i särskilt dess skönlitterära kategori. Tidningarnas kultursidor, radions och televisionens litteraturbevakning, internet och sociala medier fylls av spekulationer, reaktioner, författarporträtt, fördjupningar och inte sällan debatt om huruvida rätt författare eller verk vann. Som följd av dessa priser och deras mediala genomslag klättrar ofta enskilda kvalitetslitterära titlar högt upp på försäljningslistorna, och bokhandlarna kan i den för både förlagen och bokhandeln så viktiga julhandeln sälja staplar av ofta relativt smala titlar. Inte minst påminns också allmänheten om att litteraturen är en viktig angelägenhet, och att många anser att det är skillnad på böcker och böcker.⁵⁴

De litterära priserna och deras avsevärda betydelse för enskilda författare, titlar och förlag riskerar dock att skymma sikten för den kontinuerliga uppmärksamhet och förhandling kring kvalitetslitteraturen och dess värden som pågår året runt. En av de traditionellt viktigaste delarna av den litterära offentligheten är nämligen litteraturkritiken, i synnerhet den som bedrivs på dagstidningarnas kultursidor. Lite förenklat kan man beskriva dess funktion som en offentlig diskussion, förhandling och värdering av litteraturen i allmänhet och de enskilda verken och författarskapen i synnerhet. I litteraturkritiken prövar kritikern ett verk utifrån en mer eller mindre uttalad uppsättning estetiska, ideologiska, emotionella och andra värderingskriterier, och ger därmed ofta uttryck för både allmänna och mer subjektiva normer för den goda litteraturen. Kritikern säljer sin åsikt, smak, stil och litterära kompetens på en medial marknad, och även om många professionella kritiker förmodligen skulle värja sig mot beskrivningen fungerar litteraturkritiken också som konsumentjournalistik, det vill säga att recensionerna med sina handlingsreferat, kontextualiseringar

⁵⁴ Om Nobelpriset, Augustpriset och litterära priser i allmänhet ur ett bokmarknadsperspektiv, se Jana Rüegg, *Nobelbanor. Svenska förlags utgivning av översatta Nobelpristagare i litteratur sedan 1970* (Uppsala: Avdelningen för litteratursociologi, 2021); Jerry Määttä, ”Prisade vare böckerna! Om Augustpriset”, i *Böckernas tid. Svenska Förläggareföreningen och svensk bokmarknad sedan 1943*, red. Johan Svedjedal (Stockholm: Svenska Förläggareföreningen, 2018), s. 577–651; resp. Jerry Määttä, ”Pengar, prestige, publicitet. Litterära priser och utmärkelser i Sverige 1786–2009”, *Sammlaren*, 131, 2010, s. 232–329.

och värderingar rymmer konsumentinformation som hjälper den presumptive läsaren att fatta beslut om det är värt att köpa, låna eller klicka igång en viss titel.⁵⁵

För författarna ger recensionerna – trots att flera författare hävdar att de inte läser recensioner av sina egna verk – en möjlighet att få sina verk offentligt bedömda, i bästa fall genom känsliga läsningar, erkännanden och feedback från kvalificerade läsare. Förutom uppmärksamhet ackumulerar positiva recensioner i rätt organ (och av rätt kritiker) också kulturellt kapital, vilket i sin tur ökar författarnas chanser att få stipendier, nomineras till litterära priser, bjudas in till författarbesök, boksigneringar och litterära festivaler, eller erbjudas andra sidouppdrag, få sina rättigheter sålda utomlands eller till adaptationer samt att kunna söka sig till mer prestigefyllda förlag med bättre villkor. Det är emellertid endast en bråkdel av alla utgivna böcker som recenseras, vilket gör att redan det att få sitt verk uppmärksammat på exempelvis en kultursida är att se som en hedersbetygelse, oavsett hur kritikerns utlåtande lyder.

För förlagens del handlar det vanligen inte om att genom litteraturkritikens uppmärksamhet i första hand sälja böcker. Den enskilda recensionens påverkan på försäljningen är ofta marginell, även om undantag finns, beroende på medium, målgrupp och räckvidd.⁵⁶ Viktigare för de flesta förlag, kanske i synnerhet mindre sådana, är den bekräftelse och det erkännande inom branschen som uppmärksamhet i rätt kanaler kan ge – ett kvitto på att förlagets författare och utgivning är värda att tas på allvar. Eftersom utgivningen, förutom av kultursidornas vanliga läsare, också uppmärksammas av andra viktiga aktörer, såsom kritiker, stipendienämnder och prisjuryer, andra förlag, författare samt bokhandlare och bibliotekarier, kan detta också öka förlagets kulturella kapital, vilket i sin tur kan ge långsiktiga effekter för förlaget.

Litteraturbevakningen kan förstås inte reduceras till dagstidningarnas litteraturrecensioner, även om dessa hör till de traditionellt mest omhuldade inom det litterära fältet. Trots att många positiva recensioner i dagstidningarna sammantagna bör ha viss påverkan på försäljning och utlåning är genomslaget vanligen större för medier som radio och tv, i synnerhet om böckerna uppmärksammas i program med många lyssnare eller tittare, exempelvis tv-kanalernas morgonprogram eller Sveriges Televisions *Go'kväll*. Samma sak gäller ofta om ett förlags utgivning orsakar skandal eller på andra sätt blir en medial "snackis" som blir omtalad även utanför det litterära fältet. För ett förlags del är vanligen all slags uppmärksamhet av godo, oavsett om det handlar om recensioner,

⁵⁵ Om litteraturkritiken och dess funktioner, se t.ex. Johan Svedjedal, "Kritiska tankar. Om litteraturkritiken", i *Litteraturens offentligheter*, red. Torbjörn Forslid & Anders Ohlsson (Lund: Studentlitteratur, 2009), s. 157–176.

⁵⁶ Det främsta undantaget torde vara recensionerna i *BTJ-häftet*, på vilka många bibliotek baserar sina inköp.

författarporträtt eller intervjuer i tidningar, radio och tv, om topplistor och tips i tidningar, fysiska och digitala bokhandlar, litteraturevenemang som Bokmässan eller Littfest, eller om olika slags annonsering och interaktioner i sociala medier. Denna delstudie är dock inriktad på den mest prestigefyllda delen av den mediala litteraturbevakningen, den som i högre grad kretsar kring kulturellt än ekonomiskt kapital, och som främst äger rum på dagstidningarnas kultursidor och i litteraturprogram på radio och tv.

De frågor delstudien fokuserar på är vilka förlags kvalitetslitterära utgivning som syns i dagstidningarnas recensioner och litteraturbevakningen i public service, vilka genrer som är mest framträdande och vilka slags författare som döljer sig bakom de uppmärksammade titlarna.

Kvalitetslitteraturen i dagstidningarnas litteraturkritik och i public service

Denna undersökning av kvalitetslitteraturens synlighet i media utgår dels från en granskning av litteraturkritiken i de sex största svenska dagstidningarna med dagliga kultursidor (fyra rikstäckande, två regionala), dels från en kartläggning av litteraturbevakningen i två centrala kulturprogram på Sveriges Radio och Sveriges Television med mycket olika programformat.⁵⁷

För dagstidningarnas del bygger undersökningen på en genomgång av kultursidorna i *Aftonbladet*, *Dagens Nyheter*, *Expressen*, *Göteborgs-Posten*, *Svenska Dagbladet* och *Sydsvenskan* under 13 slumpvis utvalda veckor 2021, där all recenserad kvalitetslitteratur förtecknats i en databas (se Metod och material i inledningen till denna rapport för avgränsningar och avvägningar). Syftet med denna databas, som utgörs av ett stickprov av den recenserade kvalitetslitteraturen på de kultursidor som torde ha det viktigaste nationella genomslaget, har inte varit att undersöka i vilken mån kvalitetslitteraturen recenseras i förhållande till exempelvis facklitteratur, populärlitteratur eller barn- och ungdomslitteratur, utan att undersöka kvalitetslitteraturens synlighet generellt samt att spåra tendenser i vilken kvalitetslitteratur som recenseras, vad gäller förlag, författare (inklusive kön och nationalitet), och genrer inom kvalitetslitteraturen. En generell iakttagelse under arbetet är dock att kultursidorna numera i mycket högre grad än förr tycks bevaka facklitteratur, vilket möjligen kan bero på att kultursidorna i allt större utsträckning intresserar sig för politik och samhällsdebatt, eller att vi lever i en tid där det inte enkelt går att skilja kulturen och estetik från politiken och samhället. Bevakningen av populärlitteraturen är inte alls lika framträdande, även om de flesta kultursidor med jämna mellanrum

⁵⁷ Värt att kommentera är att vi inte undersökt recensioner i litteratur- eller kulturtidskrifter. Under 1900-talet var flera av dessa, i synnerhet *Bonniers Litterära Magasin*, centrala i den litterära offentligheten, men deras genomslag har med tiden blivit allt mindre.

uppmärksammar särskilt deckare och annan spänningslitteratur, inte sällan på egna sidor eller uppslag, och ofta på helger eller inför kommande ledigheter.

Sammantaget utgörs databasen över dagstidningsrecensioner av 162 recenserade titlar, det vill säga att de sex dagstidningarna tillsammans uppmärksammade i genomsnitt 12,5 olika kvalitetslitterära titlar i veckan, eller knappt två titlar om dagen. Om urvalet – en fjärdedel av årets veckor – är någorlunda representativt innebär detta att det totala antalet recenserade kvalitetslitterära titlar i de sex dagstidningarna borde ligga på omkring 650 titlar för hela året, vilket kan jämföras med att Kulturrådet under 2021 utdelade litteraturstöd till 298 skönlitterära titlar på svenska. Det kan med andra ord vara mer än dubbelt så många kvalitetslitterära titlar som uppmärksammas i de sex största dagstidningarna än som får litteraturstöd.⁵⁸

Ur ett historiskt perspektiv har litteraturbevakningen i dagstidningarna ökat i absoluta tal under de senaste decennierna, perioden 1985–2015, i takt med att kulturjournalistiken expanderat. Relativt sett har dock litteraturen tappat mark till andra medier och kulturformer, och litteraturrecensionerna har fått ett mindre utrymme på kultursidorna i jämförelse med andra texttyper.⁵⁹ I ett reportage i *Aftonbladet* år 2018 undersökte Carl-Michael Edenborg antalet recensioner på kultursidorna 2007 och 2017, och kom fram till att det under den undersökta månaden hösten 2017 publicerades mellan 41 (*Expressen* och *Svenska Dagbladet*) och 69 (*Dagens Nyheter*) litteraturrecensioner i de fyra undersökta dagstidningarna, det vill säga omkring 9–15 litteraturrecensioner i veckan per dagstidning (minskningen för just litteraturrecensioner var dock endast marginell i hans material, 3 procent, jämfört med 2007).⁶⁰ Även om Edenborgs siffror endast utgör ett mycket litet stickprov och inkluderar recensioner av facklitteratur, populärlitteratur och barn- och ungdomslitteratur, tyder de i jämförelse med våra siffror på att litteraturkritiken bör ha krympt ytterligare sedan 2017 (det totala antalet recensioner är i vårt material 234 st, vilket ger ett snitt på 3 recensioner av kvalitetslitteratur i veckan per dagstidning).⁶¹ Att litteraturrecensionerna minskat i antal (och betydelse) är också något som flera förläggare har noterat (se del 1 av rapporten).

⁵⁸ Under arbetets gång visade det dock sig att antalet nya recenserade titlar blev något färre för varje vecka som lades till undersökningen, då många titlar ofta hade recenserats i andra dagstidningar tidigare eller senare under 2021. Det faktiska antalet kan därför vara något lägre än 650 titlar.

⁵⁹ Andreas Widholm, "Medielandskapets förändringar och kulturjournalistikens kriser", i Kristina Riegert, Anna Roosvall & Andreas Widholm, *Kulturjournalistikens världar. Om kulturbevakningens politiska, globala och digitala dimensioner* (Lund: Nordic Academic Press, 2022), 23–71, s. 43–49, 55–63.

⁶⁰ Carl-Michael Edenborg, "Den vikande kritiken", *Aftonbladet*, 13 februari 2018. (*Aftonbladet* publicerade den undersökta månaden 44 litteraturrecensioner.)

⁶¹ Att döma av en genomgång i *Svensk Bokhandel* år 2011 är detta en trend som pågått länge. Se Lars Schmidt, "Varannan bok ratas", *Svensk Bokhandel*, 18 mars 2011.

För flest antal recenserade titlar i vårt urval står *Dagens Nyheter*, med 50 recenserade kvalitetslitterära titlar under de 13 slumpvis utvalda veckorna (eller i snitt 3,8 titlar i veckan), relativt tätt följd av *Sydsvenskan* (46 resp. 3,5), medan resterande dagstidningar ligger på mellan 36 och 41 recenserade titlar, med kvällstidningarna (som endast har begränsat utrymme för kulturbevakning) sist: *Svenska Dagbladet* (41 resp. 3,2), *Göteborgs-Posten* (39 resp. 3,0), *Expressen* (37 resp. 2,8), *Aftonbladet* (36 resp. 2,8). Sett till enskilda dagstidningar tyder alltså urvalet på att de sex största dagstidningarna var för sig recenserar ca 3–4 kvalitetslitterära titlar för vuxna i veckan, eller omkring 150–200 titlar om året.

Som siffrorna ovan antyder är dock överlappningarna i recenserade titlar många – mest recenserade i materialet var Ulf Lundells dagboksurval *Vardagar* del 4 och 5, vilka recenserades i alla sex dagstidningar (i samtliga fall utom i *Svenska Dagbladet* i förstadagsrecensioner den 6 maj), Ulrika Kärnborgs historiska roman *Lejonburen*, Fredrik Nybergs diktsamling *Ruiner. Första häftet (I–XXII)*, Anna-Karin Palms bok om sin mor *Jag skriver över ditt ansikte* och Malte Perssons diktsamling *Undergången*. Förutom dessa överlappningar recenserades också ett antal titlar i samlingsrecensioner (exempelvis just Lundells *Vardagar* del 4 och 5).

Undersökningen av litteraturbevakningen i Sveriges Radio och Sveriges Television utgår från den kvalitetslitteratur som recenserats i Kulturnytt i P1 eller diskuterats i Sveriges Televisions litteraturprogram Babel under 2021 (se Metod och material i inledningen). Denna databas förtecknar 128 kvalitetslitterära titlar, av vilka 90 recenserats enbart i Kulturnytt i P1, 14 behandlats enbart i Babel, och 24 uppmärksammats i både Kulturnytt i P1 och Babel. Denna exklusiva grupp, som tagits upp i både Kulturnytt i P1 och i Babel, rymmer exempelvis svenska romaner som Elin Cullheds *Eufori*, Kerstin Ekmans *Löpa varg*, Jonas Gardells *Ett lyckligare år* och Johanna Hedmans *Trion* samt Sara Stridsbergs novellsamling *Hunter i Huskvarna*, men också en del översatta romaner, som Anne Enright's *Aktrisen*, Jonathan Franzens *Vägskäl*, Jon Fosses *Det andra namnet* och Colson Whiteheads *Harlem Shuffle*.

Sammantaget uppmärksammade alltså Kulturnytt i P1 och Babel 128 olika kvalitetslitterära titlar under hela 2021, vilket innebär ca 2,5 titlar i veckan (men man bör ha i åtanke att Babel endast sänder under två begränsade perioder om året). Ur ett historiskt perspektiv förefaller detta vara låga siffror. Under perioden 1985–2015 minskade litteraturbevakningen i Sveriges Radio, både i relativa och absoluta tal, och recensioner i allmänhet tycks numera endast utgöra ungefär en fjärdedel av kulturinnehållet. I Sveriges Television har dock litteraturbevakningen ökat under samma period, även om recensioner är generellt sett relativt ovanliga på tv i jämförelse med annat kulturinnehåll, exempelvis intervjuer och reportage.⁶²

⁶² Widholm 2022, s. 43–47, 55–63.

Genom dessa sammanställningar, som möjliggör en undersökning av vilka förlags utgivning, vilka slags författare och vilka kvalitetslitterära genrer det är som uppmärksammas, täcks för det första flera centrala medier in: dagstidningar, radio och tv, i både traditionell och helt digital form, då merparten av recensionerna och programmen finns tillgängliga både i traditionellt tryckt respektive linjärt sänd form och i helt digital form via internet (främst via hemsidor och appar). För det andra kan de genom sina olika finansieringsformer – privat (om än dagstidningar ofta utges med statligt presstöd) och offentligt (public service) – i alla fall teoretiskt sägas representera olika intressen, där dagstidningarnas affärsmodell går ut på att behålla och locka nya prenumeranter och lösnúmerköpare genom att erbjuda dem innehåll som de efterfrågar och är villiga att betala för, medan det för SVT och SR snarare handlar om, som det står i sändningstillstånden, att bedriva verksamhet ”i allmänhetens tjänst” som ”ska präglas av oberoende och stark integritet och bedrivs självständigt i förhållande till såväl staten som olika ekonomiska, politiska och andra intressen och maktsfärer i samhället”.⁶³

Vad som inte täcks, men som vore nog så intressant att studera vidare i framtiden, är kvalitetslitteraturens synlighet i sociala medier, bokbloggar, podcasts, veckotidningar, litteratur- och kulturtidskrifter, kultursidornas författarporträtt, krönikor och debattartiklar, topplistor av alla de slag samt internet, radio och tv mer generellt, kanske i synnerhet morgonprogrammen i Sveriges Television och TV4 samt Sveriges Televisions *Go'kväll*. Den valda metoden fångar dock några av de mer prestigefyllda delarna av litteraturbevakningen och den offentliga diskussionen och bedömningen av litteraturen.

Skillnader i synlighet för förlagens kvalitetslitterära utgivning

Vilka förlags kvalitetslitterära utgivning är det då dagstidningarnas litteraturkritik och litteraturbevakningen i radio och tv främst uppmärksammar?

I databasen med recensioner i dagstidningar förekommer totalt 49 förlag eller imprints som fått minst en titel recenserad i de sex största dagstidningarna under de 13 slumpvis valda veckorna. Drygt hälften av dessa, 25 förlag eller imprints, har endast fått en titel recenserad, och 10 förlag har endast fått två titlar recenserade (se tabell 2.1), vilket tyder på en så kallad lång svans av många – 35 stycken – utgivare med få uppmärksammade titlar.⁶⁴

⁶³ ”Sändningstillstånd för Sveriges Television AB 2020–2025” resp. ”Sändningstillstånd för Sveriges Radio AB”, bilagor till regeringsbeslut den 5 december 2019, Kulturdepartementet, s. 3.

⁶⁴ De 25 förlag eller imprints som endast har en recenserad titel i materialet är Ariel, Atlas, Bazar, Cycle press, Daidalos, Dockhaveri, Ersatz, Forum, Förlaget, Glänta, Heidruns, Hoc press, Korpen, Lil’Lit förlag, Lind & Co, Marisma, Norra/Sekwa, Ordfront, Schildts & Söderströms, Sekwa, Smockadoll, Vendels, Verbal, Vertigo och Wanzhi.

TABELL 2.1. Antal och andel recenserade kvalitetslitterära titlar respektive recensioner förlagsvis i svenska dagstidningar 2021 (i urval)

Förlag/imprint	Antal recenserade titlar	Andel av recenserade titlar	Antal recensioner	Andel av recensionerna
Albert Bonniers Förlag	29	17,9 %	56	23,7 %
Norstedts	20	12,3 %	31	13,1 %
Wahlström & Widstrand	10	6,2 %	18	7,6 %
Råmus	9	5,6 %	13	5,5 %
Nirstedt/litteratur	8	4,9 %	14	5,9 %
Natur & Kultur	7	4,3 %	16	6,8 %
Modernista	7	4,3 %	10	4,2 %
Tranan	6	3,7 %	9	3,8 %
ellerströms	5	3,1 %	6	2,5 %
Weyler	4	2,5 %	4	1,7 %
Bakhåll	3	1,9 %	3	1,3 %
Celanders/Albert Bonniers Förlag	3	1,9 %	3	1,3 %
Elisabeth Grate	3	1,9 %	3	1,3 %
Kaunitz-Olsson	3	1,9 %	3	1,3 %
Flo förlag	2	1,2 %	3	1,3 %
Romanus och Selling	2	1,2 %	3	1,3 %
Aska förlag	2	1,2 %	2	0,8 %
Brombergs	2	1,2 %	2	0,8 %
Ekström & Garay	2	1,2 %	2	0,8 %
it-lit	2	1,2 %	2	0,8 %
Pequod	2	1,2 %	2	0,8 %
Polaris	2	1,2 %	2	0,8 %
Fri tanke	2	1,2 %	1	0,4 %
Nilsson förlag	2	1,2 %	1	0,4 %
Övriga förlag (1 recenserad titel vardera)	25	15,4 %	27	11,4 %
Total	162	100 %	236⁶⁵	100 %

⁶⁵ Eftersom uträkningen skett förlagsvis har en samlingsrecension (i *Sydsvenskan* den 20 december 2021) av tre isländska diktsamlingar, utgivna på tre olika förlag, räknats tre gånger. Det egentliga antalet recensioner är därmed 234.

Av de 49 förlagen eller imprintsen är det i synnerhet två som utmärker sig, Albert Bonniers Förlag och Norstedts, som står för 29 respektive 20 recenserade titlar (eller 18 respektive 12 procent av alla recenserade titlar) (se tabell 2.1). Efter dem följer ett mellanskikt om sex förlag eller imprints som står för mellan 6 och 10 titlar vardera – Wahlström & Widstrand, Rámus, Nirstedt/litteratur, Modernista, Natur & Kultur och Tranan – och sedan en grupp om sex förlag, imprints eller utgivningskonstellationer med mellan 3 och 5 recenserade titlar: ellerströms, Weyler, Bakhåll, Celanders/Albert Bonniers Förlag, Elisabeth Grate och Kaunitz-Olsson.

Många av dessa är emellertid imprints eller kan av andra anledningar räknas ihop. Med tanke på att Wahlström & Widstrand sedan 2017 är ett imprint till Albert Bonniers Förlag och att utgivningen av 2021 års Nobelpristagare i litteratur, Abdulrazak Gurnah (på Celanders/Albert Bonniers Förlag), till inte ringa del tycks ha skötts av Albert Bonniers Förlag, står Albert Bonniers i själva verket för hela 42 recenserade titlar, eller en fjärdedel (26 procent). Läger man dessutom till de Bonnierägda Romanus & Selling, Bazar och Forum hamnar Bonnierförlagen på 46 titlar (eller 28 procent) (se tabell 2.2). De andra stora förlagsgrupperna i materialet kommer en bra bit efter: Storytelkoncernen, med Norstedts Förlagsgrupp (Norstedts och Brombergs, i detta material) och Lind & Co (där Storytel är majoritetsägare sedan april 2021), står endast för 23 titlar (eller 14 procent) och Natur & Kultur (med imprintet Weyler) för 11 titlar (7 procent). I denna jämförelse kan också Modernista Group (med Modernista och Nirstedt/litteratur) inkluderas, och det är noterbart att de tillsammans står för så många som 15 recenserade titlar (9 procent), det vill säga fler recenserade titlar än Natur & Kultur med Weyler. Tillsammans står dessa fyra förlagsgrupper eller koncerner också för långt fler än hälften (59 procent) av de recenserade titlarna.

TABELL 2.2. Antal och andel recenserade titlar respektive recensioner för förlagsgrupper eller koncerner i svenska dagstidningar 2021 (i urval)

Förlagsgrupp eller koncern	Antal recenserade titlar	Andel av recenserade titlar	Antal recensioner	Andel av recensionerna
Bonnierförlagen (Albert Bonniers, Wahlström & Widstrand, Bazar, Forum, Romanus & Selling och samarbetet med Celanders)	46	28,4 %	82	34,7 %
Storytelkoncernen (Norstedts, Brombergs, Lind & Co)	23	14,2 %	34	14,4 %
Modernista Group (Modernista, Nirstedt/litteratur)	15	9,3 %	24	10,2 %
Natur & Kultur (inkl. Weyler)	11	6,8 %	20	8,5 %
Total	95	58,6 %	160	67,8 %
Total samtliga förlag och imprints	162	100 %	236	100 %

Ett annat sätt att jämföra förlagens andelar är att undersöka det faktiska antalet recensioner som ett förlags eller imprints utgivning genererat i vårt material (se tabell 2.1). I en sådan uträkning blir det ännu tydligare hur ett förlag dominerar: Albert Bonniers Förlag står då, om man inkluderar Wahlström & Widstrand och samarbetet med Celanders förlag, för hela 33 procent, eller en tredjedel, av alla genererade recensioner, att jämföra med 26 procent av de recenserade titlarna. Även andra högstatusförlag som Norstedts, Natur & Kultur och Nirstedt/litteratur förefaller generera något större andel recensioner än de har recenserade titlar, medan den långa svans av 35 förlag och imprints som med sina 1–2 recenserade titlar vardera står för 27 procent av de recenserade titlarna endast står för 20 procent av de genererade recensionerna (se tabell 2.1). Slående är också att förlagsgrupperna och koncernerna tillsammans står för drygt två tredjedelar (68 procent) av alla genererade recensioner i materialet, och att Bonnierförlagen står för så mycket som en dryg tredjedel (35 procent) (se tabell 2.2).

Detta tycks återspegla ett sedan länge välkänt fenomen inom litteraturkritiken – att de största och mest ansedda förlagen tycks ha mycket lättare att få sin utgivning recenserad och uppmärksammad än mindre förlag, möjligen för att de kritiker och redaktioner som står för urvalet och nyhetsvärderingen vet att dessa förlag med sitt anseliga kulturella kapital utövar stark attraktion på såväl debutanter som etablerade författare, vilka ofta tenderar att söka sig till dessa

förlag.⁶⁶ Därmed har de, i alla fall i teorin, bättre förutsättningar att faktiskt ge ut de bästa eller mest intressanta titlarna, liksom de mest folkkära författarna. Till detta kommer förstås också att kapitalstarka förlag i regel har större resurser att arbeta med kommunikation och marknadsföring av sin utgivning och inte minst att köpa rättigheterna till de mest intressanta utländska titlarna. Med tanke på vanligt förekommande diskussioner om vertikal integration och att strömningstjänster tenderar att lyfta fram de egna förlagens titlar kan dock noteras att de Bonnierägda dagstidningarna *Dagens Nyheter*, *Expressen* och *Sydsvenskan* ofta i lägre grad recenserade verk utgivna på Albert Bonniers Förlag jämfört med de Schibstedägda *Aftonbladet* och *Svenska Dagbladet*.⁶⁷

Denna fördelning, där exempelvis Albert Bonniers Förlag med Wahlström & Widstrand står för en fjärdedel av de recenserade titlarna, eller nästan lika många som de 35 förlag med endast en eller två recenserade titlar i materialet (totalt 45 titlar, eller 28 procent), återspeglar naturligtvis i någon mån de olika förlagens varierande storlek på utgivningen, där många av de mindre förlagen ändå kan tänkas ha fått en proportionerligt stor andel av sin kvalitetslitterära utgivning recenserad. Undersöker man hur många skönlitterära titlar på svenska som beviljats litteraturstöd från Kulturrådet under 2021, för att kunna jämföra med vad man kunde kalla ett statligt kvalitetsurval, upptäcker man inte oväntat att de stora förlagen också beviljats litteraturstöd för flest titlar, även om skillnaderna mellan stora, medelstora och små förlag inte är lika dramatiska (se tabell 2.3).⁶⁸ Eftersom recensionerna endast utgör ett slumpmässigt urval går det förstås inte att exakt jämföra antalet titlar, utan endast proportioner, och här står Albert Bonniers Förlags utgivning för nästan lika stor andel av de litteraturstödda (14 procent) som de recenserade titlarna (18 procent), medan andelarna är mindre för Norstedts (7 resp. 12 procent), imprintet Wahlström & Widstrand (2 procent resp. 6 procent) och Rámus (2 resp. 6 procent). Tvärtom förhåller det sig för bland andra ellerströms (7 resp. 3 procent), Nirstedt/litteratur (7 resp. 5 procent) och Modernista (6 resp. 4 procent), vilka alltså tycks ha beviljats litteraturstöd i något högre utsträckning än deras titlar blivit recenserade. Man bör dock ha i åtanke att siffrorna för enskilda förlag ofta är så små att skillnader lika gärna kan vara slumpmässiga (beroende på vilka

⁶⁶ Se t.ex. Åsa Warnqvist, *Poesifloden. Utgivningen av diktsamlingar i Sverige 1976–1995* (Lund: ellerströms, 2007), s. 127–137; Svedjedal 2009, s. 169–170; Henrik Fürst, *Debutant! Vägar till skönlitterär debut och ett särskilt uppmärksammat mottagande* (Uppsala: Avdelningen för litteratursociologi, 2019), s. 133–134, 137–138.

⁶⁷ Siffrorna för antal recensioner av titlar utgivna på Albert Bonniers Förlag ser ut som följer: *Aftonbladet* (7 recensioner), *Expressen* (9), *Dagens Nyheter* (8), *Svenska Dagbladet* (16) och *Sydsvenskan* (5).

⁶⁸ Beräkningarna utgår från vår databas om 298 titlar, där en del biografier och litteraturvetenskapliga verk sorterats bort, liksom titlar utgivna på andra språk än svenska. (Se Metod och material i inledningen till denna rapport.)

veckor som fångats av undersökningen), liksom att inte all kvalitetslitteratur så som vi har definierat begreppet kan beviljas litteraturstöd (exempelvis för att upplagan överstiger 5 000 exemplar) samt att litteraturstödet dessutom måste sökas aktivt av förlagen.⁶⁹ Noterbart är också att antalet förlag och imprints som beviljats litteraturstöd under 2021 uppgår till hela 74 stycken, varav nästan hälften (35 st, eller 47 procent) endast beviljats stöd för en titel. Spridningen på antal förlag och imprints är därmed större än i vårt urval av dagstidningsrecensioner. Det är också slående att förlagsgrupperna och koncernerna, trots att de står för en ansevärd del av de titlar som beviljades litteraturstöd under 2021 (43 procent), inte dominerar på samma sätt som när det gäller andelen recenserade titlar (59 procent) eller genererade recensioner (68 procent) (se tabell 2.4).

TABELL 2.3. Antal och andel skönlitterära titlar på svenska som beviljats litteraturstöd från Kulturrådet under 2021 förlagsvis

Förlag/imprint	Antal litteraturstödda titlar 2021	Andel av litteraturstödda titlar 2021
Albert Bonniers Förlag	43	14,4 %
Norstedts	21	7,0 %
ellerströms, Nirstedt/litteratur	20 vardera	6,7 %
Faethon, Modernista	18 vardera	6,0 %
Natur & Kultur	10	3,4 %
Rámus, Tranan	7 vardera	2,3 %
Bakhåll, Ersatz, Novellix, Wahlström & Widstrand	6 vardera	2,0 %
Elisabeth Grate, it-lit, Lind & Co	5 vardera	1,7 %
Korpen, Lejd	4 vardera	1,3 %
Anti, Aska förlag, Hastur förlag, Kaunitz-Olsson, Nilsson förlag, Ordfront, Prosak förlag, Vertigo, Weyler	3 vardera	1,0 %
Atlas, Carlsson bokförlag, Flo förlag, Glänta, h:ström - Text & Kultur, Konsai, Lil'Lit Förlag, Palaver press, Pequod Press, Sekwa, Tristero Förlag, Trut Publishing and Art, Wanzhi	2 vardera	0,7 %
Alhambra, Aspekt förlag, Augusti, Bazar, Black Island Books, Bo Ejeby förlag, Breakwater Publishing, Daidalos, Dockhaveri, Edda, Ekström & Garay, Folke Dahlberg Sällskapet, Fri Tanke, Föreningen Arbetarskrivare, Gavrilo förlag, Heidruns, Historiska Media, Hoc press, Karneval, Kultivera, Lindelöws, Marisma, Mediahuset i Kristinehamn, Mormor, Palabra, Piratförlaget, Polaris, Romanus & Selling, Smockadoll, Teglund Publishing, Themis förlag, TriArt Film, Vaktel Förlag, Vendels	1 vardera	0,3 %
Total	298	100 %

⁶⁹ Se villkoren för Kulturrådets litteraturstöd på <https://www.kulturradet.se/sok-bidrag/litteraturstod>.

TABELL 2.4. Antal och andel skönlitterära titlar på svenska som beviljats litteraturstöd från Kulturrådet under 2021 för förlagsgrupper och koncerner

Förlagsgrupp eller koncern	Antal litteraturstödda titlar 2021	Andel av alla litteraturstödda titlar 2021
Bonnierförlagen (Albert Bonniers, Wahlström & Widstrand, Bazar, Romanus & Selling)	51	17,1 %
Modernista Group (Modernista, Nirstedt/litteratur)	38	12,8 %
Storytelkoncernen (Norstedts, Lind & Co)	26	8,7 %
Natur & Kultur (inkl. Weyler)	13	4,4 %
Total	128	43,0 %
Total samtliga förlag	298	100 %

Denna tendens till att de största förlagens utgivning värderas högre eller ses som intressantare av kulturredaktioner kanske också delvis kan förklara utfallet i databasen över kvalitetslitterära titlar uppmärksammade i public service under 2021. Med sina 37 recenserade eller diskuterade titlar i Kulturnytt i P1 och Sveriges Televisions litteraturprogram Babel står Albert Bonniers Förlag här för nästan en tredjedel (29 procent) av de totalt uppmärksammade titlarna, en andel som ökar med 10 procent (till 39 procent; 50 titlar) om man lägger till Wahlström & Widstrands titlar, liksom samarbetet med Celanders förlag (se tabell 2.5). En jämförelse med motsvarande andel recenserade titlar i dagstidningarna, en fjärdedel (26 procent), visar att kulturredaktionerna och kritikerna på public service tycks ännu mer benägna att uppmärksamma titlar utgivna av Albert Bonniers Förlag än deras motsvarigheter på dagstidningarna, att döma av vårt slumpmässiga urval. Vid en närmare granskning visar det sig också att Babel tar upp Albert Bonniers (inklusive Wahlström & Widstrands och Celanders) titlar i aningen högre utsträckning (42 procent) än Kulturnytt i P1 (40 procent).⁷⁰ Anledningen till detta utfall i public service bör åtminstone delvis vara att just Albert Bonniers Förlag, med Wahlström & Widstrand och Celanders, gav ut några av årets även i andra sammanhang mest omdiskuterade och uppmärksammade titlar, av välkända författare som Rachel Cusk, Don Delillo, Kerstin Ekman, Abdulrazak Gurnah, Kazuo Ishiguro, Jens Liljestrand, Ulf Lundell, Anna-Karin Palm, Malte Persson, Niklas Rådström, Sara Stridsberg, Colson Whitehead, med flera – författare vars verk i mycket hög grad också fanns tillgängliga som ljudböcker (se del 3 av denna rapport).

⁷⁰ Denna uträkning utgår från antal uppmärksammade titlar i Kulturnytt i P1 och Babel var för sig, oavsett överlappningar, varför andelen blir ännu större än vid tidigare uträkningar.

TABELL 2.5. Antal och andel uppmärksammade kvalitetslitterära titlar i Kulturnytt i P1 och Babel (SVT) under 2021 förlagsvis

Förlag/imprint	Antal recense- rade titlar i Kulturnytt i P1	Antal titlar som diskute- rats i Babel (SVT)	Antal titlar som både recenserats i Kulturnytt i P1 och diskuterats i Babel (SVT)	Totalt antal uppmärk- sammade titlar	Andel av totalt antal uppmärk- sammade titlar
Albert Bonniers Förlag	32	13	8	37	28,9 %
Norstedts	18	8	6	20	15,6 %
Wahlström & Widstrand	12	3	3	12	9,4 %
Natur & Kultur	10	0	0	10	7,8 %
Tranan	7	1	0	8	6,3 %
Polaris	5	2	1	6	4,7 %
Råmus	4	1	0	5	3,9 %
Weyler	3	1	0	4	3,1 %
Elisabeth Grate	3	0	0	3	2,3 %
Modernista	3	0	0	3	2,3 %
Nilsson förlag	3	0	0	3	2,3 %
Ordfront	2	3	2	3	2,3 %
Brombergs	2	2	2	2	1,6 %
Nirstedt/litteratur	2	0	0	2	1,6 %
Bookmark	0	1	0	1	0,8 %
Celanders/Albert Bonniers Förlag	1	0	0	1	0,8 %
Daidalos	1	0	0	1	0,8 %
Ekphrasis	1	0	0	1	0,8 %
ellerströms	1	0	0	1	0,8 %
Ersatz	1	0	0	1	0,8 %
Flo	1	1	1	1	0,8 %
Konsai förlag	0	1	0	1	0,8 %
Romanus & Selling	1	0	0	1	0,8 %
Sekwa	1	1	1	1	0,8 %
Total	114	38	24	128	100 %

Albert Bonniers Förlag, med imprintet Wahlström & Widstrand, är också det förlag som står för nästan hälften (11 titlar, eller 46 procent) av den exklusiva grupp om 24 titlar som både recenserats i Kulturnytt i P1 och diskuterats i Babel 2021 (se tabell 2.5). Det enda andra förlag som kan mäta sig med detta är Norstedts, med 6 titlar (25 procent) både recenserade i Kulturnytt i P1 och diskuterade i Babel, en andel som ökar till 8 titlar (33 procent) om man räknar hela Norstedts Förlagsgrupp, med Brombergs förlags 2 titlar. Samma tendens som för Albert Bonniers Förlags titlar i public service syns även för Norstedts, som står för 16 procent av det totala antalet uppmärksammade titlar i Kulturnytt i P1 och Babel, att jämföra med 12 procent i dagstidningarna, och även här är det Babel (21 procent) snarare än Kulturnytt i P1 (16 procent) som mest tenderade att lyfta fram förlagets utgivning. Anledningen är rimligen att Norstedts under året gav ut flera titlar av välkända författare som Jonas Gardell, Inger Edelfeldt, Karl Ove Knausgård och Kristina Sandberg.

Undersöker man istället fördelningen på förlagsgrupperna och koncernerna är det slående att de tillsammans står för nästan tre fjärdedelar (72 procent) av alla de titlar som behandlades i Kulturnytt i P1 och Babel (se tabell 2.6). Bonnierförlagens andel uppgår till hela 40 procent, att jämföra med Storytelkoncernens 17 procent och Natur & Kulturs 11 procent, och Modernista Group hamnar här med sina 4 procent – till skillnad från dess andel av dagstidningsrecensionerna och litteraturstödet – efter eller på samma andel som förlag som Tranan, Polaris och Rámus.

Sammantaget är det endast 24 förlag eller imprints vars utgivning av kvalitetslitteratur uppmärksammades av Kulturnytt i P1 och Babel under 2021. Efter Bonnierförlagen och de förlag som ingår i Norstedts Förlagsgrupp utmärker sig särskilt fyra förlag: Natur & Kultur, som med imprintet Weyler alltså står för 14 uppmärksammade titlar (11 procent), varav dock endast en diskuterats på Babel; Tranan, med 8 titlar (6 procent), varav en diskuterats på Babel; Polaris, med 6 titlar (5 procent, varav två diskuterats på Babel och en uppmärksammats i både Kulturnytt i P1 och Babel; samt Rámus, med 5 titlar (4 procent), varav en uppmärksammats på Babel. Merparten av dessa förlag (undantaget är Rámus) står också för en större andel av de uppmärksammade titlarna i public service än i dagstidningarna (jfr tabell 2.1), vilket möjligen kan bero på att det slumpmässiga urvalet om 13 veckor kan ha missat flera recensioner av deras utgivning. Påfallande är ändå att Polaris endast stod för 1 procent av de recenserade titlarna i dagstidningarna, men alltså står för 5 procent av de uppmärksammade titlarna i public service. Anledningen är rimligen förlagets utgivning av välkända författare som Klas Östergren, Karin Smirnoff och Katarina Frostenson, vars titlar uppmärksammades i public service, men som inte fångades av det slumpmässiga urvalet.

Tabell 2.6. Antal och andel uppmärksammade kvalitetslitterära titlar i Kulturnytt i P1 och Babel (SVT) under 2021 för förlagsgrupper och koncerner

Förlagsgrupp eller koncern	Antal recenserade titlar i Kulturnytt i P1	Antal titlar som diskuterats i Babel (SVT)	Antal titlar som både recenserats i Kulturnytt i P1 och diskuterats i Babel (SVT)	Totalt antal uppmärksammade titlar	Andel av totalt antal uppmärksammade titlar
Bonnierförlagen (Albert Bonniers, Wahlström & Widstrand, Romanus & Selling och samarbetet med Celanders)	46	16	11	51	39,8 %
Storytelkoncernen (Norstedts, Brombergs)	20	10	8	22	17,2 %
Natur & Kultur (inkl. Weyler)	13	1	0	14	10,9 %
Modernista Group (Modernista, Nirstedt/litteratur)	5	0	0	5	3,9 %
Total	84	27	19	92	71,9 %
Total samtliga förlag	114	38	24	128	100 %

Noterbart är vidare att flera välkända förlags kvalitetslitterära titlar tycks få mindre uppmärksamhet i public service än i dagstidningarna. Detta gäller förutom för Modernista och Nirstedt/litteratur i synnerhet ellerströms och Rámus, medan det motsatta, om än ibland marginellt, gäller Brombergs, Elisabeth Grate, Nilsson förlag och Ordfront (som fick hela tre titlar diskuterade i Babel). Många mindre förlag, vars utgivning recenserades i dagstidningarna, saknas dessutom helt i public service, till exempel Aska förlag, Bakhåll, Fri tanke, it-lit, Kaunitz-Olsson och Pequod, medan public service uppmärksammar ett par titlar utgivna av två små förlag vars titlar inte fanns med i urvalet av dagstidningsrecensioner: Ekphrasis och Konsai förlag.

Dessa tendenser kan bero på ren slump, då det är svårt att se några helt tydliga mönster, exempelvis att etermedier, och i synnerhet tv, skulle premiera förlag med stor utgivning av svenska original (med författare som enkelt kan medverka i programmen). Vad man snarare kan se är att public service, och kanske i synnerhet Babel, tenderar att fokusera på välkända svenska och internationella författare, av vilka många utges på de största förlagen. Några av de förlag vars utgivning får mindre uppmärksamhet i public service ger möjligen också främst ut vad som kan betraktas som "smal" litteratur, även jämfört med kvalitetslitteraturen som helhet. Sammantaget kan i vilket fall konstateras att Kulturnytt i P1 och Babel i Sveriges Television uppmärksammar kvalitetslitterär

utgivning av knappt hälften så många förlag eller imprints som de sex största dagstidningarna gör vid ett slumpmässigt urval om 13 veckor (24 resp. 49 förlag eller imprints) samtidigt som tendensen att uppmärksamma de stora förlagens utgivning tycks ännu starkare hos public service.

Den uppmärksammade kvalitetslitteraturens genrer

En minst lika intressant fråga som vilka förlags utgivning det är som uppmärksammas i media är vilka slags kvalitetslitterära böcker det är som syns i dagskritikens litteraturrecensioner och i public services litteraturbevakning.

Genom en enkel indelning i relativt grova genrer blir det tydligt att det, liksom i bokhandeln och på biblioteken, är romanen som dominerar stort (se tabell 2.7).⁷¹ Mer än varannan recenserad titel (58 procent) i dagstidningarna var en roman, och ca två tredjedelar (65 procent) av de titlar som uppmärksammades i Kulturnytt i P1 och Babel var romaner. Vid en närmare granskning visar det sig att det dessutom är romaner som går att klassificera som samtidsromaner som står för den största delen – drygt hälften (60 procent) av de recenserade romanerna i dagskritiken var samtidsromaner (eller 35 procent av alla recenserade verk) och knappt hälften (48 procent) i public service (eller 31 procent av alla recenserade verk). En dryg tiondel av de uppmärksammade romanerna går istället att betrakta som historiska romaner, med små variationer mellan dagskritiken (14 procent av romanerna, eller 8 procent av alla recenserade titlar) och public service (15 procent resp. 9 procent), och ungefär hälften så många går att klassificera som fantastik.⁷² Föga förvånande är det stora förlag och imprints som dominerar bland romanerna, såsom Albert Bonniers Förlag, Norstedts, Natur & Kultur och Wahlström & Widstrand, men även förlag och imprints som Tranan, Rámus, Polaris och Weyler står för en ansevärd del av de uppmärksammade titlarna.

Den näst största genren i dagstidningarnas recensioner är lyriken, som med sin femtedel (20 procent) av de recenserade titlarna upptar ett mycket större utrymme än den brukar göra i exempelvis den fysiska bokhandeln eller på

⁷¹ Genreindelningen har gjorts dels genom klassifikationer och ämnesord i Libris (libris.kb.se), dels genom den information om och kategorisering av titlarna som finns på internetbokhandlarna (och som i de flesta fall bör härröra från förlagen, via Bokinfo).

⁷² Inte alla romaner går dock att dela in i dessa kategorier, utan det finns många romaner i materialet som utspelas på flera tidsplan, skildrar relativt tidlösa miljöer, eller utspelar sig så nära författarens egen samtid att de varken klassificerats eller kategoriserats som samtidsromaner eller historiska romaner. Med fantastik avses berättelser med betydande icke-realistiska inslag, exempelvis magisk realism, skräck, science fiction och fantasy. I materialet finns ett litet antal sådana titlar som är svåra att se som uppenbar populärlitteratur, exempelvis Kazuo Ishiguros *Klara och solen*, Karl Ove Knausgårds *Morgonstjärnan* och Jens Liljestrands *Även om allt tar slut*.

biblioteken (för att inte tala om i försäljnings- eller utlåningsstatistiken).⁷³ Denna högprestigegenre, främst representerad av förlag som Albert Bonniers Förlag, Norstedts, Nirstedt/litteratur, Modernista och Rámus, får dock endast en dryg tiondel (12 procent) av uppmärksamheten i public service, något som kan bero på redaktionella prioriteringar och preferenser, men möjligen också på mediala förutsättningar (lyrikrecensioner i dagskritiken tenderar att rymma många citat, vilka kanske kan vara svåra att göra rättvisa i radio och tv). Noteras kan också att merparten av lyriken i public service tagits upp i Kulturnytt i P1, medan Babel under hela 2021 endast tog sig an två diktsamlingar (Lina Arvidssons *Vänligen bygg inga berg* samt Ali Derwishs *Saddam Husseins nya roman*).

TABELL 2.7. Antal och andel behandlade titlar genrevis i recensioner av kvalitetslitteratur i svenska dagstidningar (i urval) samt i Kulturnytt i P1 och Babel (SVT) 2021

Genre	Antal recenserade titlar i dagskritiken	Andel recenserade titlar i dagskritiken	Antal uppmärksammade titlar i public service	Andel uppmärksammade titlar i public service
Romaner	94	58,0 %	83	64,8 %
– varav samtidsromaner	(56)	(34,6 %)	(40)	(31,3 %)
– varav historiska romaner	(13)	(8,0 %)	(12)	(9,4 %)
– varav fantastik	(6)	(3,7 %)	(6)	(4,7 %)
Poesi	32	19,8 %	15	11,7 %
Självbiografiskt	19	11,7 %	19	14,8 %
Essäer	8	4,9 %	4	3,1 %
Novellsamlingar	6	3,7 %	7	5,5 %
Antologier och samlingsverk	2	1,2 %	0	0,0 %
Dramatik	1	0,6 %	0	0,0 %
Total	162	100 %	128	100 %

Näst störst utrymme (15 procent) ger public service istället åt en något svår-fångad genre av självbiografiska texter, som rymmer allt från regelrätta självbiografier och memoarer av författare och andra kulturpersonligheter till dagböcker och explicit självbiografiska romaner. Genren, som domineras av Albert

⁷³ Siffrorna kan jämföras med dem i *Nationalbibliografen i siffror 2020*, där poesin utgör 15 procent av den svenska skönlitterära originalutgivningen som registrerades i Nationalbibliografen år 2020 (jämfört med 66 procent för romanerna), och 5 procent av den översatta skönlitteraturen (jämfört med 83 procent för romanerna). Räknar man samman svenska original och översättningar blir andelarna 12 procent för poesin och 71 procent för romaner. Se *Nationalbibliografen i siffror 2020* (Stockholm: Kungliga biblioteket, 2021), s. 24.

Bonniers Förlag, Norstedts och Wahlström & Widstrand, får något mindre utrymme i dagstidningarnas litteraturkritik (12 procent), vilket möjligen kan bero på att medier som radio och tv tenderar att vara mer intresserade av författarna som personer än den traditionella litteraturkritiken i dagstidningarna (eller på att det är de medialt mest intressanta förlagen och imprintsen som står bakom utgivningen; det är svårt att säga vad som är hönan och ägget här).

Av de övriga genrererna är det noterbart att essäer och novellsamlingar står för ungefär en tjugondel vardera, och siffrorna är så små och spretiga att det är svårt att ge exempel på typiska eller framträdande förlag. Samma sak gäller för de titlar i materialet som är att betrakta som klassiker. Bland de i dagstidningarna recenserade titlarna förekommer det 15 titlar (9 procent) som skulle kunna ses som klassiker eller moderna klassiker – från Ann Radcliffes gotiska roman *En siciliansk romans* (Vertigo) till en nyutgåva av Michel Houellebecqs debutroman *Konkurrens till döds* (ellerströms). Antalet klassiker bland de av public service uppmärksammade titlarna uppgår dock endast till fyra (3 procent), vilket tyder på att klassikerutgivning har mindre nyhetsvärde för radio och tv.

Översättningar och svenska original; författarnas nationalitet och kön

Av de 162 titlarna i databasen med kvalitetslitteratur recenserad i dagstidningarna är det inte ens hälften, 71 titlar (44 procent), som är svenska eller finlandssvenska original. Motsvarande siffror för databasen över titlar uppmärksammade i public service hamnar mycket nära – 55 av 128 titlar (43 procent) – vilket tyder på att mer än hälften av den kvalitetslitteratur som uppmärksammas i media är översatt. Detta torde vara en stor skillnad mot många andra kategorier eller genrer, exempelvis deckare, fackböcker och barn- och ungdomslitteratur, där de inhemska originalen tenderar att dominera i såväl utgivning som i media.⁷⁴ Samtidigt kanske utfallet kan förklaras av att kvalitetslitteraturen är den kategori i vilken, om förlagen har som ambition att försöka ge ut det bästa som skrivits inom skönlitteraturen i världen, de utländska författarna borde vara mest framträdande (såvida man inte värderar den svenska litteraturen högst).

Vad gäller författarnas nationalitet är den i många fall svår att exakt fastställa, då många författare i materialet är bosatta och verksamma i andra länder än de fötts och vuxit upp i. En tänkbar lösning vore att istället utgå från källspråk, men dels är denna uppgift inte alltid enkelt tillgänglig, dels kan den bli något missvisande, då flera författare i materialet med ursprung i Afrika och Asien skriver på engelska (och i något fall franska). Med en lite trubbig indelning går det dock att se att den i särklass största gruppen författare i materialet efter de svenska är de amerikanska, som står för en tiondel av de uppmärksammade titlarna (11 procent i dagskritiken, 9 procent i public service) (se tabell 2.8). Dessa följs av de brittiska och därefter av författare från nordiska och

⁷⁴ Jfr Lina Samuelsson, *Kritikens ordning. Svenska bokrecensioner 1906, 1956, 2006* (Karlstad: Bild, text&form, 2013), s. 117, där nästan 60 procent av de recenserade skönlitterära verken för vuxna och barn år 2006 var svenska original.

västeuropeiska länder: Norge, Frankrike, Danmark, Irland och Finland. Denna ordning stämmer relativt väl överens med vad vi vet om de vanligaste källspråken för översatta böcker i Sverige, även om engelskan är ojämförligt mycket större när alla översatta böcker räknas (inklusive exempelvis populär- och facklitteratur). Efter engelskan, som stod för 1 922 översatta titlar registrerade i Nationalbibliografen år 2020, kom norska (174 titlar), franska (155), tyska (115), danska (98) och finska (34).⁷⁵

Efter denna grupp kommer i vårt material författare från en rad länder, främst europeiska (Ungern, Italien, Island, Tyskland, Belarus och Nederländerna), men också Argentina och Kanada. Att kombinationen Tanzania/Storbritannien också dyker upp beror på 2021 års Nobelpristagare i litteratur, Abdulrazak Gurnah. Sådana kombinationer finns det flera av i materialet – exempelvis Chimamanda Ngozi Adichie (Nigeria/USA), Rumaan Alam (Bangladesh/USA) och Hassan Blasim (Irak/Finland) – men bland de många nationaliteterna med få författare i materialet finns också författare från Kina, Japan, Marocko, Mexiko, Palestina, Polen, Ryssland, Spanien, Colombia, Israel, Schweiz, Österrike, Belgien, Chile, Sydafrika, Turkiet, med flera, de flesta av dessa länder endast representerade av en eller ett par titlar i databaserna.

⁷⁵ Se *Nationalbibliografen i siffror 2020*, s. 19.

TABELL 2.8. Författares nationalitet i antal och andel behandlade titlar i recensioner av kvalitetslitteratur i svenska dagstidningar (i urval) samt i Kulturnytt i P1 och Babel (SVT) 2021

Författares nationalitet	Antal recenserade titlar i dagskritiken	Andel recenserade titlar i dagskritiken	Antal uppmärksammade titlar i public service	Andel uppmärksammade titlar i public service
Sverige	69	42,6 %	55	43,0 %
USA	17	10,5 %	12	9,4 %
Storbritannien	6	3,7 %	8	6,3 %
Norge	3	1,9 %	9	7,0 %
Frankrike	6	3,7 %	6	4,7 %
Danmark	6	3,7 %	3	2,3 %
Irland	4	2,5 %	3	2,3 %
Finland	5	3,1 %	2	1,6 %
Ungern	4	2,5 %	2	1,6 %
Italien	3	1,9 %	2	1,6 %
Tanzania/Storbritannien	3	1,9 %	2	1,6 %
Island	5	3,1 %	0	0,0 %
Tyskland	2	1,2 %	2	1,6 %
Belarus	3	1,9 %	1	0,8 %
Argentina	4	2,5 %	0	0,0 %
Kanada	1	0,6 %	2	1,6 %
Nederländerna	2	1,2 %	1	0,8 %
Andra nationaliteter och kombinationer av nationaliteter	19	11,7 %	18	14,1 %
Total	162	100 %	128	100 %

Könsfördelningen i de två databaserna är också snarlik, med viss övervikt för kvinnliga författare: de står för 56 procent av titlarna i dagstidningarnas recensioner (mot 44 procent manliga författare) och 59 procent av titlarna i public service (mot 40 procent manliga författare).⁷⁶ Vad gäller könsfördelningen sett till svenska original och översatta titlar följer recensionerna i dagstidningarna i princip samma fördelning (55 procent av de svenska originalen är av kvinnliga

⁷⁶ Båda databaserna har också en icke-binär författare, nederländska Marieke Lucas Rijneveld, med *Obebaget om kvällarna*, och public service-databasen rymmer dessutom ett fall där de två författarna är av olika kön, *Mannen som älskade Sibirien*, skriven av norska Roy Jacobsen tillsammans med sin hustru, Anneliese Pitz.

författare, mot 45 procent av manliga), men i public service är de manliga svenska författarna överrepresenterade jämfört med fördelningen överlag (50 procent av de svenska originalen är av manliga författare, mot 49 procent av kvinnliga). Kulturnytt i P1 och Babel behandlade under 2021 alltså något oftare manliga svenskspråkiga författare än kvinnliga jämfört med hur könsfördelningen såg ut för alla behandlade titlar.⁷⁷ Med tanke på hur nära fördelningen ligger *fifty-fifty* är det tänkbart att detta är resultatet av ett medvetet försök att lyfta fram lika många kvinnliga och manliga svenska författare, något som i detta fall kan tänkas ha gynnat de manliga författarna.

Vid en undersökning av relationen mellan kön och genre syns endast små skillnader i materialet. Fördelningen mellan könen vad gäller romaner, poesi och essäer är i bägge databaserna mycket jämn, men det går att notera att de kvinnliga författarna står för dubbelt så många historiska romaner än männen (9 resp. 4) i dagstidningarnas recensioner, och något fler självbiografiska verk än de manliga författarna i bägge databaserna (12 resp. 7, i båda databaserna). Intressant nog finns det också en annan tendens här: medan merparten av de självbiografiska verken av kvinnor är översatta från andra språk är de flesta av dem av manliga författare svenska original. (En viss tendens till det motsatta kan anas vad gäller de historiska romanerna.)

En ännu större skillnad framträder vid en jämförelse av genrer inom översättningar respektive svenska original, där fördelningen mellan poesi och romaner skiljer sig åt radikalt. Faktum är att nästan en tredjedel (30 procent) av de svenska originalen som recenserats i dagstidningarna är diktsamlingar jämfört med endast en dryg tiondel (12 procent) av översättningarna, och omvänt utgörs ca två tredjedelar (65 procent) av översättningarna som recenserats i dagstidningarna av romaner, medan romanerna bland de svenska originalen endast uppgår till 41 procent. Bland de titlar som uppmärksammats i public service utgör poesin som framgått en mindre andel än i dagstidningarnas recensioner, men skillnaderna är här ändå desto större: bland de svenska originalen utgör poesin en fjärdedel (26 procent), men bland översättningarna är poesin endast representerad av en titel (1 procent), Nobelpristagaren Louise Glückes *Trofast och ädel natt*. Även bland romanerna är skillnaderna ännu större än i dagstidningarnas recensioner – av de översatta titlar som uppmärksammats i public service är drygt tre fjärdedelar (77 procent) romaner, jämfört med knappt hälften (47 procent) av de svenska originalen. Skillnaderna mellan de andra genrerna är i både dagstidningsrecensionerna och i public service relativt små.

Avslutningsvis kan det vara intressant att undersöka vilka förlag det är som främst står för den översatta kvalitetslitteratur som uppmärksammas. I bägge

⁷⁷ Exakta siffror: av de 71 svenska originalen i dagstidningarna var 39 av kvinnliga författare (55 procent) och 32 av manliga författare (45 procent); av de 55 svenska originalen i public service var 27 av kvinnliga författare (49 procent) och 28 av manliga författare (50 procent).

databaserna är det slående att en så stor andel av den översatta utgivningen tycks bäras upp av ofta små förlag som Elisabeth Grate, ellerströms, Modernista, Nilsson förlag, Rámus, Sekwa och Tranan, av vilka flera förstås specialiserat sig på just översättningar från specifika språkområden.⁷⁸ Faktum är att redan de nämnda förlagen står för så mycket som en tredjedel av de översatta titlarna (34 procent i dagstidningarna, 33 procent i public service), och förutom dem förekommer i materialet ett antal vanligen små förlag som också givit ut översättningar, såsom Ariel, Aska förlag, Atlas, Bakhåll, Bokförlaget Wanzhi, Brombergs, Daidalos, Ersatz, Flo förlag, Heidruns, Kaunitz-Olsson, Lil'Lit Förlag, Lind & Co, Marisma, Pequod och Vertigo.

I kontrast till detta tycks, att döma av antal uppmärksammade titlar, flera av de största förlagen i något större utsträckning satsa på svenska original, exempelvis Albert Bonniers Förlag inklusive samarbetet med Celanders (24 procent av de recenserade svenska originalen och 17 procent av de recenserade översättningarna i dagstidningarna; 36 resp. 25 procent av de uppmärksammade titlarna i public service), Norstedts (13 resp. 12 procent; 22 resp. 11 procent) och Natur & Kultur (9 resp. 1 procent; 7 resp. 8 procent). Undantaget är imprintet Wahlström & Widstrand (4 resp. 8 procent; 7 resp. 11 procent). Den slutsats man kan dra är att det till mycket stor del tycks vara små förlag som idag upprätthåller tillgången till översatt kvalitetslitteratur på svenska, även om flera av de större förlagen – i synnerhet Albert Bonniers Förlag och dess imprint Wahlström & Widstrand – fortfarande har så stor utgivning av översatt kvalitetslitteratur att den röner betydande uppmärksamhet i dagstidningarnas recensioner och i public service.

Avslutning

Den sammantagna bild som framträder i denna delstudie är att det alltjämt finns flera mediala sammanhang i vilken kvalitetslitteraturen har en självklar plats. Förutom att enskilda författare och titlar varje höst får stor medial uppmärksamhet i samband med Nobelpriset och Augustpriset (vars syfte är just att rikta intresset mot den svenska kvalitetslitteraturen) finns det en kontinuerlig bevakning av kvalitetslitteraturen på dagstidningarnas kultursidor och i public service.

Undersökningen av recensioner av kvalitetslitteratur i de sex största dagstidningarna under 13 slumpvis utvalda veckor under 2021 visar att de tillsammans uppmärksammade i genomsnitt ett dussin olika titlar i veckan, eller

⁷⁸ Om några av dessa och liknande små förlags betydelse för utgivningen av översatt skönlitteratur på svenska, se Andreas Hedberg, "Small Actors, Important Task. Independent Publishers and their Importance for the Transmission of French and Romance Language Fiction to Sweden Since the Turn of the Millennium", *Moderna språk*, 110, 2016, s. 21–30; Rüeegg 2021, s. 104–109.

uppskattningsvis över 600 titlar om året. De enskilda dagstidningarna publicerade ca 3–4 recensioner av kvalitetslitteratur i veckan, eller omkring 150–200 recensioner om året, med stora överlappningar mellan vad dagstidningarna valde att recensera. Kvalitetslitteraturen tycks överlag ha en stark ställning i dagstidningarnas litteraturbevakning, men trots att kulturjournalistiken generellt sett expanderat under de senaste decennierna tycks litteraturen, och i synnerhet litteraturrecensionerna, fortsätta tappa mark till andra medier och texttyper. För de flesta förlag och författare har också den enskilda litteraturrecensionen vanligen marginell ekonomisk betydelse (jfr del 1 av denna rapport), men den är likväl viktig som erkännande inom det litterära fältet, och för förlagets och författarens synlighet. I många fall kan en dagstidningsrecension av en smal titel vara det enda avtryck en bok gör i offentligheten.

Vår undersökning av litteraturbevakningen i public service var begränsad till Kulturnytt i P1:s litteraturrecensioner samt Sveriges Televisions Babel. Tillsammans uppmärksammade dessa 128 olika kvalitetslitterära titlar under 2021, eller i genomsnitt 2,5 olika titlar i veckan. Även litteraturrecensionerna i radio tycks i ett historiskt perspektiv vara på nedåtgående, till skillnad från litteraturbevakningen på tv, men man bör minnas att kvalitetslitteratur också dyker upp i andra program än dem som ingår i studien, exempelvis Lundströms Bokradio eller SVT:s Kulturnyheter. Det finns dock ingen anledning att misstänka att vårt urval skulle vara missvisande för public service generellt.

Vad gäller förlagen är det först och främst intressant att notera att det är så många som 49 förlag eller imprints vars kvalitetslitteratur recenserats i de sex största dagstidningarna under de 13 undersökta veckorna. Av dessa var det dock hela 35 (eller 71 procent) som endast fått en eller två titlar recenserade. Detta skulle kunna tolkas som att dessa förlag och imprints har svårt att få sin utgivning recenserad, men med tanke på hur begränsad utgivningen på flera av dessa ofta små förlag är går det möjligen också att se det som att delar av deras utgivning ändå fångas upp av åtminstone någon större kultursida.

I motsatt ände finns de stora förlagen och koncernerna, och särskilt Albert Bonniers Förlag, som med imprintet Wahlström & Widstrand och samarbetet med Celanders förlag stod för en fjärdedel (26 procent) av alla recenserade titlar i materialet. Räknar man istället antalet recensioner deras titlar genererat ökar andelen till en tredjedel (33 procent). De enda som kan mäta sig med detta är Storytelkoncernen, med bland annat Norstedts Förlagsgrupp, som stod för ca 14 procent av de recenserade titlarna och lika stor andel av recensionerna. Noterbart i detta material är också att det tredje stora förlaget, Natur & Kultur, med imprintet Weyler, endast stod för knappt 7 procent av de recenserade titlarna (och knappt 9 procent av recensionerna), medan det mellanstora Modernista med Nirstedt/litteratur stod för drygt 9 procent av de recenserade titlarna och drygt 10 procent av recensionerna. Jämför man detta utfall med ett annat slags

kvalitetsmätning, nomineringar till Augustpriset, återspeglar andelen dagstidningsrecensioner som de stora förlagen fått i detta material relativt väl de styrkeförhållanden som gäller för Augustpriset som helhet. Mellan åren 1989 och 2017 stod exempelvis Albert Bonniers Förlag för 25 procent av alla nominerade verk till prisets tre kategorier, Norstedts för 12 procent, Natur & Kultur för 8 procent och Wahlström & Widstrand för 7 procent. (I den skönlitterära kategorin dominerade dock Albert Bonniers Förlag och Norstedts, med 49 respektive 24 procent av de nominerade titlarna).⁷⁹ Överlag kan också noteras att de tre stora förlagsgrupperna eller koncernerna tillsammans med Modernista Group står för långt mer än hälften (59 procent) av de recenserade titlarna, och mer än två tredjedelar (68 procent) av de genererade recensionerna. Detta utfall rimmar relativt väl med det som framkommer i Ann Steiners delstudie – att de största förlagen har helt andra förutsättningar jämfört med de små. De senare står visserligen sammantaget för en stor del av den kvalitetslitteratur som recenserar, men de enskilda titlarna röner sällan samma uppmärksamhet som de största förlagens ofta gör.

Detta intryck stärks ytterligare av undersökningen av vilka förlags kvalitetslitterära utgivning som uppmärksammades i public service. Här stod Albert Bonniers Förlag med Wahlström & Widstrand och samarbetet med Celanders för nästan 40 procent av de titlar som behandlades, följda av Norstedts Förlagsgrupp (17 procent) och Natur & Kultur med Weyler (11 procent). Anledningen tycks vara att public service, och kanske i synnerhet Sveriges Televisions Babel, ofta fokuserar på välkända svenska och internationella författare, vilka tenderar att vara utgivna på de största förlagen. I public service var det liten skillnad mellan de mellanstora och många av de små förlagen, men den stora skillnaden mot recensionerna i dagstidningarna är att spridningen på olika förlag och imprints var mycket snävare. Endast 24 förlags eller imprints utgivning behandlades, varav hälften fick en eller ett par titlar uppmärksammade.

Att de stora förlagen, och i synnerhet Albert Bonniers Förlag, dominerar i medierna är inte särskilt överraskande med tanke på dels storleken och bredden på deras kvalitetslitterära utgivning, dels att de med såväl kulturellt som ekonomiskt kapital kan attrahera många av de viktigaste författarna. Ett intressant mönster i både dagstidningarnas recensioner och litteraturbevakningen i public service är dock att det efter de stora förlagen finns en grupp ofta små förlag vars kvalitetslitterära utgivning också uppmärksammas i relativt hög grad, och vilka dessutom ofta erhöll litteraturstöd under 2021. Till dessa förlag hör Bakhåll, Elisabeth Grate, ellerströms, Kaunitz-Olsson, Modernista, Nilsson förlag, Nirstedt/litteratur, Polaris, Rámus och Tranan, av vilka flera har en utpräglat kvalitetslitterär inriktning, inte sällan på översatt litteratur. Intressant nog

⁷⁹ Määttä 2018, s. 606–610.

är fyra av dessa förlag (Bakhåll, ellerströms, Nilsson förlag och Rámus) verksamma i Lund eller Malmö, och kan i varierande grad sägas vara arvtagare till det mytomspunna Bo Cavefors bokförlag (1959–1982) med dess satsningar på smal, kvalitativ litteratur, ofta i översättning.⁸⁰

Vad gäller förhållandet mellan översättningar och svenska original är det slående att över hälften – ca 57 procent – av den kvalitetslitteratur som ingår i vårt material är översättningar, och att spridningen på författarnas nationaliteter är förhållandevis stor. Intressant nog finns det också endast relativt små skillnader i kön vad gäller översättningar och svenska original: de kvinnliga författarna står för ca 57 procent av alla titlar i materialet och ca 52 procent av de svenska originalen.

Större skillnader finns det mellan översättningar och original inom kvalitetslitteraturens genrer. Även om det inte är förvånande att betydligt mer än hälften av den medialt uppmärksammade kvalitetslitteraturen utgörs av romaner, och att i synnerhet samtidsromanerna är framträdande, är det intressant att mellan två tredjedelar och tre fjärdedelar av de översatta verken utgörs av romaner. Omvänt är det noterbart att poesin – som utgör en femtedel av de titlar som recenserats i dagstidningarna och en dryg tiondel av de titlar som uppmärksammats i public service – uppgår till mellan en fjärdedel och en tredjedel av de svenska originalen i vårt material, jämfört med mindre än en tiondel av översättningarna. Anledningen till dessa förhållanden kan vara utmaningarna och kostnaderna med att översätta poesi, att förlagen (eller kulturredaktionerna) prioriterar de svenska lyrikerna, men möjligen också att det är lättare för förlagen att få ekonomi i översättningar om de är romaner.

Att poesin, att döma av den mediala uppmärksamheten, tillsammans med självbiografiska skildringar utgör den näst största genren inom den kvalitetslitteratur som uppmärksammas i media återspeglas inte heller i utbudet av diktsamlingar i bokströmningstjänsterna.

⁸⁰ Om Bo Cavefors bokförlag, se Ragni Svensson, *Cavefors. Förlagsprofil och mediala mytbilder i det svenska litteratursambället 1959–1982* (Lund: ellerströms, 2018).

3. Kvalitetslitteratur och medieformat

Karl Berglund

UNDER DE SENASTE ÅREN har de digitala formaten för litteraturkonsumtion genom bokströmningstjänsterna fått sitt stora genombrott i Sverige. År 2021 stod bokströmningstjänsterna sammantagna för omkring 26 procent av intäkterna ("försäljningskanalernas försäljning") på den svenska bokmarknaden. Motsvarande siffra fem år tidigare, 2016, var 8 procent.⁸¹ Sålda volymer är svårare att få fram adekvata jämförelsepunkter för – bokströmningstjänsterna säljer inte enskilda titlar, utan abonnemang, som ger tillgång till ett stort urval av titlar – men klart är att en stor del av litteraturkonsumtionen idag sker i strömmad form. År 2021 såldes exempelvis omkring 27 miljoner tryckta böcker i Sverige, medan 44 miljoner böcker strömmades i bokströmningstjänsterna.⁸² Det här kan som sagt inte jämföras rakt av då det rör sig om olika typer av konsumtionsbeteenden, men det ger en indikation på de digitala formatens betydelse på den samtida svenska bokmarknaden. Såväl e-böcker som ljudböcker finns i bokströmningstjänsterna, men det är digitala ljudböcker som är det i särklass mest populära formatet – omkring 90 procent av konsumtionen i de här tjänsterna utgörs av ljudböcker.⁸³ Ökningen av e-böcker och digitala ljudböcker är internationella trender som syns på flera bokmarknader runt om i världen, men Norden sticker ut när det gäller ljudboks-konsumtionen. Ingen annanstans står digitala ljudböcker för en lika stor andel av bokmarknaden.⁸⁴

Vilka konsekvenser ljudbokens popularitet får för kvalitetslitteraturen på längre sikt är inte alldeles enkelt att svara på.⁸⁵ Ända sedan Bonnierförlagens

⁸¹ Erik Wikberg, *Bokförsäljningsstatistiken. Helåret 2021* (Stockholm: Svenska Förläggareföreningen & Svenska Bokhandlareföreningen, 2022), s. 9. Fyra större bokströmningstjänster finns på den svenska marknaden och de ingår alla i Förläggareföreningens statistik: Bokus Play, Bookbeat, Nextory och Storytel. Av dem är Storytel klart störst och Bokus Play klart minst.

⁸² Wikberg 2022, s. 9–10, 31–16. När en bok räknas som "strömmad" skiljer sig åt på detaljnivå mellan bokströmningstjänsterna, men branschstandard är att en användare har läst eller lyssnat igenom en bok till åtminstone 80–90 procent. Se vidare Ann Steiner & Karl Berglund, *Barnlitterära strömningar. Om ljudböcker för barn* (Stockholm: Svenska Förläggareföreningen, 2022), s. 40.

⁸³ Steiner & Berglund 2022, s. 39.

⁸⁴ Exempelvis rapporterade Association of American Publishers (AAP) att 8,1 procent av intäkterna från den amerikanska bokmarknaden år 2021 kom från digitala ljudböcker, medan 11,6 procent kom från e-böcker (Porter Anderson, "AAP StatShot: The United States' Publishing Industry Gained 12.2 Percent in 2021", *Publishing Perspectives*, 26 januari 2022). I Norge stod ljudböcker för 23 procent av intäkterna år 2021, och motsvarande siffra i Danmark var 34 procent (Kari Spjeldnæs, "Platformization and Publishing. Changes in Literary Publishing", *Publishing Research Quarterly*, september 2022). För vidare internationella jämförelser, se t.ex. John B. Thompson, *Book Wars. The Digital Revolution in Publishing* (Cambridge: Polity Press, 2021), s. 349–392; Rüdiger Wischenbart & Michaela Anna Fleischhacker, *The Digital Consumer Book Barometer 2021. A Report on Ebook and Audiobook Sales in Canada, Germany, Italy, Spain, Brazil, Mexico* (Vienna: RWCC, 2021); Rüdiger Wischenbart, "Deposing the King of Content. Understanding the Shift Triggered by Audiobooks and Subscription", *LOGOS*, 32:2, 2021, s. 29–33.

⁸⁵ Med utgångspunkt i den norska bokmarknaden ger Kari Spjeldnæs (2022) vissa indikationer på möjliga konsekvenser för kvalitetslitteraturen.

dåvarande VD Håkan Rudels år 2018 famöst hävdade att "Nobelpristagare underpresterar digitalt" har ljudbokens framväxt kantats av debatter och varianter på just detta: att ljudboksformatet inte passar för kvalitetslitteraturen, eller omvänt att ljudböcker framför allt passar för populärlitteratur.⁸⁶ Om man ser till konsumtionen i bokströmningstjänsterna så ligger det en hel del sanning i detta. Som jag har konstaterat i tidigare studier så är populärlitteraturen – och allra särskilt kriminallitteraturen – starkt dominerande i ljudboksformatet, såväl sett till andelen genomströmningar som till vilka verk som slutförs i högst grad. Kvalitetslitteratur av namnkunniga författare och prisvinnare som säljer bra i tryckt format strömmas i mindre grad som ljudböcker – de "underpresterar", för att knyta an till Rudels.⁸⁷

Sett till marknaden som helhet så ges en indikation på styrkeförhållandet mellan kvalitetslitteratur och populärlitteratur av att kategorin "skönlitteratur" i Svenska Förläggareföreningens och Svenska Bokhandlareföreningens officiella statistik är klart större än kategorin "deckare och spänning" vad gäller antalet sålda exemplar i bokhandeln, medan förhållandet är det motsatta vad gäller antalet slutförda titlar i bokströmningstjänsterna (se tabell 3.1). Det är inte en perfekt uppdelning då det också finns en hel del populärlitteratur i kategorin "skönlitteratur" (till exempel all feelgood), liksom möjligen även en del kvalitetslitteratur i kategorin "deckare och spänning", men den ger en fingervisning.⁸⁸

TABELL 3.1. Förhållandet mellan kategorierna "skönlitteratur" och "deckare och spänning": antal och förhållande per försäljningskanal (Källa: Wikberg 2021)

	Skönlitteratur	Deckare och spänning	Förhållande
Antal sålda exemplar (i tusental)	5118	3914	1,31:1
Antal strömningar av digitala böcker (i tusental)	6120	9028	0,68:1

⁸⁶ Rudels citerad i Sverker Lenas & Georg Cederskog, "Konflikt om ljudböcker på Bonniers: 'Nobelpristagare underpresterar digitalt'", *Dagens Nyheter*, 6 april 2018.

⁸⁷ Se Karl Berglund, "Strömmade bästsäljare. Litteraturkonsumtion i digitala prenumerationstjänster utifrån Storytels användardata", i *Från Strindberg till Storytel. Korskopplingar mellan ljud och litteratur*, red. Julia Pennlert & Lars Ilshammar (Göteborg: Daidalos, 2021), 327–361, s. 340–349 [2021a]; Karl Berglund, "Introducing the Beststreamer. Mapping Nuances in Digital Book Consumption at Scale", *Publishing Research Quarterly*, 37:2, 2021, s. 135–151 [2021b].

⁸⁸ Se Diagram/Tabell 3B (s. 33) och Diagram/Tabell 3D (s. 35) i Wikberg 2022. Genrekategoriseringarna är gjorda utifrån Bokinfos klassificeringar, som i sin tur bygger på THEMA-koder. Se vidare Wikberg 2022, s. 72–73.

Med tanke på att bokmarknaden har sett en kraftig tillväxt just vad gäller digitala ljudböcker under de senaste åren riskerar alltså den mediala förskjutningen på bokmarknaden att främst gynna populärlitteraturen. Huruvida detta samtidigt betyder att kvalitetslitteraturen missgynnas av utvecklingen är något som har debatterats flitigt på kultursidorna under senare år.⁸⁹ Sambanden mellan medier och litterära uttryck är dock mer komplexa än debatterna låtit göra gällande, och utvecklingen dessutom på inget sätt given. Syftet med den här delstudien är att beskriva och diskutera förhållandet mellan kvalitetslitteratur och medieformat, med ett särskilt fokus på ljudböcker eftersom de har blivit så kommersiellt betydelsefulla på bokmarknaden.

Utgivning i digitala format

Av de 449 titlarna i databasen över kvalitetslitteratur har samtliga utgivits som tryckta böcker, 42 procent också som e-böcker och 15 procent som ljudböcker (se tabell 3.2). Enbart en sådan snabb översikt tyder på att en majoritet av den kvalitetslitteratur som publicerades kring år 2021 inte ges ut i digitala format över huvud taget. Att andelen ljudböcker skulle vara låg var väntat (det har bland annat att göra med kostnader, mer om detta nedan), men att endast 42 procent av denna kvalitetslitteratur ges ut som e-böcker är mer förvånande. Produktion och konsumtion av kvalitetslitteratur verkar alltså främst handla om tryckta böcker – i det här segmentet av bokmarknaden är de digitala formatens genomslag betydligt mer marginellt än sett till bokmarknaden i stort.

Om databasen över kvalitetslitteratur delas upp per urvalsgrupp framträder ytterligare ett mönster. Titlar som har uppmärksammats i public service har i avsevärt högre omfattning utgivits i digitala format (73 procent som e-bok och 31 procent som ljudbok) än sett till databasen som helhet. För de titlar som har fått litteraturstöd är förhållandet det omvända – av dem är endast 30 procent utgivna som e-bok och 7 procent som ljudbok. De titlar som har recenserats i dagstidningarna ligger nära men något över genomsnittet för segmentet kvalitetslitteratur som helhet (se tabell 3.2).

⁸⁹ De mest infekterade debatterna kring ljudböcker i Sverige hittills skedde våren 2018 och våren 2021; jfr även Julia Pennlert, ”Röster om den kommersiella ljudboken i Sverige”, i *Digitaltalt*, red. Anna Nordenstam & Suzanne Parmenius-Swärd (Stockholm: Natur & Kultur, 2019), s. 31–43.

TABELL 3.2. Kvalitetslitteratur och utgivna medieformat totalt och per urvalsgrupp: antal och andel i procent

	Tryckt bok	E-bok	Ljudbok
Dagstidningar	162 (100 %)	81 (50 %)	28 (17 %)
Public service	128 (100 %)	93 (73 %)	40 (31 %)
Litteraturstöd	298 (100 %)	90 (30 %)	21 (7 %)
Totalt	449 (100 %)	187 (42 %)	67 (15 %)

Att det är titlar som har uppmärksammats i tv och radio som har högst närvaro i de digitala formaten är inte förvånande. Gruppen innehåller titlar av exempelvis välkända svenska författare (Jonas Gardell, Kerstin Ekman, Ulf Lundell, Klas Östergren, med flera), liksom prisbelönade verk (till exempel böcker av Nobelpristagarna Kazuo Ishiguro och Abdulrazak Gurnah, Douglas Stuarts Bookerprisbelönade *Shuggie Bain* och Elin Cullheds Augustprisvinnande *Eufori*). Det rör sig med andra ord till stor del om kvalitetslitteratur med en bredare läsekrets. Då framför allt ljudboksutgivning medför kostnader är det naturligt att förlagen satsar på sådan utgivning för den kvalitetslitteratur som förväntas slå mer brett och därmed kan generera intäkter också i de digitala medieformaten. Omvänt finns bland de litteraturstödda titlarna mer av nischad och smal utgivning, vilken mer sällan ges ut i digitala format. Exempelvis har endast 12 av de 208 titlar som har erhållit litteraturstöd av arbetsgruppen för skönlitteratur, men varken uppmärksammats i radio och tv eller recenserats i dagstidningar under de utvalda veckorna, publicerats i ljudboksformat. Av dessa 12 har dessutom alla utom två recenserats i urvalets dagstidningar vid andra tillfällen.⁹⁰ Endast omkring 1 procent av den litteraturstödda kvalitetslitteraturen som inte har uppmärksammats i de här utvalda medierna ges alltså ut i ljudboksformat. Det finns med andra ord ett starkt samband mellan medialt genomslag (eller förväntat medialt genomslag) och ljudboksutgåvor vad gäller kvalitetslitteraturen. Man kan formulera det som att kvalitetslitteratur endast undantagsvis ges ut i ljudboksformatet, och att undantagen framför allt gäller medialt synliga titlar med bredare målgrupper.

Det finns också en mycket tydlig utgivaraspekt kopplad till kvalitetslitteratur och digitala format. De större förlagen (Albert Bonniers Förlag, Norstedts och Natur & Kultur) samt förlag som ingår i större förlagsgrupper ger ut sina titlar i digitala medieformat i klart högre utsträckning än sett till segmentet kvalitetslitteratur som helhet. Exempelvis har 80 av de 82 titlarna i databasen utgivna av Albert Bonniers Förlag (98 procent) getts ut som e-böcker och 32

⁹⁰ Undantagen är nyutgåvan av Albert Camus *Fallet* (Albert Bonniers Förlag 2021) samt Conny Palmkvists *Nästan bra på livet* (Bazar 2021).

titlar (39 procent) som ljudböcker.⁹¹ En liknande överrepresentation i de digitala formaten finns hos alla förlag i de större förlagsgrupperna. I stort sett all deras kvalitetslitteratur ges ut i e-boksformat, medan andelen som ges ut i ljudboksformat är mer varierande men klart högre än den genomsnittliga siffran 15 procent (se tabell 3.3). När det gäller ljudböcker är mönstret särskilt slående: med ett enda undantag så har *all* kvalitetslitteratur som ingår i den här undersökningen och som publicerats i ljudboksformat utgivits av förlag och imprints i tabell 3.3, vilka alltså samtliga ingår i större förlagsgrupper. (Undantaget är Sara Lövestams *Ljudet av fötter*, utgiven av Piratförlaget 2021.) Det motsvarar en andel om 98,5 procent. Det torde med andra ord vara i princip enbart förlag som ingår i de större förlagsgrupperna som ger ut kvalitetslitteratur i ljudboksformat.

I andra änden av spektrat går det att notera en rad förlag med stor utgivning av tryckt kvalitetslitteratur, men utan digital utgivning. Nämnas kan ellerströms (21 titlar), Elisabeth Grate (6), Ersatz (6), Faethon (18), it-lit (6), Kaunitz-Olsson (5), Modernista (23), Nilsson (5), Nirstedt/litteratur (23), Ordfront (6), Råmus (14) och Tranan (14).⁹²

TABELL 3.3. Utgivare av kvalitetslitteratur med hög andel digital utgivning

	Tryckt bok	E-bok	Ljudbok
Albert Bonniers Förlag	82 (100 %)	80 (98 %)	32 (39 %)
Norstedts	39 (100 %)	36 (92 %)	7 (18 %)
Natur & Kultur	20 (100 %)	20 (100 %)	8 (40 %)
Wahlström & Widstrand (imprint under Albert Bonniers Förlag)	18 (100 %)	18 (100 %)	8 (44 %)
Weyler (imprint under Natur & Kultur)	7 (100 %)	7 (100 %)	2 (29 %)
Polaris (ägs av danska JP/Politikens forlag)	6 (100 %)	6 (100 %)	4 (67 %)
Brombergs (ingår i Norstedts Förlagsgrupp)	3 (100 %)	3 (100 %)	1 (33 %)
Romanus & Selling (ingår i Bonnierförlagen)	3 (100 %)	3 (100 %)	2 (67 %)
Bazar (ingår i Bonnierförlagen)	2 (100 %)	2 (100 %)	2 (100 %)

⁹¹ I siffrorna för Albert Bonniers Förlag är de tre samutgåvorna som de gjorde tillsammans med Celanders förlag av Nobelpristagaren Abdulrazak Gurnahs verk inräknade. De två undantagen som inte har utgivits i e-boksformat är två diktsamlingar: Niklas Rådströms *Då, när jag var poet* (2020) och Lars Noréns *Avgrunden av ljus. Poesi 1962–2016* (2021).

⁹² En av Modernistas 23 titlar kvalitetslitteratur har dock utgivits som e-bok: Kate Chopins *Uppvaknandet* (2020).

Att de större förlagshusen ger ut kvalitetslitteratur som e-böcker och ljudböcker i högre grad hänger till viss del samman med att deras titlar är mer synliga i media och kan tänkas appellera till bredare läsargrupper än de flesta titlar utgivna av de mindre förlagen. Som Jerry Määttä noterar i del 2 så syns en kraftig överrepresentation av kvalitetslitteratur utgiven av de stora förlagsgrupperna när det kommer till uppmärksamhet i media. Men det är inte hela förklaringen. En viktig aspekt handlar om förlagsinfrastruktur och materiella förutsättningar. För de större förlagshusen finns väl utarbetade rutiner för digital produktion, vilket minskar såväl kostnader som arbetsinsats. Att i stort sett all kvalitetslitteratur hos denna grupp förlag ges ut i e-boksformat pekar tydligt i en sådan riktning – för stora förlagshus innebär denna utgivning i praktiken ingen väsentlig merkostnad. Här följs deras generella praxis att alltid ge ut en e-boksversion också för kvalitetslitteraturen, och även om titlarna i slutändan kanske inte konsumeras i någon större utsträckning i e-boksformatet hittar de alltid några läsare. Dessutom bidrar de till synlighet i bokströmningstjänsterna. För de små förlagen medför e-boksproduktion vissa kostnader, inte minst vad gäller distribution till bokströmningstjänsterna, vilket gör att många väljer att inte ge ut en e-bok.

När det gäller ljudböcker kostar förstås sådan produktion också för de stora förlagshusen, men inte lika mycket som för mindre aktörer. Tack vare sin närhet till bokströmningstjänster och renodlade ljudboksförlag inom samma koncern, liksom till ljudboksproduktion i allmänhet, är steget att producera en ljudbok för större förlag och förlag som ingår i större förlagsgrupper förmodligen enklare och mer naturligt att ta.⁹³ Dessutom är det mindre ekonomiskt riskabelt för stora aktörer. En ljudbok kostar inga astronomiska summor att producera, men det är samtidigt långt ifrån gratis. Hur mycket det faktiskt kostar varierar, bland annat beroende på bokens längd, om man anlitar en professionell inläsare eller om författaren själv läser in sitt verk, och om man har tillgång till ljudboksförlag eller inspelningsstudios *in-house*, men det rör sig i regel om tiotusentals kronor. Alexandra Borg har uppskattat att det kostar mellan 10 000 och 60 000 kr att

⁹³ John B. Thompson har noterat detsamma för den amerikanska bokmarknaden: "[A]udio-books were now another standard output for the large trade houses – at least for the kinds of books that work in audio. Of course, producing audiobooks was not as simple and straightforward as producing ebook files: audiobook production needed an entirely different production track that was both costly and time-consuming. But for the large trade houses, the creating of audiobooks was now a routine part of the production process." (Thompson 2021, s. 366.)

producera en ljudbok.⁹⁴ De mest populära inläsarnas arvoden kan förmodligen dra upp priset till högre nivåer, samtidigt som kvaliteten i produktionen förstås avgör kostnaden och det går omvänt att tänka sig även prispressade ljudboksproduktioner.⁹⁵ För ett litet förlag är det här hur som helst mycket pengar. Som jämförelse låg det genomsnittliga litteraturstödet för skönlitterära titlar år 2021 i sin helhet på drygt 62 000 kr per titel.⁹⁶ Att lägga i storleksordningen hälften så mycket pengar som litteraturstödet ger på att producera en ljudbok som med största sannolikhet inte kommer att betala tillbaka sig blir helt enkelt en orimlighet för de flesta av de små kvalitetslitteraturutgivande förlagen.⁹⁷

Faktum är nämligen att smala titlar har svårare att bli ekonomiskt lönsamma i ljudboksformatet. En genomströmmad ljudbok ger avsevärt lägre ersättning till förlaget (och till författaren) än en inbunden tryckt bok, vilket gör att en titel behöver strömmas igenom fler gånger än den behöver köpas för att investeringen ska vara ekonomiskt gångbar för förlaget, vilket missgynnar smalare titlar. Det är svårt att säga exakt hur stor skillnaden är, men den har skapat debatter och bland annat fått Sveriges Författarförbund att reagera starkt.⁹⁸ En jämförelse som säger något om de stora dragen kan fås genom att återvända till Förläggareföreningens och Bokhandlareföreningens statistik. År 2021 stod som sagt bokströmningstjänsternas 44 miljoner genomströmningar för omkring 26 procent av omsättningen på den svenska bokmarknaden. Det kan jämföras med att det samma år såldes 27 miljoner böcker, vilket stod för resterande 74 procent av marknaden.⁹⁹ En procent av den svenska bokmarknaden i omsättning motsvarar alltså ungefär antingen 1,69 miljoner genomströmningar eller 365 000 sålda böcker. Jämförelsen visar på stora skillnader i ersättningsnivåer mellan sålda böcker och genomströmmade böcker, vilket kan tolkas på olika

⁹⁴ Alexandra Borg, "Litterära röster tystas i bokens nya kretslopp", *Svenska Dagbladet*, 24 februari 2021. Det är dock oklart varifrån dessa siffror är hämtade. En uppgift som stödjer dem är att Publit erbjuder förlag ljudboksproduktion mot en kostnad av 2 000–2 700 kr per inspelad timme. För en bok som spänner över 10 timmar blir kostnaden alltså 20 000–27 000 kr plus moms. Att detta är i den undre halvan av det spann Borg anger är i linje med att inläsarna i Publits modell är förhållandevis okända. Jfr även John B. Thompsons uppskattning för de anglosaxiska bokmarknaderna att kostnaderna för en professionellt inläst ljudbok kan uppgå till 5 000–7 000 USD, med inläsare och studiotid (Thompson 2021, s. 381–382).

⁹⁵ Om de mest populära inläsarna, se Berglund 2021a, s. 349–355; om prispressade ljudboksproduktioner, se t.ex. Lars Schmidt, "Den danska doldisen", *Svensk Bokhandel*, 25 september 2019.

⁹⁶ Sammantaget fick de 316 titlar som behandlades av Kulturrådets arbetsgrupp för skönlitteratur dela på 19,7 miljoner kr i litteraturstöd år 2021.

⁹⁷ Jfr även Borg 2021.

⁹⁸ Se t.ex. Thomas Kanger, Grethe Rottböll & Jörgen Gassilewski, "Författarförbundet: Ljudboken innebär en käftsmäll mot författarna", *Dagens Nyheter*, 17 december 2021; jfr även Sveriges Författarförbund, *Litteraturpolitiskt program* (Stockholm: Sveriges Författarförbund 2022), särskilt s. 21–23. För en analys av vad dessa skillnader kan betyda i praktiken, se Sölve Dahlgren, "Analys: Så mycket tjänar författare på ljudböcker vs pappersböcker", *Insider*, 11 mars 2022.

⁹⁹ Wikberg 2022, s. 9–10, 31–16.

sätt. Som en orimlighet som drabbar författarna, vilket är Författarförbundets linje, eller som en naturlig konsekvens av att bokköp och strömningar inom en prenumerationstjänst i grunden är olika typer av konsumtionsbeteenden som inte kan likställas, vilket är bokströmningstjänsternas linje. Observera också att det är stor skillnad på olika slags tryckta böcker, där inbundna böcker har avsevärt högre vinstmarginaler än exempelvis pocketböcker. I detta avseende är strömmade ljudböcker mer lika pocketböcker – de kan till och med förstås som ett slags digital version av billigboken.¹⁰⁰

En relaterad aspekt är att det dessutom kostar att göra sina digitala utgåvor tillgängliga i bokströmningstjänsterna – åtminstone för de mindre förlagen. Som bland annat Sölve Dahlgren har rapporterat har de större förlagen i regel direktavtal med bokströmningstjänsterna som gör att de slipper sådana avgifter, medan mindre förlag måste gå via de distributionslösningar som erbjuds av till exempel Publit och Axiell. De senare kostar inga stora pengar, men alla kostnader höjer tröskeln för att små förlag ska satsa på ljudböcker (och e-böcker). Inte heller användardata för hur förlagets titlar konsumeras i bokströmningstjänsterna blir tillgängliga på samma sätt via dessa distributionslösningar, vilket missgynnar små aktörer.¹⁰¹

Sammantaget finns alltså en rad materiella faktorer som gör det svårare och dyrare för små förlag att ge ut digitala utgåvor, allra särskilt ljudböcker. Mot bakgrund av detta och det faktum att ljudboks-konsumtionen hitintills har varit helt dominerad av populärlitteratur är det inte särskilt förvånande att de mindre aktörerna i stort sett inte ger ut kvalitetslitteratur i ljudboksformat i nuläget. Det finns få incitament men hög ekonomisk risk. Den här bilden bekräftas av flera enkätsvar från små förlag i del 1.

Utbud i bokströmningstjänster

Ljudbokens expansion har framför allt drivits på av konsumtion av populärlitteratur, i synnerhet deckare och spänningslitteratur.¹⁰² I sådana genrer är utbudet av ljudböcker idag att betrakta som mycket gott: en stor andel av den nytgivna populärlitteraturen ges ut direkt i ljudboksformat och finns tillgänglig på samtliga bokströmningstjänster. När det gäller kvalitetslitteraturen ser det annorlunda ut. I en kartläggning från år 2021 konstaterade Jerry Määttä att utbudet av ljudböcker av Nobelpristagare och Augustprismominerad skönlitteratur i de fyra största bokströmningstjänsterna i Sverige var förhållandevis

¹⁰⁰ Jfr Berglund 2021a; för en historik över billigbokens historia i Sverige, se vidare Gunnel Furuland, "Billigbokens förändringar 1940–2017 från folkböcker till pocketserier", i *Böckernas tid. Svenska Förläggareföreningen och svensk bokmarknad sedan 1943*, red. Johan Svedjedal (Stockholm: Svenska Förläggareföreningen, 2018), s. 275–337.

¹⁰¹ Sölve Dahlgren, "Småförlag diskrimineras av flera streamingtjänster – får betala mer", *Insider*, 9 mars 2022.

¹⁰² Se Berglund 2021a; Berglund 2021b; jfr även Wikberg 2022, s. 33, 35.

skralt. Det fanns ljudböcker i svensk översättning av ungefär en fjärdedel av Nobelpristagarna i litteratur, men de flesta var endast representerade av enstaka verk. Motsvarande siffra för Augustprisnominerade skönlitterära böcker (för vuxna) var omkring en tredjedel, med en stark överrepresentation av de vinnande titlarna. Och för bägge kategorierna låg tonvikten för vad som fanns tillgängligt i ljudboksformatet på ”prosa fiktion, på det folkära, det tillgängliga och det senaste och det aktuella”.¹⁰³

Denna bild kanske kan ge intrycket av att bokströmningstjänsterna agerar grindvakter och stänger ute kvalitetslitteraturen, men så är det inte. All kvalitetslitteratur som vi har undersökt och som har publicerats i ljudboksformat finns tillgänglig i de tre största bokströmningstjänsterna Bookbeat, Nextory och Storytel. Detsamma gäller rimligtvis majoriteten av tidigare ljudboksutgåvor av kvalitetslitteratur.¹⁰⁴ Då en central komponent i bokströmningstjänsternas affärsidé är att prenumeranterna ska erbjudas tillgång till stora mängder titlar ligger det i deras intresse att kunna erbjuda en så hög andel av utbudet som möjligt. Bortfallet sker alltså i regel tidigare, på produktionsstadiet, och till stor del beroende på de orsaker jag beskrev i föregående avsnitt.

Samtidigt är inte antalet titlar den enda aspekten av vad ett utbud innebär. Som flera forskare har konstaterat spelar bokströmningstjänsternas utformning en central roll för vilka böcker användarna väljer att läsa. Detsamma gäller förvisso även den traditionella bokhandeln, liksom internetbokhandeln, men det finns viktiga skillnader. En är att plattformarna och de läsrekommendationer som ges där moduleras utifrån vad man som användare har läst – det kan liknas vid en individualiserad bokhandel för varje enskild användare. En annan är att boken som entitet luckras upp i bokströmningstjänsterna, där bokomslag, förlagstexter och litterärt innehåll (som antingen text eller inläst text) blandas upp med läsarkommentarer, rekommendationer och plattformens generella utformning. Böcker och bokdistribution har i vissa avseenden konvergerat i bokströmningstjänsterna – användare läser inte längre en bok utan en kontinuerligt distribuerad bok, vars inramning är i ständig förändring.¹⁰⁵

¹⁰³ Jerry Määttä, ”Kvalitetslitteraturen i luren. Utbudet av Nobelpristagare och Augustnominerad skönlitteratur som strömmande svenska ljudböcker”, i *Från Strindberg till Storytel. Korskopplingar mellan ljud och litteratur*, red. Julia Pennlert & Lars Ilshammar (Göteborg: Daidalos, 2021), s. 295–326 (citatet s. 309).

¹⁰⁴ Detsamma gäller en klar majoritet av e-boksutgivningen även om det där kan noteras ett visst bortfall, framför allt vad gäller poesin. I Storytel saknades vid undersökningstillfället (september 2021) 19 av 187 e-böcker (10 %), varav omkring hälften var diktsamlingar. Även i Nextory fanns ett bortfall på omkring 20 titlar.

¹⁰⁵ Se Karl Berglund & Sara Tanderup Linkis, ”Modelling Subscription-Based Streaming Services for Books”, *Studies in Book Culture/Mémoires du livre*, 13:1, 2022, s. 1–30; jfr även Määttä 2021; och Karl Berglund & Ann Steiner, ”Is Backlist the New Frontlist? Large-Scale Data Analysis of Bestseller Book Consumption in Streaming Services”, *LOGOS*, 32:1, 2021, s. 7–24.

Som bokströmningstjänsternas gränssnitt i nuläget ser ut kan man kanske säga att de är byggda utifrån vad som framför allt konsumeras i tjänsterna, det vill säga populärlitteratur. Deckare och feelgood ligger långt fram i sorteringen och det är i regel tips på detta slags litteratur som möter läsaren. Bland Storytels omkring 25 huvudkategorier finns dock både ”Klassiker” och ”Lyrik och dramatik” utbrutna, men den samtida kvalitetslitteraturen i prosaform är svårare att hitta utan direkta sökningar på författare eller titlar. Detsamma gäller för Bookbeat och Nextory, där ”Klassiker, poesi och noveller” respektive ”Klassiker och poesi” är de enda kategorierna som innehåller en hög andel kvalitetslitteratur.¹⁰⁶ Utbud, gränssnitt och rekommendationssystem drivna av det mest lästa gör att även den samtida kvalitetslitteraturen som finns i bokströmningstjänsterna hamnar i skymundan. Det här är också något som flera kvalitetslitteraturutgivande förlag ser som ett problem (se del 1).

Vad finns då? Den i den här rapporten undersökta kvalitetslitteraturen som ges ut i ljudboksformat följer ganska väl Määttäs beskrivning av utbudet av Nobel- och Augustpristagares verk ovan. Det rör sig uteslutande om fiktionsprosa, med en mycket stark dominans av romaner, som står för nästan 80 procent (se tabell 3.4).¹⁰⁷ Andra tongivande genrer inom kvalitetslitteraturen som poesi och essäer ges med andra ord sällan ut i ljudboksformatet.

TABELL 3.4. Kvalitetslitteratur utgiven som ljudbok: antal och andel per genre

	Antal	Andel
Romaner	52	78 %
Poesi	0	0 %
Självbiografiskt	10	15 %
Essäer	1	1 %
Novellsamlingar	4	6 %
Antologier och samlingsverk	0	0 %
Dramatik	0	0 %
Totalt	67	100 %

¹⁰⁶ Man hade kunnat tänka sig att kategorin ”Romaner” främst skulle innehålla kvalitetslitteratur, och även om sådana romaner finns i den dominerade kategorin av feelgood, romance och romantiska komedier, trots att det finns separata kategorier för både ”Feelgood” och ”Romance”, som endast innehåller verk i dessa genrer.

¹⁰⁷ Ett gränsfall i urvalet är Ulf Lundells *Vardagar* 4 och 5 (bägge 2021) som av biblioteken och bokströmningstjänsterna i ljudboksformatet kategoriseras som poesi, men som vi har valt att kategorisera som ”självbiografiskt” (i tryckt form kategoriseras samma verk av biblioteken som ”självbiografisk skildring”, ”dagböcker” och ”poesi”). Samtliga böcker i Lundells Vardagarserie bygger på hans dagboksanteckningar. De är berättande till sitt innehåll, men har formmässiga likheter med poesin, med många radbrytningar och avsaknad av för prosa standardmässig interpunktion.

TABELL 3.5. Kvalitetslitteratur utgiven som svensk ljudbok: antal och andel per källspråk

	Antal	Andel
Svenska	40	60 %
Engelska	17	25 %
Norska	6	9 %
Finska	2	3 %
Franska	1	1 %
Italienska	1	1 %
Totalt	67	100 %

Vidare finns bland ljudböckerna en stark dominans av svensk litteratur, som står för 60 procent. Vid sidan av ett antal titlar översatta från engelska (25 procent) och norska (9 procent) finns det få översatta titlar bland ljudboksutgåvorna av kvalitetslitteratur (se tabell 3.5). Andelen är också klart mindre än för kvalitetslitteraturen som helhet, där översättningarna är i majoritet med drygt 57 procent av titlarna.¹⁰⁸

Resultaten är de väntade och ligger i linje med såväl tidigare forskning som allmänna uppfattningar i bokbranschen. Vad av kvalitetslitteraturen som ges ut i ljudboksformat och därmed åtminstone anses kunna ”fungera i ljud” är alltså prosa, företrädesvis av svenska eller engelskspråkiga författare, och ofta antingen omtalade och/eller prisbelönade titlar (till exempel Ann-Helén Laestadius *Stöld*, Abdulrazak Gurnahs *Paradiset* eller Anne Applebaums *Demokratins skymning*), eller verk skrivna av väletablerade författare med ett bredare tilltal (till exempel Susanna Alakoski, Elsie Johansson, Karl Ove Knausgård, John le Carré, Ulf Lundell, Chimamanda Ngozi Adichie eller Sofi Oksanen). Att den översatta litteraturen är underrepresenterad i ljudboksformatet hänger sannolikt även samman med att sådana rättigheter inte sällan är dyrare och krångligare, ibland rentav omöjliga, att få tillgång till för förlagen, vilket flera av dem vittnar om.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Se även motsvarande resonemang om andelen svenska original av kvalitetslitteraturen recenserad i dagstidningar (44 %) respektive uppmärksammas i public service (43 %) i del 2.

¹⁰⁹ Se diskussionen i del 1, ”Att ge ut och sprida kvalitetslitteratur, förlagssynpunkter”.

De sammantaget sju enskilda titlar som enligt Nextory och Storytel har varit mest framgångsrika av kvalitetslitteraturen i vårt urval i deras respektive tjänster bekräftar denna bild.¹¹⁰ Kerstin Ekmans *Löpa varg*, en roman om den krisande äldre jaktledaren Ulf, fick ett stort genomslag och ett starkt mottagande, också för att vara en roman av Ekman. Den uppmärksammade inläsningen av Lennart Jähkel bidrog ytterligare till att lyfta fram ljudboksversionen.¹¹¹ Jeanine Cummins *Amerikansk jord*, en roman om mexikanska flyktingars väg till USA, blev enormt uppmärksammad och debatterad i USA, utvald till Oprahs bokklubb och i Sverige bland annat nominerad till Bonniers Bokklubbers läsarpriis Årets bok 2021. Douglas Stuarts *Shuggie Bain* vann Bookerpriset 2021 och är en roman om en pojkes hårda uppväxt med en alkoholiserad ensamstående mamma i Glasgows arbetarkvarter under 1980-talet. Ann-Helén Laestadius *Stöld*, en roman om tjuvjakt och samiskt renskötarliv i Sveriges nordligaste delar, fick stor uppmärksamhet i Sverige och belönades med Bonniers Bokklubbers läsarpriis Årets bok 2021. Karin Smirnoffs *Sockerormen*, en roman om en grupp musikaliskt begåvade barn och sexuella övergrepp, var den första romanen Smirnoff gav ut efter den också kommersiellt mycket framgångsrika trilogin om Jana Kippo. Karl Ove Knausgård *Morgonstjärnan*, en roman där läsaren får följa olika personers vardag utifrån den gemensamma fonden att en ny himlakropp syns på himlen, innebar *Min kamp*-författarens återkomst till romangenren. Ulf Lundells *Vardagar 5* är en del av den pågående självbiografiska serie där utvalda delar av hans dagbok publiceras. Serien har blivit både uppmärksammad och hyllad, och inläsningen av den folkkäre Lundell själv har sannolikt bidragit till ljudbokens popularitet.

Samtliga av dessa titlar är exempel på det slags breda fiktionsprosa inom kvalitetslitteraturen som har en stor läsekrets, som säljer bra i tryckt format och även attraherar många ljudboksläsare. Den enda som möjligen sticker ut är den sista. Förvisso är Lundell en folkkär författare (och musiker), men i sin *Vardagar*-serie har han dessutom lyckats pricka in ett personligt berättande som fungerar utmärkt i ljudboksformatet, och som genom hans egen inläsning stärker den självbiografiska kopplingen ytterligare.

¹¹⁰ Resultaten bygger på förstahandsuppgifter från Nextory och Storytel, som har kontrollerat vilka av ljudböckerna i vår kvalitetslitteratordatabas som har varit de 3–5 mest strömmade i deras respektive tjänst och rapporterat det till oss. Det rör sig med andra ord inte om ”bästströmmare” utan om de mest populära titlarna i vårt material. Vissa av titlarna hörde till den mest populära kvalitetslitteraturen i bägge tjänsterna, andra bara i den ena. Ordningen i vilken titlarna är presenterade i rapporten har inget att göra med hur populära de är. (Motsvarande uppgifter från Bookbeat har inte gjorts tillgängliga för oss.)

¹¹¹ Ljudboksversionen av *Löpa varg* belönades bl.a. i Storytel Awards 2022 i kategorin ”roman” (Storytel 2022).

Poesi och röst

Allt ovan verkar bara bekräfta vad alla redan visste när det gäller vad som ”fungerar i ljud”. Samtidigt kan det finnas skäl att dröja lite vid det faktum att samtidspoesi i så liten utsträckning ges ut i ljudboksformat, samtidigt som poesin har en stark position och en stor utgivning inom den tryckta kvalitetslitteraturen.¹¹² På många sätt är poesin den genre som ligger närmast den muntliga berättartraditionen, med starka band till uppläsningar och som till sin form inte sällan är skriven för att kunna läsas högt. Just uppläsningen har av vissa forskare beskrivits som en helt central distributionsform för samtidspoesi.¹¹³ Det är på ett sätt därför lätt att tänka sig ljudboksutgåvor av samtidspoesi, inte minst där författaren läser sin egen diktsamling. Ändå lyser poesin, och allra särskilt den samtida poesin, med sin frånvaro i bokströmningstjänsterna.¹¹⁴

I Storytel, exempelvis, finns i skrivande stund 111 ljudböcker på svenska tillgängliga i kategorin ”Lyrik och dramatik”. Siffran kan på ett plan ses som hög, men bör också kontrasteras mot exempelvis ljudböcker på svenska i kategorin ”Deckare”, där närmare 2 300 titlar finns tillgängliga. Lejonparten av titlarna i kategorin ”Lyrik och dramatik” är just lyrik. Det mesta rör äldre litteratur, dessutom inte sällan i äldre inspelningar. Här finns ljudboksversioner av Ovidius *Metamorfoser*, *Hávamál*, Runebergs *Fänrik Ståls sägner*, Gustaf Frödings diktsamlingar, och dessutom utgåvor av särskilt populära och ikoniska dikter, till exempel ”Tomten” av Viktor Rydberg, ”Nyårsklockan” av Alfred Tennyson och ”Korpen” av Edgar Allan Poe. Vidare finns många av de stora svenskspråkiga 1900-talspoeterna representerade i utbudet: Werner Aspenström, Gunnar Björling, Karin Boye, Johannes Edfelt, Gunnar Ekelöf, Erik Lindegren, Harry Martinson, Edith Södergran, Tomas Tranströmer, med flera.

När det gäller samtidspoesi är utbudet avsevärt mindre. Hos Storytel (liksom hos Bookbeat och Nextory) finns till exempel Athena Farrokhzads Augustprisnominerade *Vitsvit* (2013), Linnéa Axelssons Augustprisvinnande dikt-epos *Ædnan* (2018), Agnes Gerners Katapultprisvinnande *Skall* (2014), Nachla Libres debutsamling *Tiden bar sett allt* (2020), Jenny Högströms *Sad Life* (2021), Jenny Wrangborgs *Vad skall vi göra med varandra* (2014), två diktsamlingar

¹¹² En sökning i Libris på svensk poesi utgiven i tryckt bokform under 2021 (enligt söksträngen ”klass:hc.03 year:2021 mat:bok”) genererar i skrivande stund 260 träffar, vilket ger en indikation på utgivningens storlek. En indikation på genrens mediala genomslag är att mellan 12 och 20 procent av den medialt uppmärksammade kvalitetslitteraturen utgörs av poesi (se del 2).

¹¹³ Se Jimmie Svensson, ”Fjärrlyssning. En kvantitativ studie av uppläst svensk samtidspoesi”, *Edda*, 109:3, 2022, s. 184–205 (resonemanget på s. 185–186); jfr även Martin Glaz Serup, ”The Poetry Reading”, *SoundEffects*, 7:1, 2017, s. 44–62 (resonemanget på s. 45).

¹¹⁴ Det kan dock nämnas i sammanhanget att digitalt tillgänglig poesi i ljudform finns på andra ställen, bortom de kommersiella bokströmningstjänsterna. Litteraturbanken har exempelvis en förhållandevis diger samling av äldre svensk poesi i ljudform i sina samlingar (se Litteraturbanken, ”Ljud och bild ur Litteraturbankens samlingar”, <https://litteraturbanken.se/ljudochbild>).

vardera av Göran Greider och Tua Forsström, samt en del andra titlar. Lite beroende på hur man räknar rör det sig om ett utbud av samtida kvalitetslitteratur i diktform på omkring 20 titlar.

Skälen till det begränsade utbudet är flera. Det mest centrala är förmodligen de materiella förutsättningarna beskrivna ovan, som gäller all kvalitetslitteratur och därmed även poesi – ljudböcker kostar pengar att ge ut, och då konsumtionen av kvalitetslitteratur i bokströmningstjänsterna är liten och ersättningsnivåerna låga är det i regel en ekonomisk förlustaffär att producera en ljudboksutgåva. Majoriteten av den tillgängliga samtidspoesin i ljudboksformat är utgiven av förlag inom de stora förlagsgrupperna, vilket ligger i linje med mönstret beskrivet ovan. Dessa materiella förutsättningar drabbar dock poesi än hårdare, då förlagen i bokströmningstjänsterna inte får betalt per färdiglyssnat verk utan per genomströmmad minut. Eftersom diktsamlingar i regel är väsentligen kortare än prosaverk (såväl i antal tecken som i antal inspelade minuter i ljudboksversionerna) innebär en genomlyssning av till exempel Farrokhzads *Vitsvit* att förlaget får betalt för 31 strömmade minuter, vilket endast motsvarar omkring 5 procent av en relativt genomsnittlig roman i ljudboksformat, som omfattar 10 timmars speltid. (För versepos blir snedvridningen mindre markant – Axelssons *Ædnan* löper över 4 timmars speltid.) Å andra sidan blir de av samma skäl billigare att läsa in. Man kan naturligtvis också tänka sig att poesi i högre grad än prosaberättelser är en typ av litteratur som läsare återvänder till och lyssnar igenom flera gånger, vilket skulle jämna ut det här förhållandet. Hur det faktiskt ser ut vet vi inte, men att Farrokhzadläsarna lyssnar igenom diktsamlingen i snitt 20 gånger i sin bokströmningstjänst är förmodligen mindre troligt. Den enda studie om repetitiv ljudboks-konsumtion som hittills har gjorts pekar snarare mot att det är vissa slags prosaverk ur populärlitteraturen som är vad läsare tenderar att återvända till i sitt ljudbokslyssnande.¹¹⁵

Ett annat skäl kan ha att göra med själva inläsningarna. De flesta ljudböcker som produceras idag är inlästa av professionella skådespelare, som har en förhållandevis diskret inläsningsstil.¹¹⁶ Samtida poesi i ljudboksformatet är däremot i regel uppläst av författaren själv, och dessutom ofta med ett annat röstideal än vad den standardmässiga ljudboken i prosaform har. Jimmie Svensson har analyserat hur svenska samtidspoeter låter när de läser sin poesi. Han skiljer mellan två huvudsakliga traditioner: den ”bardiska” och expressiva traditionen (tänk: Bruno K. Öijer) å ena sidan, och vad han kallar för *poet voice* eller

¹¹⁵ Se Karl Berglund, ”Audiobooks: Every Minute Counts”, *Public Books*, 5 oktober 2022.

¹¹⁶ För röstanalyser av ljudböcker, se t.ex. Iben Have & Birgitte Stougaard Pedersen, *Digital Audiobooks: New Media, Users, and Experiences* (Routledge: New York, 2016), s. 86–92; för uppgifter om vilka professionella skådespelare som anlitas mest flitigt för ljudboks-inläsningar, se Berglund 2021a, s. 349–353.

”monotonous incantation” å den andra, vilket han preciserar som ”en monoton, långsam läsning med ett ständigt upprepat intonationsmönster, vilket tenderar att slå igenom oavsett innehåll och som undertrycker konventionell prosodi och därmed talarens (känslomässiga) attityd till det sagda”.¹¹⁷ Som exempel på denna uppläsningstradition nämner Svensson bland andra Athena Farrokhzad. Bland ljudboksutgåvorna finns det flera författare som läser i en sådan tradition, tydligast Linnea Axelsson, Agnes Gerner och Jenny Wrangborg. Poängen med *poet voice* är att det är en medvetet onaturlig läsart, som fungerar kontrasterande mot dikternas innehåll och därmed kan förstärka den poetiska effekten. I ett strikt ljudboksperspektiv finns dock risken att detta slags monotona, mässande inläsningar för många ljudboksläsare upplevs som främmande eller till och med störande, vilket kan minska intresset och riskerar att göra samtida poesi i ljudboksformatet till något främst för de redan invigda. Tidigare forskning har rapporterat att många ljudbokslyssnare ser rösten som sällskap som en väsentlig del av vad de uppskattar med formatet.¹¹⁸ En inläsning med *poet voice* går på tvärs mot sådant ljudbokslyssnande.

Ett tredje skäl är att delar av samtidslyriken ligger ganska långt från det muntliga perspektivet och tvärtom är djupt rotad i en materiell bokkultur, där inte sällan formmässiga aspekter av lyriken framhävs på boksidan genom trycktekniska experiment, sättning, och så vidare (tänk: *OEI*). Att omsätta sådan poesi till ljudboksform är svårt eller till och med omöjligt.

Format och prestige

En relaterad aspekt av vad som ges ut som ljudböcker har att göra med förväntningar på formatet och på traditioner och prestige kopplade till vissa bokformat. Här finns en hönan och ägget-aspekt av ljudbokskonsumtionen som inte ska glömmas bort: att populärlitteraturen är överrepresenterad i ljudboksformatet i dagsläget betyder inte nödvändigtvis att det en gång för alla är givet att det är populärlitteraturen som är bäst lämpad för formatet.¹¹⁹ Det kan också bero på att det finns klart bäst utbud av populärlitteratur i ljudboksformatet, att marknadsföringen av bokströmningstjänsterna till stor del har handlat om ljudböcker som ett tidsbesparande och effektivt sätt att läsa samtidigt som man gör något annat (vilket i sin tur kan ha gjort att konsumentbasen i nuläget framför allt utgörs av personer som vill läsa populärlitteratur), och att mycket av

¹¹⁷ Svensson 2022, s. 185.

¹¹⁸ Se t.ex. Hedda Hanner, Alice O’Connor & Erik Wikberg, *Ljudboken: Hur den digitala logiken påverkar marknaden, konsumtionen och framtiden* (Stockholm: Svenska Förläggareföreningen, 2019), s. 29.

¹¹⁹ Det finns forskare som hävdar om inte motsatsen så åtminstone att ljudböcker rymmer stora möjligheter också för kvalitetslitteraturen (se särskilt Have & Stougaard Pedersen 2016; jfr även Matthew Rubery, *The Untold Story of the Talking Book* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2016)). Se vidare diskussionen nedan.

debatterna kring ljudböcker har fokuserat på antingen anpassningar och för-
enklingar av litteraturen för att attrahera breda skaror lyssnare, eller författar-
nas låga ersättningsnivåer. Kort sagt finns det mycket kring såväl den digitala
ljudboken som debatten som omgärdar den som avskräcker många av dem som
läser, skriver och/eller arbetar med kvalitetslitteratur. Jerry Määttä uttrycker
det som att det finns en smaksociologisk ”konflikt eller friktion mellan format
och innehåll, där ljudbokens starka koppling till det kommersiella, det folkliga,
det populärlitterära, det lättillgängliga, passiva och möjliga även till modern
teknik gör att den förknippas med lågt innehav av kulturellt kapital”.¹²⁰

Många som läser, skriver och arbetar med kvalitetslitteratur är av dessa an-
ledningarna inte särskilt intresserade av eller positivt inställda till ljudböcker.¹²¹
Detta kan också uttryckas omvänt: många som gillar kvalitetslitteratur gillar
också tryckta böcker, fysiska bokhandlar, bibliotek, och så vidare – kort sagt
den bokliga kultur kring litteraturen såsom den har sett ut under åtminstone
1900-talet fram till idag. Ljudboksforskaren Matthew Rubery är inne på sam-
ma spår när han hävdar att delar av motståndet mot ljudböcker kan ha att göra
med bibliofili – många som läser, skriver och arbetar med kvalitetslitteratur
gillar att läsa och omge sig med just tryckta böcker.¹²²

Det här är inte den viktigaste anledningen till att kvalitetslitteraturen är så
pass frånvarande i det digitala ljudboksformatet idag, men jag tror samtidigt
inte att den ska glömmas bort. Anledningen hakar också i den speciella prestige
som vidlåder den tryckta boken som artefakt i vår kultur, och som försvinner i
bokströmningstjänsterna. Som jag har påpekat finns det ett ”prestigemässigt
egenvärde” i att äga eller ge bort just kvalitetslitteratur. Som tydligast kommer
detta förmodligen till uttryck i den återkommande försäljningen av böcker av
årets Nobel- och Augustpristagare i julhandeln. Om alla dessa böcker sedan
läses eller inte är en annan sak, som är delvis frikopplad från köpehandlingen.
För böckerna skänker kulturellt värde och prestige ändå – som trycksak i bok-
hyllan eller som paket under granen. Populärlitteraturen fungerar däremot
annorlunda – vid sidan av för vissa inbitna konnässörer är dessa böcker i
princip uteslutande till för att läsas.¹²³ Ett extremfall i den änden av skalan är
den erotiska litteraturen, som många snarast vill dölja att de läser. Den erotiska

¹²⁰ Määttä 2021, s. 297.

¹²¹ I en författarenkät i *Dagens Nyheter* om vad ljudboken betyder för deras skrivande är det flera svar som går i den här riktningen (se Kristofer Ahlström, ”Svenska författare: Så slår ljudboks-
revolutionen mot litteraturen”, *Dagens Nyheter*, 14 januari 2022).

¹²² ”The simplest explanation for the audiobook’s neglect may be bibliophilia. Changing the
book’s form inevitably changes our relationship to it. [...] One consequence of sound technology
is the reduction of an intimate physical relationship with books to a single sensory dimension:
gone is the comfort taken in a book’s rustling pages.” (Rubery 2016, s. 13.)

¹²³ Berglund 2021a, s. 343–344; jfr Berglund 2021b.

litteraturen har följdriktigt blivit mycket populär i ljudboksformatet.¹²⁴ Bokmarknadsforskaren John B. Thompson talar om detta i termer av böckers *possession value* – de har ett ägarvärde i sig, och detta värde är prestigemässigt särskilt högt för kvalitetslitteraturen, men försvinner när böcker strömmas som digitala filer.¹²⁵ Det här blir ett problem för kvalitetslitteraturen i bokströmningstjänster. Som jag har skrivit i ett annat sammanhang:

När dessa beteenden överförs till en digital strömningstjänst framträder skillnaden mellan genrer med brutal tydlighet: med prestigekonsumtionen av böcker borträknad blir siffrorna för kvalitetslitteraturen helt enkelt lägre. Det finns ingen prestige i att strömma en ljud- eller e-bok som går bortom vad själva lyssningen eller läsningen ger.¹²⁶

Dessa två sammanlänkade faktorer – att ljudboksformatet har låg kulturell prestige där tryckta böcker har hög kulturell prestige, och att kvalitetslitteraturens bokförsäljning gynnas av tryckta böckers prestige – gör digitala format och särskilt det kostsamma ljudboksformatet mindre attraktivt för utgivare av kvalitetslitteratur. Eftersom det finns liten eller ingen kulturell prestige att vinna på att publicera ljudboksutgåvor återstår endast den ekonomiska risken.

I sammanhanget kan noteras att två av förlagen som i vårt urval ger ut mycket kvalitetslitteratur i tryckt format men inte alls i ljudboksformat – Kaunitz-Olsson och Nirstedt/litteratur – har startats av före detta Bonnierförläggare (Martin Kaunitz respektive Gunnar Nirstedt), åtminstone delvis på grund av Bonniers förlagsstrukturella förändringar och anpassningar till bokmarknadens ökande grad av digitalisering, särskilt mot bakgrund av ljudbokens tillväxt. För Nirstedt är en satsning på ljudböcker liktydigt med en satsning på kommersiell populärlitteratur, vilket återspeglas i att förlaget Nirstedt/litteratur i princip inte ger ut ljudböcker.¹²⁷ Och han är inte ensam om denna uppfattning, även om han är en av dem som argumenterar för den mest öppet.

Ett relaterat argument, som också har synts i ljudboksdebatterna i Sverige, är att ljudbokslyssnande är väsensskilt från bokläsning, och att det förra är ett sämre sätt att ta till sig kvalificerad litteratur än det senare.¹²⁸ Sådana argument har följt ljudböckerna sedan de först lanserades.¹²⁹ Att ljudbokslyssnande och

¹²⁴ Vi har inte tillgång till någon lyssningsstatistik, men att döma av utbudet i exempelvis Storytels kategori ”Erotiskt” – som i skrivande stund uppgår till 1 150 titlar – finns en stor efterfrågan. De flesta av dessa böcker är erotiska noveller specialskrivna för ljudboksformatet.

¹²⁵ Thompson 2021, s. 43–48.

¹²⁶ Berglund 2021a, s. 343–344.

¹²⁷ Lenas & Cederskog 2018.

¹²⁸ Se t.ex. Ola Nilsson, ”Lyssna på ljudböcker är inte att läsa”, *Aftonbladet*, 6 mars 2021.

¹²⁹ Se Rubery 2016, särskilt inledningen s. 1–25.

bokläsning skiljer sig åt är förstås korrekt i sak¹³⁰ – det är olika medier – men huruvida ljudboksformatet *i sig* lämpar sig bättre för mer rakt berättad populärlitteratur än för kvalitetslitteratur råder det delade meningar om, i såväl debatterna som i forskningen. Iben Have och Birgitte Stougaard Nielsen är de som förmodligen starkast har betonat ljudbokens kvaliteter för fördjupad läsning. I *Digital Audiobooks* (2016) skriver de bland annat: ”Audiobook reading can be as focused and qualitatively engaging as reading a printed book; however, the experience on a sensorial level is very different.”¹³¹ Forskning som istället studerar den litteratur som konsumeras i ljudboksformatet kommer till andra slutsatser. Exempelvis har jag själv och Mats Dahllöf i artikeln ”Audiobook Stylistics” gjort en datorstödd textanalys där vi jämförde de mest populära titlarna i tryckt format respektive ljudboksformat i Sverige under en femårsperiod. Resultatet var tydligt: bästsäljare i tryckt form var längre, mer syntaktiskt komplexa och varierade, och fokuserade på beskrivning (till exempel genom en högre andel adjektiv). ”Bästströmmare” i ljudboksformat var omvänt kortare, mer rakt berättade och fokuserade på intrig och dialog (synligt bland annat genom en högre andel verb). Dessa mönster kvarstod även inom genrer, det vill säga: deckare populära i tryckt form var märkbart mer syntaktiskt komplexa än deckare populära i ljudboksformat.¹³² Dessa resultat kan tolkas på olika sätt och ska relateras till alla de extra-textuella faktorer som har belysts ovan (vilket vi gör i artikeln). Men klart är att svenska ljudboksläsare i nuläget främst konsumerar en språkligt sett enklare prosa.

I slutändan kokar allt detta ner till om det är ljudboken som medium man intresserar sig för, eller hur ljudböcker konsumeras. Detta är olika saker, som genererar olika forskningsfrågor och -resultat. Bokbranschen är i regel mer intresserad av det senare (vad som ”fungerar i ljud”), och detta kan vara en anledning till att konsumtionsperspektivet har varit framträdande under ljudbokens framväxt i Sverige.

Avslutning

I den här delstudien har jag försökt göra en lägesbeskrivning av relationen mellan kvalitetslitteraturen och de framväxande digitala och strömmade bokformaten, särskilt den kommersiellt centrala ljudboken. Sammanfattningsvis

¹³⁰ Mer precist vad detta innebär i ett kognitivt perspektiv är dock en komplex fråga där forskningen ännu inte har entydiga svar. Se vidare t.ex. Naomi Baron, *How We Read Now. Strategic Choices for Print, Screen, and Audio* (New York: Oxford University Press, 2021), s. 164–179; jfr även Rubery 2016, s. 13–17.

¹³¹ Have & Stougaard Pedersen 2016, s. 8.

¹³² Karl Berglund & Mats Dahllöf, ”Audiobook Stylistics. Comparing Print and Audio in the Bestselling Segment”, *Journal of Cultural Analytics*, 11, 2021, 1–30 (se särskilt resonemanget på s. 19–24).

kan konstateras att kvalitetslitteraturen är klart mindre digital än bokmarknaden sedd som helhet, och fortfarande står stadigt i den tryckta bokkulturen. Den kvalitetslitteratur som ges ut i ljudboksformat är främst prosa av antingen välkända svenska författare eller särskilt uppmärksammade titlar – kort sagt: kvalitetslitteratur med ett förväntat bredare genomslag. Dessutom finns det en tydlig slagsida mot de stora förlagsgrupperna vad gäller ljudboksutgivningen. Mindre förlag ger i stort sett inte alls ut kvalitetslitteratur som ljudbok, och dessutom sällan som e-bok. Det tydliga mönstret beror främst på materiella och ekonomiska faktorer, men betydelsefullt är också att de digitala formaten saknar den kulturella prestige som tillskrivs tryckta böcker.

Som vi skrev i inledningen lanserade Robert Escarpit på 1950-talet en modell över bokmarknaden där distributionen av böcker skildes åt i två huvudsakliga kretslopp: ”det bildade kretsloppet” och ”de populära kretsloppen”. Även om det finns ”blockadbrytare” i Escarpits modell – enskilda böcker och distributionssätt som överbrygger klyftan – är skiljelinjen mellan kretsloppen stark och konkret: kvalitetslitteratur och populärlitteratur säljs på skilda ställen, av skilda yrkesgrupper till skilda läsargrupper.¹³³ Modellen lanserades på 1950-talet i Frankrike, och har få beröringspunkter med 2020-talets Sverige. Kvalitetslitteratur och populärlitteratur har i Sverige under lång tid samsats i många sammanhang, och kretsloppen har i allt högre grad flutit samman. Även om det förstås fortfarande finns förlag liksom vissa försäljningskanaler specialiserade på antingen kvalitetslitteratur eller populärlitteratur har det under de senaste decennierna varit orimligt att tala om svensk bokmarknad i termer av två tydligt åtskilda kretslopp.

Men bokströmningstjänsternas framväxt aktualiserar på vissa sätt Escarpits modell. Då populärlitteraturen är så pass dominerande i dessa tjänster är det möjligt att betrakta dem som en distributör av främst populärlitteratur, tydligt avgränsad från resten av bokmarknaden genom sin distributionsform (digitala appar där litteratur strömmas), sin affärsmodell (prenumerationer istället för köp av enskilda titlar) och sitt dominerande medium för bokkonsumtion (ljudböcker). Det går naturligtvis inte att tala om den resterande bokmarknaden som ett kvalitetslitterärt kretslopp då populärlitteraturen är en helt central del även där. Men resultaten i den här delstudien pekar ändå mot en utveckling där kvalitetslitteraturen och populärlitteraturen återigen har börjat skiljas åt på bokmarknaden. Populärlitteraturen går allt mer mot strömmat ljud, medan stora delar av kvalitetslitteraturen främst ges ut i tryckt form. Skillnaderna mellan kvalitetslitteratur och populärlitteratur kan sägas ha accentuerats av att det allt tydligare har blivit en fråga också om bokmedium, vilket riskerar att

¹³³ Robert Escarpit, *Litteratursociologi*, övers. Nils Peter Tollnert (Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1970), s. 86–110.

förstärka de skilda materiella förutsättningarna för utgivning av smal kvalitetslitteratur å ena sidan, och bred populärlitteratur å den andra. Den kvalitetslitteratur som trots allt ges ut i ljudboksformat och får ett genomslag i bokströmningstjänsterna är framför allt utgiven av förlag som ingår i de stora förlagsgrupperna. Vidare rör det främst kvalitetslitteratur med ett bredare tilltal: fiktionsprosa som antingen har blivit medialt uppmärksammas eller är skriven av en redan välkänd författare.

Vad bokmarknadens mediala förändring i förlängningen leder till för kvalitetslitteraturens ställning och synlighet i Sverige återstår att se. En farhåga som har lyfts är att den majoritet av kvalitetslitteraturen som inte ges ut i ljudboksformat riskerar att marginaliseras på bokmarknaden och bland läsare om bokströmningstjänsterna fortsätter att vinna marknadsandelar. Samtidigt är det viktigt att påpeka att framtiden inte på något sätt är utstakad, vare sig när det gäller dess generella utveckling eller utvecklingen för kvalitetslitteraturen specifikt. Här finns goda möjligheter för såväl riktade åtgärder som nytänkande och experimenterande, på alla nivåer – kulturpolitiskt, utgivnings- och distributionsmässigt, litterärt.

Slutord

I DEN HÄR rapporten har vi belyst tre aspekter av kvalitetslitteraturens villkor i Sverige idag: vilka förlag som publicerar kvalitetslitteratur och förlagens perspektiv på utvecklingen, kvalitetslitteraturens synlighet i dagstidningarnas litteraturkritik och i public service samt kvalitetslitteraturens närvaro och frånvaro i de digitala bokformaten, särskilt den strömmade ljudboken. Det är långt ifrån en heltäckande kartläggning av kvalitetslitteraturens villkor, men samtidigt är det tre områden som alla är centrala – för kvalitetslitteraturen liksom för litteratursamhället i stort. I dessa slutord vill vi kort rikta blicken mot framtiden och fundera kring några tänkbara följder av den utveckling vi ser, med fokus på tre områden: polarisering, fragmentering och digitalisering.

En stor del av kvalitetslitteraturen publiceras av ett relativt litet antal förlag, vilket gör utgivningen känslig för förändringar. Ett förlag kan läggas ner eller ändra inriktning, och några få sådana förändringar kan snabbt ändra omfattningen av den kvalitetslitterära utgivningen i Sverige. Samtidigt finns det tecken på ett stort intresse för att publicera kvalitetslitteratur. Utgivningen på de stora förlagen ter sig stabil även om situationen för medelstora förlag bäst beskrivs som vanskelig. Flera nya små förlag har startats under det senaste decenniet och det finns dessutom många mikroutgivare som framöver kan tänkas få allt större betydelse.

En avsevärd risk finns dock att *polariseringen* i villkoren för stora respektive små förlag därmed förstärks. Det kan tänkas skapa en situation med en relativt liten grädda av kvalitetslitteratur, utgiven på stora förlag i hårdband, som e-bok och ljudbok, med synlighet i alla medier, tillgänglig i alla försäljningskanaler och med goda möjligheter att nå ut till en bredare läsekrets. Sådana förutsättningar finns inte för all utgivning av kvalitetslitteratur och sannolikt är det en situation som kommer att förstärkas framöver. Det nuvarande litteraturstödet har en mycket stor betydelse för utgivningen men det täcker exempelvis inte in stöd till andra format än tryckta böcker, marknadsföring eller system för bokspredning (förutom distributionsstöd till folkbiblioteken).

Delvis som en följd av denna polarisering finns det också tecken på en *fragmentering* av både bokmarknaden och det litterära fältet. Flera typer av litteratur tycks i allt högre grad publiceras för smalare målgrupper utanför de breda mediala sammanhangen och bokförsäljningskanalerna. Mycket av den översatta kvalitetslitteraturen ges numera ofta ut av små förlag vars förläggare beskriver hur de inte sällan arbetar med mindre sammanhang av uppläsningar, författarkvällar och marknadsföring. Poesins särskilda nisch med poesiscener, egna tidsskrifter och webbplatser är ett annat exempel på ett sådant eget sammanhang.

Denna utveckling beror delvis på tekniska och digitala innovationer, som gjort det billigare och effektivare att publicera böcker och andra texter. Men utvecklingen har förmodligen också drivits på av ett minskande intresse för kvalitetslitteraturen, med färre sålda exemplar och med en litteraturkritik som

krymper i både utrymme och betydelse. Många har oroats av tendenserna, då en offentlig och tillgänglig diskussion om kvalitetslitteraturen är central för dess synlighet och i förlängningen för ett rikt utbud av litteratur, där det smala kan samsas med det breda. Flera olika idéer har prövats för hur detta behov skulle kunna tillgodoses om dagstidningarnas utrymme för kritik fortsätter att minska.¹³⁴ Ett sådant initiativ för kvalitetslitteraturens del är webbplatsen Örnen och kråkan, som bland annat publicerar recensioner av poesi, gör en poesipodd, ger ut en årlig litteraturkritisk kalender och erbjuder lektörstjänster.¹³⁵

Detta slags initiativ kan ses som tecken på att såväl bokmarknaden som litteraturkritiken håller på att fragmenteras i olika delfält, med sina egna intressen, normer och värderingar, men kanske också egna, speciallitterära kretslopp med särskilda aktörer och institutioner. Även om sådana delfält förekommit långt före digitaliseringen har de vanligen varit förbehållna genrer eller uttryck som inte rymts i, eller velat ställa sig utanför, den litterära offentligheten (till exempel science fiction-fansen eller stencilpoeterna). Skillnaden är möjligen, som Horace Engdahl uttryckte det redan 2006, att ”högekulturen” nu även den tenderar att bli en subkultur.¹³⁶ Medan det numera finns en rad digitala forum på vilka läsare av alla möjliga genrer kan diskutera eller uttrycka sig om litteratur, är den smala kvalitetslitteraturens plats på dessa högst oviss. Frågan är vad som skulle hända med både bredden på utgivningen och det offentliga samtalet om litteraturens värden ifall dagstidningarnas litteraturkritik skulle fortsätta krympa samtidigt som public service i allt högre utsträckning fokuserade på välkända författare.

Polariseringen och fragmenteringen hänger slutligen nära samman med *digitaliseringen*. Den genomsyrar idag alla delar av bokmarknaden och konsekvenserna av denna pågående förändring har diskuterats i termer av hot och möjligheter i bokbranschen under åtminstone hela 2000-talet.¹³⁷ Vad som är slående är att kvalitetslitteraturen stretar emot – utgivningen är starkt förankrad i den tryckta bokkulturen, från vad som ges ut, de materiella villkoren

¹³⁴ Bland förslagen finns allt från offentligt anställda kritiker och en lokalt förankrad medborgarkritik till ett radikalt tillvaratagande av teknikens nya möjligheter, exempelvis *augmented reality*; se t.ex. Axel Andersson & Alexander Svedberg, *Framtidens kritik. Två essäer* (Linderöd: Ariel, 2018). Se även den verksamhet som Kritikklubbet, under ledning av Magnus William-Olsson, bedrivit sedan 2016, under de första åren med finansiering från Bonnier Books (kritikklubbet.se).

¹³⁵ Örnen och kråkan (ornenochkrakan.se) uppger sig ha ca 6 000 abonnenter.

¹³⁶ *Högekultur som subkultur? Inledande anföranden vid ett seminarium i Börssalen den 29 mars 2006* (Stockholm: Svenska Akademien/Norstedts akademiska förlag, 2006).

¹³⁷ Se vidare t.ex. Henrik Fürst & Tobias Olofsson, ”Framtidens bok eller bokens framtid. Strukturer i framtidsutsagor om e-böcker och ljudböcker under det tidiga 2000-talet”, i *Från Strindberg till Storytel. Korskopplingar mellan ljud och litteratur*, red. Julia Pennlert & Lars Ilshammar (Göteborg: Daidalos, 2021), s. 233–268.

för utgivningen och hur aktörerna som ger ut den ser på de digitala formaten, till en sorts mer generell självförståelse kring vad litteratur är och hur den helst bör läsas. Kvalitetslitteraturen är det segment av bokmarknaden som har investerat mest och sätter störst prestige i den tryckta boken.

Frågan är vad som händer på längre sikt. Med risk för att verka teknikdeterministiska finns det hårdraget två möjliga huvudscenarier. I det första anpassas kvalitetslitteraturen och dess produktions- och distributionsformer successivt till utvecklingen på bokmarknaden som helhet. Parallellt med den tryckta boken ges då även kvalitetslitteraturen i högre grad ut som ljudbok och regelbundet som e-bok. Utbudet i bokströmningstjänsterna blir därmed bredare och kvalitetslitteraturen bereds en mer framträdande plats, vilket leder till att läsarna hittar till den i digital form i allt högre grad.¹³⁸ Yngre läsare uppvuxna med skärmläsning ser e-boken som ett självklart val också för att läsa kvalitetslitteratur, men även utgivningen av ljudböcker ökar tack vare riktade litteraturstöd till smalare ljudböcker.¹³⁹ I ett sådant scenario går försäljningen av tryckta böcker långsamt nedåt.

Ett andra scenario är att kvalitetslitteraturen som segment på bokmarknaden allt mer fortsätter att odla sin särart. Tryckta böcker fortsätter att vara det helt centrala mediet för läsning av kvalitetslitteratur, och den vurm för bokens materialitet som har kunnat skönjas som en direkt effekt av samhällets digitalisering blomstrar och accentueras.¹⁴⁰ Utgivare av kvalitetslitteratur väljer i hög grad bort digitala format, särskilt ljudböcker, eftersom produktionen är dyr samtidigt som få är intresserade av den. Målgruppen för kvalitetslitteraturen fortsätter att efterfråga tryckta böcker, och förlagen lägger tonvikt på att trycka vackert utformade inbundna böcker, ibland i särskilda limiterade upplagor. Parallellt blir populärlitteraturen allt mer digitaliserad och de stora läsargrupperna tar del av sådan litteratur framför allt via bokströmningstjänsterna, vilket leder till att utgivningen av pocketböcker minskar. I det här scenariot renodlas den återgång till två separata litterära kretslopp som togs upp i avslutningen till del 3: populärlitteraturen blir främst strömmad och digital, kvalitetslitteraturen främst tryckt.

Vilket av dessa scenarier som kommer att förverkligas vill vi inte sia om. Mest troligt är kanske att det blir en blandning av dem. Som vi har beskrivit

¹³⁸ Något som pekar mot ett breddat konsumtionsmönster vad gäller ljudböcker är att Bookbeat i oktober 2022 rapporterade att de mest populära titlarnas andel av strömningarna i deras tjänst har minskat (se Carina Jönsson, ”Bredare lyssning i Bookbeat – även om bästsäljarna fortsatt dominerar”, *Svensk Bokhandel*, 10 oktober 2022).

¹³⁹ Möjligen leder också utvecklingen inom talsyntes, även på mindre språk som svenska, till en billigare produktion och därmed större bredd i framtiden.

¹⁴⁰ Se t.ex. Jessica Pressman, *Bookishness. Loving Books in a Digital Age* (New York: Columbia University Press, 2020).

i rapporten finns det genomgående stora skillnader i villkoren mellan de stora förlagsgrupperna och de mindre förlagen – de lever på många sätt i skilda världar. Ett tredje scenario är med andra ord att den mer brett tillgängliga kvalitetslitteraturen till stora delar följer det första scenariot (och ges ut av de stora förlagsgrupperna), medan den smalare kvalitetslitteraturen tvärtom följer det andra scenariot (och ges ut av mindre aktörer). Om detta blir fallet talar mycket för att den polarisering och fragmentering av kvalitetslitteraturen vi har noterat också kommer att präglade, och förstärkas, i framtiden.

Sammanfattande punkter

DEL 1. Förlagsperspektiv på kvalitetslitteratur

- Många förlag ger ut kvalitetslitteratur, vilket tyder på goda möjligheter för olika typer av förlag, men de är också ofta beroende av framför allt litteraturstödet.
- Den avsevärt största delen av utgivningen publiceras av ytterst få förlag – 18 förlag eller förlagsgrupper publicerade 75 procent av de kvalitetslitterära titlarna i vårt stickprov från 2020–2021. Det gör marknaden känslig för förändring och starkt beroende av en liten grupp förläggares verksamhet.
- De förlag som mest aktivt publicerar kvalitetslitteratur är de stora förlagsgrupperna och de små förlagen. Det är få medelstora förlag som publicerar kvalitetslitteratur och mikroförlagens utgivning är begränsad.
- Att de mest aktiva utgivarna av kvalitetslitteratur antingen är stora eller små förlag har lett till en kraftigt polariserad marknad. Skillnaderna i deras villkor är så stora att de närmast lever i olika världar.
- Flera förläggare lyfter oro över svårigheter att nå ut i olika försäljningskanaler. De stora förlagsgruppernas titlar finns tillgängliga överallt, medan de små förlagens titlar är mer begränsat tillgängliga.

DEL 2. Kvalitetslitteraturens synlighet i media

- Kvalitetslitteraturen har en självklar plats på dagstidningarnas kultursidor och i litteraturbevakningen i public service. Mycket tyder dock på att utrymmet för litteraturkritik fortsätter att minska. Den enskilda litteraturrecensionen har dessutom ofta marginell ekonomisk betydelse, men är viktig som erkännande för både förlag och författare.
- De sex största dagstidningarna recenserar tillsammans omkring ett dussin olika kvalitetslitterära titlar i veckan (ca 600 titlar om året). Motsvarande siffror för Kulturnytt i P1 och SVT:s Babel är 2,5 titlar i veckan (128 på ett år, 2021). Överlappningarna i vad som recenseas är stora.
- I ett stickprov på dagstidningarnas litteraturrecensioner förekom titlar utgivna av 49 förlag eller imprints. Fyra förlagsgrupper stod för mer än hälften av alla titlar som recenserades och drygt två tredjedelar av alla recensioner. Särskilt utmärker sig Albert Bonniers Förlag.

- I Kulturnytt i P1 och Babel uppmärksammades kvalitetslitterär utgivning av endast 24 förlag eller imprints. Här dominerar de stora förlagen ännu tydligare, kanske för att public service ofta fokuserar på välkända författare, vilka tenderar att vara utgivna på de största förlagen.
- Översatt kvalitetslitteratur uppmärksammas i hög grad och spridningen på författarnas nationaliteter är stor. Romanen är överlag den dominerande genren, följd av lyriken och självbiografiska texter.

DEL 3. Kvalitetslitteratur och medieformat

- Kvalitetslitteraturen är klart mindre digital än bokmarknaden sedd som helhet, och står fortfarande stadigt i den tryckta bokkulturen.
- Kvalitetslitteratur som ges ut i ljudboksformat är i regel prosa med ett förväntat bredare genomslag, främst av välkända svenska författare eller andra särskilt uppmärksammade titlar. Samtida poesi ges ut i ljudboksformat i mycket liten omfattning.
- Det finns en tydlig slagsida mot de stora förlagsgrupperna vad gäller ljudboksutgivningen av kvalitetslitteratur. Mindre förlag ger i stort sett aldrig ut kvalitetslitteratur i ljudboksform, och sällan i e-boksform.
- Den viktigaste förklaringen till dessa mönster är materiell: kvalitetslitteratur syns och konsumeras i relativt liten grad i bokströmningstjänsterna, vilket gör att ljudboksproduktioner för smalare titlar sällan är ekonomiskt lönsamma. För små förlag som har små ekonomiska marginaler och saknar vana av och infrastruktur för ljudboksproduktion blir det än mer svårmotiverat att ge ut ljudböcker.
- De digitala formaten saknar den kulturella prestige som omger tryckta böcker. Att ge ut en ljudbok blir därför något som förlag gör endast om de tror att det ska betala tillbaka sig ekonomiskt.

Appendix

Ett urval bokförlag och imprints med utgivning av skönlitterär kvalitetslitteratur för vuxna 2021¹⁴¹

STORA FÖRLAG OCH FÖRLAGSGRUPPER

Bonnierförlagen

Albert Bonniers Förlag
Romanus & Selling
Wahlström & Widstrand

Storytel Books (inklusive Norstedts Förlagsgrupp)

Norstedts
Lind & Co
Brombergs Bokförlag

Natur & Kultur

Natur & Kultur
Weyler

MEDELSTORA FÖRLAG

Förlaget M (även under namnet Förlaget)
Modernista
Ordfront
Polaris
Schildts & Söderströms

SMÅ FÖRLAG

Alhambra
Anti
Augusti
Bakhåll
Black Island Books
Blue Publishing
Bokförlaget Atlas
Bokförlaget Edda
Bokförlaget Faethon
Elisabeth Grate Bokförlag
ellerströms
Ersatz
Gidlunds

¹⁴¹ Urvalet är baserat på utgivning av skönlitterär kvalitetslitteratur under 2021; för detaljer se Metod och material i inledningen.

H:ström – text och kultur

Hastur

Kaunitz-Olsson

Konsai

Korpen

Lil'Lit

Lindelöws

Nirstedt/litteratur

Novellix

Palaver Press

Pequod Press

Prosak

Rámus

Solvändan

Themis

Thorén & Lindskog

Tranan

Vertigo

Virens förlag

Wanzhi

HYBRIDFÖRLAG

Ekström & Garay

Hoi

Recito

Förteckning över tabeller och diagram

Tabell 0.1. Översikt över urvalet kvalitetslitteratur i titelundersökningen

Tabell 1.1. Kvalitetslitteraturutgivande förlag (endast skönlitteratur) 2021

Diagram 1.1. Utgivning av skönlitterär kvalitetslitteratur 2021 fördelad på förlagsstorlek

Tabell 1.2. Större utgivare av kvalitetslitteratur 2020–2021, utifrån stickprovsundersökning

Tabell 2.1. Antal och andel recenserade kvalitetslitterära titlar respektive recensioner förlagsvis i svenska dagstidningar 2021 (i urval)

Tabell 2.2. Antal och andel recenserade titlar respektive recensioner för förlagsgrupper eller koncerner i svenska dagstidningar 2021 (i urval)

Tabell 2.3. Antal och andel skönlitterära titlar på svenska som beviljats litteraturstöd från Kulturrådet under 2021 förlagsvis

Tabell 2.4. Antal och andel skönlitterära titlar på svenska som beviljats litteraturstöd från Kulturrådet under 2021 för förlagsgrupper och koncerner

Tabell 2.5. Antal och andel uppmärksammade kvalitetslitterära titlar i Kultur-nytt i P1 och Babel (SVT) under 2021 förlagsvis

Tabell 2.6. Antal och andel uppmärksammade kvalitetslitterära titlar i Kultur-nytt i P1 och Babel (SVT) under 2021 för förlagsgrupper och koncerner

Tabell 2.7. Antal och andel behandlade titlar genrevis i recensioner av kvalitetslitteratur i svenska dagstidningar (i urval) samt i Kultur-nytt i P1 och Babel (SVT) 2021

Tabell 2.8. Författares nationalitet i antal och andel behandlade titlar i recensioner av kvalitetslitteratur i svenska dagstidningar (i urval) samt i Kultur-nytt i P1 och Babel (SVT) 2021

Tabell 3.1. Förhållandet mellan kategorierna ”skönlitteratur” och ”deckare och spänning”: antal och förhållande per försäljningskanal

Tabell 3.2. Kvalitetslitteratur och utgivna medieformat totalt och per urvalsgrupp: antal och andel i procent

Tabell 3.3. Utgivare av kvalitetslitteratur med hög andel digital utgivning

Tabell 3.4. Kvalitetslitteratur utgiven som ljudbok: antal och andel per genre

Tabell 3.5. Kvalitetslitteratur utgiven som svensk ljudbok: antal och andel per källspråk

Källor och litteratur

Ahlström, Kristofer, "Svenska författare: Så slår ljudboksrevolutionen mot litteraturen", *Dagens Nyheter*, 14 januari 2022

Anderson, Porter, "AAP StatShot: The United States' Publishing Industry Gained 12.2 Percent in 2021", *Publishing Perspectives*, 26 januari 2022

Andersson, Axel & Alexander Svedberg, *Framtidens kritik. Två essäer*, Ariel Litterär kritik, 9 (Linderöd: Ariel, 2018)

Baron, Naomi, *How We Read Now. Strategic Choices for Print, Screen, and Audio* (New York: Oxford University Press, 2021)

Bax, Sander, "'The Most Successful Writer of the Netherlands'. On the Success Myth of Dutch Bestselling Author Herman Koch", i *Branding Books Across the Ages. Strategies and Key Concepts in Literary Branding*, red. Helleke van den Braber, Jeroen Dera, Jos Joosten & Maarten Steenmeijer (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2021), s. 215–238

Berglund, Karl, "Strömmade bästsäljare. Litteraturkonsumtion i digitala prenumerationstjänster utifrån Storytels användardata", i *Från Strindberg till Storytel. Korskopplingar mellan ljud och litteratur*, red. Julia Pennlert & Lars Ilshammar (Göteborg: Daidalos, 2021), s. 327–361 [2021a]

Berglund, Karl, "Introducing the Beststreamer. Mapping Nuances in Digital Book Consumption at Scale", *Publishing Research Quarterly*, 37:2, 2021, s. 135–151 [2021b]

Berglund, Karl, "Audiobooks: Every Minute Counts", *Public Books*, 5 oktober 2022, <https://www.publicbooks.org/audiobooks-consumption-data/>

Berglund, Karl & Mats Dahllöf, "Audiobook Stylistics. Comparing Print and Audio in the Bestselling Segment", *Journal of Cultural Analytics*, 11, 2021, s. 1–30

Berglund, Karl, Mats Dahllöf & Jerry Määttä, "Apples and Oranges? Large-Scale Thematic Comparisons of Contemporary Swedish Popular and Literary Fiction", *Samlaren. Tidskrift för forskning om svensk och annan nordisk litteratur*, 140, 2019, s. 228–260

Berglund, Karl & Ann Steiner, "Is Backlist the New Frontlist? Large-Scale Data Analysis of Bestseller Book Consumption in Streaming Services", *LOGOS. Journal of the World Publishing Community*, 32:1, 2021, s. 7–24

Berglund, Karl & Sara Tanderup Linkis, "Modelling Subscription-Based Streaming Services for Books", *Studies in Book Culture/Mémoires du livre*, 13:1, 2022, s. 1–30

Bhaskar, Michael, *Curation. The Power of Selection in a World of Excess* (London: Piatkus, 2016)

Borg, Alexandra, "Litterära röster tystas i bokens nya kretslopp", *Svenska Dagbladet*, 24 februari 2021

Bourdieu, Pierre, *Konstens regler. Det litterära fältets uppkomst och struktur*, övers. Johan Stierna, Symposium Bibliotek, Moderna franska tänkare, 31 (Stockholm & Stehag: Brutus Östlings bokförlag Symposium, 2000)

Dahlgren, Sölve, "Det är dags att skrota begreppet hybridförlag", *Boktugg*, 13 februari 2021, <https://www.boktugg.se/2021/02/13/det-ar-dags-att-skrota-begreppet-hybridforlag/>

Dahlgren, Sölve, "Småförlag diskrimineras av flera streamingtjänster – får betala mer", *Insider*, 9 mars 2022, <https://insider.boktugg.se/2022/03/09/sma-forlag-diskrimineras-av-flera-streamingtjanster-far-betala-mer/>

Dahlgren, Sölve, "Analys: Så mycket tjänar författare på ljudböcker vs pappersböcker", *Insider*, 11 mars 2022, <https://insider.boktugg.se/2022/03/11/analys-sa-mycket-tjanar-forfattare-pa-ljudbocker-vs-pappersbocker/>

Edenborg, Carl-Michael, "Den vikande kritiken", *Aftonbladet*, 13 februari 2018, <https://www.aftonbladet.se/kultur/a/A2Pv95/den-vikande-kritiken>

En bok om böcker. Litteraturutredningens branschstudier, SOU 1972:80

Escarpit, Robert, *Litteratursociologi*, övers. Nils Peter Tollnert, W & W-serien, 255 (Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1970)

Furuland, Gunnel, "Billigbokens förändringar 1940–2017 från folkböcker till pocketserier. Definitioner, förlagskulturer och spridningsvägar", i *Böckernas tid. Svenska Förläggareföreningen och svensk bokmarknad sedan 1943*, red. Johan Svedjedal (Stockholm: Svenska Förläggareföreningen, 2018), s. 275–337

Fürst, Henrik, *Debutant! Vägar till skönlitterär debut och ett särskilt uppmärksammat mottagande*, Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala, 77 (Uppsala: Avdelningen för litteratursociologi, 2019)

Fürst, Henrik & Tobias Olofsson, "Framtidens bok eller bokens framtid. Strukturer i framtidsutsagor om e-böcker och ljudböcker under det tidiga 2000-talet", i *Från Strindberg till Storytel. Korskopplingar mellan ljud och litteratur*, red. Julia Pennlert & Lars Ilshammar (Göteborg: Daidalos, 2021), s. 233–268

Förlagsstatistik 2021 (Stockholm: Svenska Förläggareföreningen, 2022), https://forlaggare.se/wp-content/uploads/2022/02/Fo%CC%88rlagsstatistiken_2021.pdf

Hanner, Hedda, Alice O'Connor & Erik Wikberg, *Ljudboken: Hur den digitala logiken påverkar marknaden, konsumtionen och framtiden* (Stockholm: Svenska Förläggareföreningen, 2019), https://forlaggare.se/wp-content/uploads/2021/03/ljudboken_rapport_web_o.pdf

Have, Iben & Birgitte Stougaard Pedersen, *Digital Audiobooks. New Media, Users, and Experiences* (Routledge: New York, 2016)

Hedberg, Andreas, "Small Actors, Important Task. Independent Publishers and their Importance for the Transmission of French and Romance Language Fiction to Sweden Since the Turn of the Millennium", *Moderna språk*, 110, 2016, s. 21–30

Högkultur som subkultur? Inledande anföranden vid ett seminarium i Börssalen den 29 mars 2006 (Stockholm: Svenska Akademien/Norstedts akademiska förlag, 2006)

Jönsson, Carina, "Bredare lyssning i Bookbeat – även om bästsäljarna fortsatt dominerar", *Svensk Bokhandel*, 10 oktober 2022, <https://www.svb.se/nyheter/bredare-lyssning-i-bookbeat-aven-om-bastsaljarna-fortsatt-dominerar>

Kampen Kristensen, Linn-Birgit & Mona Solvoll, "Digital payments for a digital generation. Disruptive technology in book and local newspaper industries", *Nordic Journal of Media Studies*, 2019:1, s. 125–136

Kanger, Thomas, Grethe Rottböll & Jörgen Gassilewski, ”Författarförbundet: Ljudboken innebär en käftsmäll mot författarna”, *Dagens Nyheter*, 17 december 2021

Kulturrådet, *Kulturrådets riktlinjer för statsbidrag till litteratur* (Stockholm: Kulturrådet, 2020), <https://www.kulturradet.se/globalassets/start/om-oss/sa-arbetar-kulturradet/sa-styrs-vi/riktlinjer/riktlinjer-dokument/bilaga-1-riktlinjer-litteratur-ver-3.pdf>

Kungliga biblioteket, ”Utgivningspuls 2022”, <https://www.kb.se/om-oss/det-har-gor-vi/nationalbibliografin/utgivningspuls-2022.html>

Källén, Matilda, ”Delad syn på hybridförlag”, *Svensk Bokhandel*, 21 oktober 2020, <https://www.svb.se/nyheter/delad-syn-pa-hybridforlag>

Lenas, Sverker & Georg Cederskog, ”Konflikt om ljudböcker på Bonniers: ’Nobelpristagare underpresterar digitalt’”, *Dagens Nyheter*, 6 april 2018

Lindsköld, Linnéa, *Betydelsen av kvalitet. En studie av diskursen om statens stöd till ny, svensk skönlitteratur 1975–2009* (diss. Borås), Skrifter från Valfrid, 54 (Borås: Valfrid, 2013)

Litteraturbanken, ”Ljud och bild ur Litteraturbankens samlingar”, <https://litteraturbanken.se/ljudochbild/>

Läsandets kultur, SOU 2012:65

Lönner, Kristian, ”Så ska fler kommuner få en bokhandel”, *Svensk Bokhandel*, 2022:4

Mångfald, kvalitet och fördjupning. Uppföljning av Kulturrådets stöd till litteratur 2014–2018 (Stockholm: Kulturrådet, 2019)

Määttä, Jerry, ”Pengar, prestige, publicitet. Litterära priser och utmärkelser i Sverige 1786–2009”, *Samlaren. Tidskrift för svensk litteraturvetenskaplig forskning*, 131, 2010, s. 232–329

Määttä, Jerry, ”Prisade vare böckerna! Om Augustpriset”, i *Böckernas tid. Svenska Förläggareföreningen och svensk bokmarknad sedan 1943*, red. Johan Svedjedal (Stockholm: Svenska Förläggareföreningen, 2018), s. 577–651

Määttä, Jerry, ”Populärlitteratur. Vad, varför, hur?”, i *Litteraturvetenskap II*, red. Sigrid Schottenius Cullhed, Andreas Hedberg & Johan Svedjedal (Lund: Studentlitteratur 2020), s. 47–68

Määttä, Jerry, ”Kvalitetslitteraturen i luren. Utbudet av Nobelpristagare och Augustnominerad skönlitteratur som strömmande svenska ljudböcker”, i *Från Strindberg till Storytel. Korskopplingar mellan ljud och litteratur*, red. Julia Pennlert & Lars Ilshammar (Göteborg: Daidalos, 2021), s. 295–326

Nationalbibliografen i siffror 2020 (Stockholm: Kungliga biblioteket, 2021), <https://www.kb.se/samverkan-och-utveckling/kbs-uppdrag/publikationer.html>

Nilsson, Ola, ”Lyssna på ljudböcker är inte att läsa”, *Aftonbladet*, 6 mars 2021

Olsson, Leif, ”Den svenska bokhandels struktur 1943–2017”, i *Böckernas tid. Svenska Förläggareföreningen och svensk bokmarknad sedan 1943*, red. Johan Svedjedal (Stockholm: Svenska Förläggareföreningen, 2018), s. 199–269

Parnell, Claire & Beth Driscoll, ”Institutions, platforms and the production of debut success in contemporary book culture”, *Media International Australia*, 2021, s. 1–16

Pennlert, Julia, ”Röster om den kommersiella ljudboken i Sverige”, i *Digitalt*, red. Anna Nordenstam & Suzanne Parmenius-Swärd (Stockholm: Natur & Kultur, 2019), s. 31–43

Peterson, Bo, *Välja & sälja. Om bokförläggarens roll under 1800-talet, då landet industrialiserades, tågen började rulla, elektriciteten förändrade läsvanorna, skolan byggdes ut och bokläsarna blev allt fler* (Stockholm: Norstedts, 2003)

Peurell, Erik, ”Litteraturstödets tillkomst och effekter ur Svenska Förläggareföreningens perspektiv”, i *Böckernas tid. Svenska Förläggareföreningen och svensk bokmarknad sedan 1943*, red. Johan Svedjedal (Stockholm: Svenska Förläggareföreningen, 2018), s. 499–568

Phillips, Angus, *Turning the Page. The Evolution of the Book* (London & New York: Routledge, 2014)

Pressman, Jessica, *Bookishness. Loving Books in a Digital Age* (New York: Columbia University Press, 2020)

Rubery, Matthew, *The Untold Story of the Talking Book* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2016)

Rüegg, Jana, *Nobelbanor. Svenska förlags utgivning av översatta Nobelpristagare i litteratur sedan 1970*, Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala, 80 (Uppsala: Avdelningen för litteratursociologi, 2021)

Samuelsson, Lina, *Kritikens ordning. Svenska bokrecensioner 1906, 1956, 2006* (diss. Karlstad) (Karlstad: Bild, text&form, 2013)

Schmidt, Lars, "Varannan bok ratas", *Svensk Bokhandel*, 18 mars 2011, <https://www.svb.se/varannan-bok-ratas>

Schmidt, Lars, "Den danska doldisen", *Svensk Bokhandel*, 25 september 2019, <https://www.svb.se/den-danska-doldisen>

Scolari, Carlos A., "Networks. From Text to Hypertext, from Publishing to Sharing, from Single Author to Collaborative Production", i *The Oxford Handbook of Publishing*, red. Angus Phillips & Michael Bhaskar, (Oxford: Oxford University Press, 2019), s. 127–146

Serup, Martin Glaz, "The Poetry Reading", *SoundEffects*, 7:1, 2017, s. 44–62

Spjeldnæs, Kari, "Platformization and Publishing. Changes in Literary Publishing", *Publishing Research Quarterly*, september 2022, <https://doi.org/10.1007/s12109-022-09912-2>

Steiner, Ann, "En (o)lönsam affär. Förlag och bokutgivare", i *Böckernas tid. Svenska Förläggareföreningen och svensk bokmarknad sedan 1943*, red. Johan Svedjedal (Stockholm: Svenska Förläggareföreningen, 2018), s. 107–190

Steiner, Ann & Karl Berglund, *Barnlitterära strömningar. Om ljudböcker för barn* (Stockholm: Svenska Förläggareföreningen, 2022)

Storytel, "Storytel Awards 2022", <https://awards.storytel.com/se/sv/>

Svedjedal, Johan, "Bortom bokkedjan. Bokmarknadens funktioner – en ny modell och några exempel", *Tidskrift för litteraturvetenskap*, 28:3–4, 1999, s. 3–18

Svedjedal, Johan, ”Kritiska tankar. Om litteraturkritiken”, i *Litteraturens offentligheter*, red. Torbjörn Forslid & Anders Ohlsson (Lund: Studentlitteratur, 2009), s. 157–176

Svedjedal, Johan, ”Från A-bokhandel till e-böcker. Trekvarts sekel på svensk bokmarknad”, *Böckernas tid. Svenska Förläggareföreningen och svensk bokmarknad sedan 1943*, red. Johan Svedjedal (Stockholm: Svenska Förläggareföreningen, 2018), s. 19–106

Svensson, Jimmie, ”Fjärrlyssning. En kvantitativ studie av uppläst svensk samtidspoesi”, *Edda*, 109:3, 2022, s. 184–205

Svensson, Ragni, *Cavefors. Förlagsprofil och mediala mytbilder i det svenska litteratursambället 1959–1982* (diss. Lund), Eureka – ellerströms akademiska, 66 (Lund: ellerströms, 2018)

Sveriges författarfond, ”Titeltopp 2021”, <https://www.svff.se/pdf/Titeltopp%202021.pdf>

Sveriges Författarförbund, *Litteraturpolitiskt program* (Stockholm: Sveriges Författarförbund 2022), https://forfattarforbundet.se/app/uploads/2022/02/Litteraturpol_programmet.pdf

”Sändningstillstånd för Sveriges Radio AB”, bilaga till regeringsbeslut den 5 december 2019, Kulturdepartementet, <https://www.regeringen.se/4abd34/contentassets/8c24422cf3ce41848afd36a8983638a/tillstand-for-sveriges-radio-ab-att-sanda-ljudradio.pdf>

”Sändningstillstånd för Sveriges Television AB 2020–2025”, bilaga till regeringsbeslut den 5 december 2019, Kulturdepartementet, <https://www.regeringen.se/4abd2c/contentassets/8c24422cf3ce41848afd36a8983638a/tillstand-for-sveriges-television-ab-att-sanda-tv-och-sokbar-text-tv.pdf>

Tallerås, Kim, Terje Colbjørnsen & Ann Steiner, ”Talking about audio. Analysing book industry trade talk on audiobooks and streaming in Sweden and Norway” (kommande)

Thompson, John B., *Merchants of Culture. The Publishing Business in the Twenty-First Century* (Cambridge & Malden: Polity, 2010)

Thompson, John B., "Trade Publishing", i *The Oxford Handbook of Publishing*, red. Angus Phillips & Michael Bhaskar (Oxford: Oxford University Press, 2019), s. 244–258

Thompson, John B., *Book Wars. The Digital Revolution in Publishing* (Cambridge: Polity, 2021)

Warnqvist, Åsa, *Poesifloden. Utgivningen av diktsamlingar i Sverige 1976–1995* (diss. Uppsala), Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala, 54 (Lund: Ellerströms, 2007)

Widholm, Andreas, "Medielandskapets förändringar och kulturjournalistikens kriser", i Kristina Riegert, Anna Roosvall & Andreas Widholm, *Kulturjournalistikens världar. Om kulturbevakningens politiska, globala och digitala dimensioner* (Lund: Nordic Academic Press, 2022), s. 23–71

Wikberg, Erik, *Bokförsäljningsstatistiken. Helåret 2021* (Stockholm: Svenska Förläggareföreningen & Svenska Bokhandlareföreningen, 2022), <https://forlaggare.se/wp-content/uploads/2022/02/Bokforsaljningsstatistiken-Helaret-2021.pdf>

Wischenbart, Rüdiger, "Deposing the King of Content. Understanding the Shift Triggered by Audiobooks and Subscription", *LOGOS. Journal of the World Publishing Community*, 32:2, 2021, s. 29–33

Wischenbart, Rüdiger & Michaela Anna Fleischhacker, *The Digital Consumer Book Barometer 2021. A Report on Ebook and Audiobook Sales in Canada, Germany, Italy, Spain, Brazil, Mexico* (Vienna: RWCC, 2021)

SVENSKA FÖRLÄGGAREFÖRENINGEN EK. FÖR.
Kungstensgatan 38, 113 59 Stockholm
tel 08-736 19 40
www.forlaggare.se